

1. NIEBO (5552) sb n

e oraz o jasne (w tym w e 2 r. błędne znakowanie).

W temacie pl: niebios-, niebieś- (373), nieb(-) (76); nieb- *RejWiz* (3), *KochZuz*, *Oczko*, *KochPs* (6), *KochTr*, *StryjKron*, *KochFrag*, *OstrEpit*, *KołąkCath*, *WitosŁut* (5); niebios-, niebieś- : nieb(-) *WróbŻółt* (14:1), *LubPs* (17:4), *Leop* (19:4), *BibRadz* (9:2), *Prot* (1:1), *RejPos* (11:2), *BiałKat* (5:3), *BiałKaz* (1:1), *CzechRozm* (20:1), *SkarŻyw* (1:3), *NiemObr* (1:1), *WisznTr* (1:2), *GrabowSet* (3:17), *WujNT* (56:2), *SiebRozmyśl* (1:1), *SkarKaz* (1:9).

sg N niebo (429). ◇ G nieba (1924). ◇ D niebu (93). ◇ A niebo (880). ◇ I niebem (176) [w tym zapis: niebem (3)]; -em (18), -(e)m (158). ◇ L niebie (1585). ◇ V niebo (12). ◇ pl N niebios (64), nieba (32). ◇ G niebios (42), niebów (5), niebiosów (4), nieb (1) *GrabowSet*; niebów *BiałKat* (2), *SkarKaz* (2); niebiosów *MurzNT*, *SkarJedn* (2), *ZawJeft*; niebios : niebów *SkarŻyw* (1:1); ~ -ów (3) *BiałKat* (2), *ZawJeft*, -ow (1) *MurzNT*, -(o)w (5). ◇ D niebiosóm (2); -óm (1), -(o)m (1). ◇ A niebios (108), nieba (32). ◇ I niebiosy (11), niebiosami (4), nieby (2); -y *RejFig*, *BudBib* (2), *CzechRozm*, *KochPs*, *GraboWieś*, *Leop*, *GrabowSet*. ◇ L niebiesiéch (106), niebiosach (13); -ach *TarDuch* (2), *WróbŻółt* (2), *BibRadz*, *Mącz*; -éch : -ach *MurzNT* (3:1), *Leop* (5:1), *CzechRozm* (8:1), *SkarJedn* (2:2), *WujNT* (33:2); ~ -éch (9), -ech (3), -(e)ch (94); -éch *MurzNT* (3), *BiałKat* (4); -éch : -ech *OpecŻyw* (1:2), *MurzHist* (1:1); ~ -ach (6) *MurzNT*, *Leop*, *Mącz*, *CzechRozm*, *WujNT* (2), -äch (3) *BibRadz*, *SkarJedn* (2), -(a)ch (4). ◇ V niebios (16), nieba (4). ◇ sg G a. pl A nieba (4) *RejPos*, *CzechRozm*, *PaprPan*, *GrabowSet*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI—XIX w.

1. Sklepienie niebieskie, firmament, przestworza (według wyobrażeń biblijnych: materialna powłoka oddzielająca ziemię od nieba właściwego); *caelum* (a. *caeli*) *Vulg*, *HistAl*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *aether* *Mącz*, *Calep* (1349) : Dniá sfołtęgo plomienijé ogniłté powłtaną od sfołtza záchodu przeciwko niebu rozléwaiątz sie ku flontza włchodu *OpecŻyw* 193; *PatKaz II* 27; *PatKaz III* 101; *Mercurius*. [...] iesth rozmagity a tlukący sie: po niebie. *FalZioł V* 51v; Słonce iest [...] nieba y przyrodzenia okrałła *BielŻyw* 135, 39, 136; Tak iż też starzy Philośophi pitagorici powiadali, iakoby niebo było wielkie zwierzę ktorego ferce iest słońce. *GlabGad E2v*, L7v; *BierRozm* 25; *KłosAlg A2v*; *WróbŻółt* 148/4; á on [Bóg] zákrył niebo obłoki s wemi z kthorych ziemi wodę káfkáwie wypuścza *RejPs* 216; była tam gorá bárzo wysoka/ ná którą gdy wżedł Alexander/ widziało sie mu iakoby blisko niebá był. *HistAl M4v*; *LubPs ff2v*, ff3v [2 r.]; áliż dniá czwartego/ Toż niebo ochędożył fwiátłósciámi iego. To iuz możesz rozumieć skąd niebo powstáło/ Ták sie s przodku y z wodą y z zyemią mieszáło. *RejWiz* 144v; Bo to niebo co widzisz/ by słońcá nie miáło/ Pewnieby też by pudło ciemne sie nam zdáło. *RejWiz* 153v, 82, 115v, 128v, 143v, 144v (20); Názwał tedy Bog vtwierdzenie Niebo. *Leop Gen* 1/8, *Deut* 30/4, *Iob* 38/29, 37, *Ps* 146/8, *Act* 22/6, *Apoc* 8/13; Bog tedy miedzy temi wodámi wielkie rozpołtrzenie wczynił co zowiemy niebem *BibRadz I* 1b marg; Y pátrzyłem á wflýszałem Aniołá leącego w pośrzodku niebá *BibRadz Apoc* 8/13, I 1a marg, *Gen* 1/8, *Ios* 10/13, 4.Reg 7/2, *Eccli* 16/14[15], *Act* 9/3; [Sybilla] w ręku miecz goły miáła/ á pod nogámi iabłko okrągłe z gwiazdami ná kftałt niebá *BielKron* 135, 23v, 26v, 46, 127, 455, 467v; *GrzegRóżn N4v*; *Athlas* [...], Niewymownie wyłoka gorá w Mauritánii/ ná ktorey [...] yeden obrzim *Athlas* rzeczony sfoyi niebá

rámionámi fwemi podpieráyac. *Mqcz* 19a; *Mundus* [...] hoc est Coelum et quicquid coeli ambitu continetur Swiát to yeft niebo/ y wżiftko to co pod nim yeft *Mqcz* 236d; *Occidens*, Zachód słóncá álbo tá część niebá która yeft ná zachód słóncá. *Mqcz* 258a, 51b, 148c, 400b; *SienLek* 28; *LeovPrzep* B2v, E; Iáko ták ciężkie niebo záwiřło nád námi/ Iáko ieft przyřtroiono pięknemi gwiazdami. *RejAp* AA5v, 62v, 75, 75v, 98v, 119v, 120, 201; *RejPos* 140v, 282v; że niebá ktore widzimy łá nazacnieyřą częścią swiátá/ y trwáiá zázwdy bez wřzelákiey fkázy *KuczKat* 380; *RejZwierc* 128v, 133v, 237; Niemářz iáko Bog (ludu) řpráwiedliwy/ iezdzi po niebu ná rátkunk twoy/ y w wielmořności řwey po powietrzu. *BudBib Deut* 33/26, *Gen* 1/8, *Deut* 33/28, I 326c marg; Y zářię modliř ię/ á niebo dáło deřdzř/ y ziemiá zrodziřá owoc řwoy. *BudNT Iac* 5/18, *Act* 14/17[16], 22/6, 26/13; á wřdy zář támže [...] powiáda/ iż ář dniá wtorego niebo od wod á wody od zięmie byřly odłáczone *CzechRozm* 148, 250; *PapPan* Kv; *ModrzBaz* 81; Rořly řye po niebie wkřáę łyřkáwice *KochPs* 114; Džiéniř po niebie řwiářło řwe rozřeie/ Nocli řwiát płářzczcm czarnym odřieie *KochPs* 139, 45, 214; řpař ná mieyřcu onym/ ná ták twárdym y vbogim łóžu: miářto poduřzki kámiéř/ á niebo miářto pierzyny máiáć. *Skarřzyw* 346; y řtánęřo Słóńce w puř niebá/ á do zachodu řię niepokwápiřo przez ieden džiéř *Skarřzyw* 503, 32, 56, 81, 483, 589; *StryjKron* 532 [2 r.]; Gdžié miánowićie w Płál. 18. opiřuie to náklónienie ábo řchylene niebios/ rozumieiáć przez nie one džiwne burze/ obłokow řkupienie/ ćiemnořności zmocnienie *CzechEp* 162, 101, 162 [2 r.], 166, 239; Pátrzay/ iako twarz biáę zdoebi wřtyd rumiány: Tákíey bárwy więć niebo bywa/ gdy řwit rány Złoté Słóńce vprzędza *KochEpit* A2v; *KochPhaen* 1, 7, 8, 9, 11, 16 [2 r.]; *KochSz* B4; Włóę ná niebo znákomitá přęę *KochPieř* 33, 4, 47; Lecz łámá widziřłz iákié wiátry wřtáiá/ Iákié po niebie chmury řye miéřzáiá. *KochSob* 70; *PudřFr* 66; *ArtKanc* F4v, I2v, T11v, V2; A w tym piářczyřty obłok punkt niebá widomy Zálłoniř *ZawJeřt* 13, 13; Sudum – Niebo weřřolę. *Calep* 1025b, 38a, 256b; *GostGospSieb* +3v; Niebá nie znáć przed dymem *GórnTroas* 9; Niebá pořępnę/ oczyř/ á žal duřę Rozlicznie trapi *GrabowSet* M2; poki niebo grzeie/ Póki weřřoła zięmiá rořkólz dawa/ Szczebiećá w domiech [jaskólki] *GrabowSet* Yv, Bv, F3, F4v, Kv, K4v, Ov, T4v; Iedenže to Bóg co y chmury zbiéřá/ Y co rozřwiećá niebo řłóńcém złotym, *KochFrag* 18; *LatHar* 193; Ieřli bowiem řęglarze nie będą pátrzáć ná řwiátłóć Niebá/ y pilnowáć znákw onego/ w niepewnych bieğách będą řię tułáć. *KoláćSzczęřł* Cv; *RybGęřli* Cv; wnet on obraz iego [Julijana Apostaty]/ piórun z niebá řtráćil *WujNT* 39; Gdy bywa wieczor mowićie/ Pogoda będžié bo řię niebo czerwieni. *WujNT Matth* 16/2, *Matth* 16/3, *Act* 2/2, 9/3, 22/6, 26/13 (10); *WitořŁut* A6; *KmitaSpit* B2 [2 r.], C3v, C5; *GostCast* 68; Bog ná poczátku [...] Rozdziřil Chaos ná cžtery olády [...]. Niebem otoczyř wizytko řwoie džiéřo *KlonFlis* B4, A3v; *SapEpit* A4; *SzarzRyt* A3 [2 r.].

W połáczeniach szeregowych (91): Opecřzyw 89; *PatKaz* I 115v; *TarDuch* A7v; *Bielřzyw* 148; *KlerWes* A; zięmiá niebo morze/ żadne nigdy řtych niewykroczy zobyczáiow řwoich bez rořkazania twego. *RejPs* 152v, 151v, 224; *RejKup* 14; *KromRozm* II h; *LubPs* Qv, řř2; *GroicPorz* h2v [2 r.], aa2; *KrowObr* 242v; Widziřłz Słóńce y Mieřiáć/ niebo/ wřzytki gwiazdy/ Iákoćby tuř nád głowá přáwie řtały zázwdy. *RejWiz* 120v, 52v, 115, 165 [2 r.], 186; *Leop Ex* 20/11; Niebo/ Zięmiá/ Přzepáćiř/ Wody/ tu ná tym mieyřcu zá iednę y zá iednáką řię rzecz rozumieię *BibRadz* I 1a marg; ále zięmiá leřł wielka/ niebo wyřokie/ y řłóńce w bieęu řwym přędkie *BibRadz* 3.Esdr 4/34, *Agg* 2/7; Stárzy młodym/ młodzi řtárym będą řie přeciwić. Słóńcze/ niebo / y gwiazdy nád řwoie przyrodzenie

nie okażą. *BielKron* 136, 32; *Prot* B2; A ná kończu zawiązał/ iż wżytko íthworzenie ná niebie/ pod niebem/ ná ziemi/ pod ziemią/ y wżytko co iedno íeft/ dawáło chwałę żywiącemu ná wieki. *RejAp* 53v, [14], 42, 53v, 84, 119v; *GórnDworz* L16v, Mm6v; *RejPos* 6, 20, 46, [77]v, 80 (11); *RejZwierc* 1; *BudBib Ex* 20/4, 11; *BudNT Act* 14/15; że ze trzech rzeczy trudnych ku poznaniu: to íeft/ drogi Orłowej ná niebiofách: drogi Wężowej ná íkále Drogi Okrętowej ná morzu: natrudniey poznác drogę Młodzieńcá z Almą *CzechRozm* 130v, 3v, 5, 5v, 148, 168; *KochPs* 101, 145, 197, 212; przysiónek íwoy/ to íeft niebá/ íłonce/ gwiazdy/ morze/ ziemię/ nádał y ozdobił *SkarŻyw* A3, 258; bo íádąc miedzy Kurńkim y Baltickim morzem/ [...] niewyrzyfz nic więcey/ iedno piafki/ wodę/ á niebo *StryjKron* 72, 602; *CzechEp* 239, 274, 275; *KochPhaen* 1; *ArtKanc* 17, M6v; *ZawJeft* 17, 20, 36; *GórnTroas* 13; *GrabowSet* D2; *LatHar* 94, 569, 572; *WujNT Act* 4/24, 14/14, 2. *Petr* 3/10, *Apoc* 10/6, 14/7; *SarnStat* 264; *KlonFlis* B4; *SapEpit* [B2]v; *KlonWor* 79 [2 r.]

W przeciwstawieniach: »niebo ... ziemia (6), przepaść (2)« (5): *LubPs* aa; Nieczyń íobie obrazu [...] tych rzeczy ktore íą wzgorę ná niebie/ y ktore ná ziemi nísko/ áni tych kthore íą w wodzie pod ziemią. *Leop Ex* 20/4, *Ps* 106/26; *BielKron* 123, 462v; *KońakCath* C3, C5; *KlonFlis* A4v.

W porównaniach (25):

Jako comparandum [w tym dotyczące wielkości typu: dalszy niż niebo od ziemi (8)] (15): *PatKaz III* 115v, 122; TEn kamień íeft barwy zieloney/ íakoby niebo íafney *FalZioł* IV 57c; á pewnoć obietnic twoich íeft ínadz íerśfa niż odniebá do ziemi *RejPs* 84v; *BielKron* 32v; *OrzQuin* Y4v; Ciáło Pána Kríftufowe thoć záprawdę nie może być rofciągnione íáko mgłą po niebie *RejPos* 78; Rozpłynie íię teź kázde woýfko niebiefkie/ y zwinione będą íáko kfięgi niebiofá *BudBib Is* 34/4, *Ex* 24/10; Ponieważ tá dumá íeft dálfza odemnie niż niebo od ziemi. *CzechEp* 313, 33, 100; *WujNT* 332; *PowodPr* 40, 66.

Jako comparatum (10): Tákże niebo by Kryfztał wnet íie okazało/ A namnieyfzey chmureczki ná nim nie zoftáło. *RejWiz* 165v; *BibRadz Lev* 26/19; *RejAp* 59, 134; *SkarJedn* 90; *KochPs* 153; *SkarŻyw* 93; dla czego áni íámo niebo ták nie będzie świeciło/ kiedy íwe promienie rolpuści/ íáko Miáło Rzymńkie dwie te lámpie z íiebie wypuńczáiąc *ReszList* 180; *WujNT* 514, *Apoc* 6/14.

Tłumaczenie znaczenia imienia boga Uranosa (2): SAturnus/ według Poetow píńania/ był íyn Vráníufá Celiufá/ ktorego zwáli niebem/ á Weftę boginią Sáturnufowę mátkę zwáli zyemią *BielKron* 20, 22v.

W przekładach i nawiązaniach do częściej powtarzanych wersetów Pisma Św.:

Deut 28/12 (4): Otworzy thobie Pan Bog niebo íkarb íwoy nálepzy [*aperiet ... tibi thesaurum suum bonum caelum*]/ á puńci defzcz ná ziemię twą czáfu íwego *BibRadz Deut* 28/12; *RejPos* 232, 270v; Y zebrał płodné chmury/ y otworzył niebá/ Y ípuńcił im doftátek niebiefkięgo chlebá. *KochPs* 116.

4. *Esdr* 16/60, *Iob* 9/8, 37/18, *Ps* 103/2, *Is* 40/22, 44/24, *Ier* 10/12, *Zach* 12/1 (16): Ale Dawid prorok íwiadczy iż rozciągnął prawi pan Bog niebo íáko íkorę. *GlabGad* L8; *Extendens coelum sicut Pellem*: [...] A niebos rozciągnął íáko íkorę *WróbZioł* 103/2; *LubPs* X5v; *Leop Iob* 9/8, *Zach* 12/1; Robiłeś (li) z nim gdy rofpońcieráł niebiofá [*Nunquid extendisti ... caelos*]/ mocne íáko zwierciádła odlewáne. *BudBib Iob* 37/18, *Is* 40/22, 44/24, *Ier* 10/12, 4. *Esdr* 16/60; *CzechRozm* 5, 9, 9v; Tyś

niebo/ iáko namiot/ rozbił ręką fwoią *KochPs* 154; Y poštáwił to widome niebo/ iáko fklep wyfoki/ y rościągnął ie iáko tablice ábo księgi *SkarŻyw* 258; *CzechEp* 167.

Prov 3/19 (8): *LubPs* H4v; Pan w mądrości vgrunthował ziemię/ á w roštropności vmocnił niebiofá [*stabilivit caelos*]. *BibRadz Prov* 3/19; *BiałKat* 76; *WujJudConf* 23; *CzechEp* 277; On ziemię wfzytkorodną/ ón morze żeglowné: On vtwiérdził ná wieki niebo nie ftánowné. *KochPhaen* 1; *WujNT* 306; *SkarKaz* 274a.

Is 40/12, 48/13 (4): Ręká teź moią vgrunthowála ziemię/ á práwicá moią rozmierzyła Niebiofá [*et dextera mea mensa est caelos*] *Leop Is* 48/13; *BibRadz Is* 48/13; Kto zmierzył garścią fwą wody/ á niebiofá piędzią rozpráwił [*et caelos in palmo mensuravit*] *BudBib Is* 40/12; *CzechEp* 272.

Matth 5/19, 24/35, *Mar* 13/31, *Luc* 16/17, 21/33 [*w tym: niebo i ziemia (35)*] (37): iż fndz pierwey przyštóyniey aby niebo y ziemiá zniífzczála/ niżli by kiedy miáło zniífzczeć miłofierdzie twoie *RejPs* 131; Niebo y ziemia przemieniá fię/ ale fłowo moje nigdy fię nieprzemieni. *SeklWyzn Cv*; *SeklKat* E3, S3; *RejKup* k7v; *MurzNT Mar* 13/31; *KromRozm III* B8v; *LubPs P marg*, X4 marg, bb3 marg; *Leop Matth* 5/19; Nieboć y ziemia przeminie [*Caelum et terra transibunt*]/ ále fłowá moje żadnym fpořobem nie przeminá. *BibRadz Luc* 21/33; á fwiát niebo y ziemiá wfzytko fie fpádác á odmienić muři/ á fłowá iego fwięte nigdy odmienione być nie mogá. *RejAp* 42; Bo zyemiá y niebo zginác muři/ á fłowo Páńskie muři żyć ná wieki. *RejAp* 120, 172v, 175; *RejPos* 5, 6, 132v; *RejZwierc* 2v, 256; *CzechRozm* 91v [2 r.]; *ModrzBaz* 144; *CzechEp* 113 [2 r.]; *ReszPrz* 5, 6; *ArtKanc* K10v; *KołakSzczęřl* B2v; A łácwiey niebu y ziemi przeminác [*Facilius est autem caelum et terram praeterire*]/ niż iedney krefce z zakonu vpáść. *WujNT Luc* 16/17, *przedm* 31, *Matth* 5/19, 24/35, *Mar* 13/31, *Luc* 21/33, k. Aaaaaa2.

Hebr 1/10 [*w tym: niebo i ziemia (10)*] (12): *RejPs* 149v; *Leop Hebr* 1/10; Tyř Panie na początku vgrunthował ziemię/ a niebiofá fą fprawy rąk twoich [*et opera manuum tuarum sunt caeli*]. *BibRadz Hebr* 1/10; *SarnUzn* C5v; *BiałKat* 108v; *BiałKaz* E3v; *CzechRozm* 35v [2 r.]; Twoy czyn ieřt niebo/ twoich rąk robotá Gwiazdy iáfnieyřze wybránégo złotá *KochPs* 11; *LatHar* 168; *WujNT Hebr* 1/10; *SkarKaz* 486a.

W charakterystycznych połączeniach: niebo ciemne (3), ciężkie, dokończone, dzielone, gorające, mocne (2), nakłonięte [ku czemu], niestanowne, odłączone, ozdob(io)ne (3), pełne [czego], piękne (3), porządne, posępne, przezroczyte (2), rozne [od czego], (o)sadzone [czym] (2), szerokie, (prze)řliczne (2), tajne, wesole (wesela pełne) (2), widome, wielkie, zawieszane, zwinione; niebo czerwieni się (2), (po)daje [co] (2), grzeje, kapać będzie [czym], (z)mieni się (odmieniać się musi) (3), obłoczyło ziemię, odstąpi (2), otwarza się, pobudza, rozpuści się, sączy wodę, skazi się, służy [komu] (3), wykracza [z czego], zamiesza się, zapali się; część nieba (niebios), [jakie] miejsce, nachylenie (schylenie, nakłonienie) (3), piękność, początki, poł(owica) (3), postawa (2), sposób, (po)řr(z)odek (12), trzask, wielkość; na kształt nieba, w poł (2), w pořrod (3); być blisko nieba, sięgáć, upatrowáć, nie znać (2); z nieba gwałt, mroz, (prze)strach(y) (2), szum (2), řwiatłość (jasność) (10); z nieba dawać [co], kapać, ořwiecić (2), płynący, pospádzáć (rozpędzić) (3), przyzwáć, stargnąć, strącić, uderzyć, ukazowáć, zdjác, zgládzić, zrzucić (zrzucony) (2), zwabiać, zwieřć; dalekość (aź) do nieba, drabina, słup; budowáć (aź) do nieba (2), iřć, rzucáć, wřtáć, wymiatać, wzięć, wznosić; kazać niebu, przypatrzyc się (3), przyrównáć; obracać [co] (aź) k(u)

niebu, rzucić, wstać, wysypać, wzruszyć się; natknąć [czym] niebo, ochędożyć (2), odziewać, okrywać (zakry(wa)ć) (4), oświecić ((roz)świecać) (3), (przy)ozdobić (2), podpiierać, pozłacać, przejrzeć (ujrzeć) (2), przenikać, szpecić, widzieć, zaćmić, zapalić, znać; na niebo włożyć [co], wniesion (przeniesion) (2); pod nieb(i)o(sy) nieść (niesiony) (2), skakać, stawić; ciskać w niebo, rzucić, strzelać; wielki w niebios; pod niebem mieszkać, wylągnąć się; dalekość na niebie (2), droga, dym, dzień, figura (2), koło, kraina, miejsce (2), natura (2), okrąg, plaga (2), porządek, słowień; na niebie mieszać się, moc mieć, naleźć, panować, patrzeć (upatrować) (2), rozeznąć, stworzyć, ukazać, widzieć (widać, ujrzeć) (5), znalezione; po niebie krążyć, mieszać się, rozciągniony, rozlać, rozwodzić, tłukący się, wozić; pytać się o niebie; w niebie miejsce mieć, tkwić (2); między niebem i ziemią dalekość, równość, w środku, wieszac się (wisieć) (2).

Przysłowia: á co ią mam to ia mam/ á po moiey śmierci niech chceli y niebo vpádnie á Skowronki potłucze. *RejZwierc* 37v, 188v; By niebo vpásdz miało/ nie zna cnotá kázy *GosłCast* 10.

á ftolec máieftatu krolewkie⁶⁰ iego będzie tak iáfný y ták trwáły iáko Słońce y Miefiąc ná niebie *RejPs* 133; iest to rzecz iaesna [!] iakosłonce na niebie *ActReg* 163.

áby rozmnożyły sie dni żywothá twego y synow twoich/ w ziemi którą obiecał y przyfiągł dąć Pan oycóm twoim/ dokąd niebo będzie trwáć nád ziemią. *Leop Deut* 11/21; *KochPs* 120.

Frazy: »błyska się na niebie; z nieba błyskający« [szyk zmienny] (1;1): Ognie z nyebá błýkáiące práwie zyemią wtrzáłáýą *LubPs* R5; Micat ignibus aether, Błyska sie ná powietrzu ná niebie. *Mącz* 220c.

»niebo brzmi, grzmi, huczy« [o wielkim hałasie] (1:1:1): A w bębny vderzyli ták áż niebo grzmiáło. *StryjKron* 702, 240, 702.

peryfr. »Febus puł nieba objechał« = *minęło pół dnia* (1): A Phebus iufz puł Niebá był obiecał iáfný/ [...] Zá czym Niemcy pierzchnęli *StryjKron* 528.

»głos wynosił się aż ku niebu; krzyk wynosił się do nieba; podnosić głos aż ku niebu« = *clamor ascendit (usque) ad caelum Vulg, PolAnt* (1; 1; 1): Obaczył tedy Iudás że sie záięłá bitwá/ á krzyk woienny wynosił sie do niebá by trąbá *Leop 1.Mach* 5/31; trąbili w trąby ktoremi godło dawano/ podnosząc ták głos fwoy áż ku niebu [et clamaverunt in coelum]. *BibRadz 1.Mach* 4/40; *BudBib 1.Mach* 5/31.

»grom trzaska z nieba« (1): Y Szumi lás od wiátru/ y gróm trzáłka z niebá/ Y dézcz leie by cébrem *PudłFr* 50.

peryfr. »aż się gwiazdy z nieba rozbieżą« = *aż do świtu* (1): siedzieć w nocy trzebá/ Náléwác winá łczodrze: áż fye gwiazdy z niebá Rozbieżą *PudłFr* 73.

»by się ziemia i niebo przewrócić miało« (1): wżákżeby sie zyemiá y niebo przewrocić miało/ ináczey tego rzecz nie możemy/ iedno że on chleb iest ciáło/ á kielich ábo wino krew Pána Krytułowá *RejPosWiecz*³ [97]v.

»poki na niebie słońca« = *na zawsze* (1): Imię twoie niezgálnie/ [...] Poki żwierząt na ziemi/ a na niebie Słońca *KochSat* [C2].

»pokąd niebo dni sprawuje« = *na zawsze* (1): Themuc przymierzem wiecznym poruczono y potomkom iego/ pokąd niebo dni łpráwuie [in die coeli]/ áby służyli Bogu y łpołu ofiáry czynili *BibRadz Eccli* 45/18[19].

»niebo świeci (się), jaśni (a. objaśnia) się« [szyk zmienny] (3:2): *RejPos* 109v; *SkarŻyw* 93; Abowiem w pułnocy/ ktorey początek był nowego roku/ niebo iánną y wdzięczną światłością przez krotki czas iáinnie świeciło *StryjKron* 350; *ReszList* 180; *WujNT* 514.

»niebo się zaćmiło« [szyk zmienny] (2): A gdy sie obracał y tám y lám/ oto się zaćmiło niebo [*caeli contenebrati sunt*] ze wład obłoki y wiatr wítał *BibRadz* 3.Reg 18/45; *HistHel* C2v.

»niebo zagrzmiało; zagrzmieć niebem; by na niebie grzmieć« [szyk zmienny] (1;1;1): Zágrzmiał niebem pan/ y wyrzekł łowo strážliwé *KochPs* 23; Ale skoroś rzekł łowo/ á niebo zágrzmiało/ Wody spády/ á morze ná dół vćiekáło. *KochPs* 155; *PudłFr* 21.

»[co] zamykają niebiosą, okrążyło niebo« = *co jest na ziemi* (1:1): Bo pytały mnie o dniach pierwzych ktore były przed tobą/ [...] á (pytały) od kráiu niebá álz do kráiu niebá (*marg*) To iest od káždego ftwoozenia [!] ktore zámykáia niebiośa. (—)/ iefli była taka rzecz wielka *BudBib Deut* 4/32; ktory [Bóg] ácz bárzo różne ná świecie ftworzył rzeczy/ przecię tak to opátrzył/ iż w tym iego domu/ ktory okrążyło niebo/ zgoda iest miedzy bárzo rzeczami różnemi/ y łobie przeciwnemi. *GórnRozm* E2.

»zanosło się niebo [*na co*]« (1): *Ventosa coeli qualitas*, Zániosło sie niebo ná wiatr. *Mącz* 483d.

»niebo zaschnie« = *nie będzie deszczu* (1): ábo niebo záfchnie/ iż iuz nam przygorewáia żywności náłze *RejPos* 244.

»by się miało i niebo zepsować« (1): Bo choćby intro zginąć/ czáfowi folgować [= *używać życia*]/ By sie miało po chwili y niebo zepsować. *RejWiz* 174v.

»poki nieba z ziemią zstanie« = *zawsze* (1): Wefel się że nie vftanie/ Twoje Pánno wyflawianie/ Poki niebá z ziemią stanie. *LatHar* 496.

Zwroty: »w niebiosą się bić [= *wzbijać się*]« (1): Ogyen thak zegna, ftov ognyv wnyebyofła lzyą by na zyemyą vpaday *LibMal* 1544/89.

»do nieba (do)sięgać (a. dosiąć), dostać; nieba (do)sięgać (a. dosiąć), dotykać; pod nieba sięgać« = *być wysokim; caelum tangere HistAl; ad caelum attingere Vulg; pertingere ad caelum PolAnt* [szyk zmienny] (8:1;6:2;1): Wieżá ná ziemi nie lęże/ A niebá też nie doięże *BierEz* F3v; *OpecŻyw* 184v; *BielŻyw* 79; przifzli ku barzo wyfokiem goram/ ktorych wirzchy widziały sie dotykáć niebá *HistAl* K8, G2; a waz [*lege: wąż*] bill thak wyełky yfz gdi lzye na Nogach podnyofł theda głowa nyeba lzyegall. *LibMal* 1554/191; *Leop Sap* 18/16; *BibRadz* Gen 11/4, Dan 4/8; *BielKron* 14v, 319; *GrzegRóżn* Hv; *BudBib Sap* 18/16, Dan 4/11[8], 20[17]; *KochPs* 170; Iákie Phenix ná leśiech Arábłkich widány Ná łobie ma/ to złote to śrebrne odmiany. Ten lám ieden dni trawiać częłto fkrzydłem gory Pod fame niebá śiąga/ y wiátr śieczy piory, *WitosłLut* A3v; *SkarKaz* 82b.

»pod niebom, przez pośrzodek nieba, po niebie latać; lecący (a. latający) w pośrzod nieba« [o ptakach lub analogicznie do nich o ludziach] = *volare a. volans per medium caeli Vulg; volare in medium caeli PolAnt* [szyk zmienny] (2:1:1;2): ábyści[e] [...] łobie nieutzynili rytego podobieńtwa [...] wśelkich zwierząt/ ktore są ná ziemi/ álbo ptaków/ ktore pod niebem lataia *KrowObr* 111; By sie w fkałę zákopał/ by pod niebem latał/ Pewnie przed nią [*śmiercią*] nogámi padfzy będzie trzpiatał. *RejWiz* 86v; *RejAp* 162v; *BudBib Deut* 4/17; y lfyfzałem głos iednego orła lecącego w pośrzod niebá *WujNT Apoc* 8/13, *Apoc* 19/17.

»do nieba, ku niebu, w niebo lecieć« = *wznosić się wysoko* [szyk zmienny] (1:1:1): dym w niebo leci *RejWiz* 69v, 163; *Mącz* 133a.

»powietrze i niebo odmieniać« = *jeździć do innych krajów* (1): gdym do Turek [...] zaiachał/ iżbych za morze pielgrzymując/ nie tylko iedno powietrza/ y niebá odmieniał *StrykKron* A3v.

»patrzyć (a. we(j)źrzeć itp.) w niebo (a. niebios), ku niebu, po niebie, na niebo« = (*in*) *caelum* a. *caelos suspicere* *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*; *contueri in caelum* *Mącz* [szyk zmienny] (11:3:2:1): Ieden gwiazdarz w niebo pátrzał By przyźle rzeczy powiedział *BierEz* L; *GlabGad* B6; A iáko zwykł Anektánábus pátrzyć ná gwiazdy/ wzglądał w niebo *HistAl* A7, I7; *Leop Gen* 15/5; *BibRadz Gen* 15/5; *OrzRozm* T; A człowiek twarz wynioflá niefie przed wżitkami Patrząc wozdobne niebo oczima iałnymi. *KochSat* B4; *Mącz* 406c [2 r.], 468a; *GórnDworz* Y8v; *HistRzym* 76v; *KochPs* 26; *SkarŻyw* 207, 284; *KochPhaen* 6.

peryfr. »[kogo] od ziemie podnieść ku niebiosom« = *powiesić* (1): Nie może być cnotliwy ten, kogo od ziemie Podnioflá ku niebiofom. *CiekPotr* 72.

»spaść (a. upaść, a. padać itp.), spadły z nieba« = *cadere de caelo* *HistAl*, *Vulg*; *descendere* a. *pluere de caelo* *PolAnt*, *Vulg*; *delabi (d)e caelo* *Mącz* [szyk zmienny] (66:3): *HistAl* [I3]v; *MurzNT Mar* 13/25; *RejWiz* 182; A tegoż dnia gdy wżedł Loth z Sodomy/ ípadł iák deždz ogień z fiárką z niebá *BibRadz Luc* 17/29, I 198c *marg*, *Apoc* 8/10, 9/1, 16/21; *BielKron* 135v; *Signum coelo delapsum*. Znák dziw z niebá ípadł. *Mącz* 180c, 180c, 184a; gwiazdy pádály z niebá ná ziemię/ ták iáko z drzewá Figowego páda lifcie *RejAp* 62v; A grad wielki iáko cętnary vpadł z niebá ná ludzie *RejAp* 138v, 33v, 64, 72v [2 r.], 73v, 74v (16); Mánná im [Żydom] z niebá pádála/ ktora im rozmaity ímák w vfciech ich czynila *RejPos* 56, 6, 10v, 67v, 89v, 104 (11); *BialKat* 283v; *RejZwierc* 9, 125 [3 r.], 126, [203]v, 204; *HistHel* C2; *BudNT Apoc* 8/10; *SkarJedn* 3; *KochPs* 69, 159, 205; *SkarŻyw* 21, 492; *GórnTroas* 17; *KołakCath* B3v; *WujNT Matth* 24/29, *Luc* 17/29, *Apoc* 8/10, 9 *arg*, 1 (11); *PudłDydo* B3.

»jakoby z nieba spaść« [o niespodziewanym zjawieniu się czegoś] (2): wnet nie wiedzieć íkad/ prawie iákoby z niebá ípadły/ náleżiono przed tym ízpitałem przez trzydzieści koni/ ná ktorých pełne wory chlebá nákládzione były *ReszHoz* 125; *ReszList* 170.

»z nieba (s)pnścić (a. spuszczać), miotać, spuszczoney; niebo spuściło« = *caeli destillant* *Vulg*; *pluere* a. *proicere e caelis* *PolAnt* [szyk zmienny] (14:1:4:2): *WróbŻolt* 67/9; *Leop 2.Mach* 1 *arg*; A gdy vciekali [...] tedy ná nie pućił Pan z niebá kámienie wielkie *BibRadz Ios* 10/11, *Gen* 19/24, I 281b *marg*; *BielKron* 32; *RejAp* 113v, 114 [3 r.]; *CzechRozm* 43, 183v; Który śniegiem/ by wełną/ polá odżiewa [...]. Lód z niebá miece/ iáko bláchy łupáne *KochPs* 213; *SkarŻyw* A3, 492 [2 r.]; *CzechEp* 47, 264; modlił fię: á niebo ípuściło defzcz [*caelum dedit pluuiam*] *WujNT Iac* 5/18, *Act* 10/11, s. 602.

»starczyć k niebu« (1): Do tego przydał rzemieśnik vczony/ Z oblego drzewá ták máłzt wyniešiony/ Íz ítarczy k niebu z záwiešitą reya *KlonFlis* E4v.

»stworzyć (a. uczynić, a. sprawić itp.) niebo (i ziemię); niebo (jest) stworzone itp.; stworzenie itp, nieba (i ziemie)« [w tym: niebo i ziemię (139)] = *creare* a. *facere caelum et terram* *Vulg*, *PolAnt*, *JanStat*; *praeparare caelos* *PolAnt* [szyk zmienny] (166;12;11): *OpecŻyw* 17, 92, 179; *Pyeruey* nyfzly pan bog ítworzył nyebo y zyemyá yam yuřch była *PatKaz II* 24, 27, 29v, 32v, 36, 47; *KlerWes* A; *WróbŻolt* hh6v, 133/3, 145/6; Tyś pořtanowił niebo y wřfytok okrąg ziemie rozdzieliwřly dzień od nocy *RejPs*

109, 151v, 189v, 192v, 203, Ff5; *RejJóz* C2, Q2; *SeklKat* D3, N3v, N4v; *RejKup* f4; *KromRozm II* h, k; *LibMal* 1554/187v, 188v; *BielKom* B5; Tyś s początku Pánie zyemię tak możnie vfundował/ A niebiofá mocą rąk twych ná wżem dziwnye fprawował *LubPs* X4, E2v, V5, X5v *marginis*, aa [2 r.], cc2v (13); *GroicPorz* h2v, h3, aav, aa2; *KrowObr* 111; *RejWiz* 52v, 144v [2 r.]; *Leop Gen* 1/1, *Ex* 20/11, 3.*Esdr* 6/13, *Ps* 145/6, *Is* 42/5; 1. Stworzenie Niebá y Ziemie *BibRadz Gen* 1 *arg.*, *6v, *Gen* 1/1, 2/4, *Ps* 113/15, 133/3, *Prov* 8/27, 3.*Esdr* 6/13; *BielKron* A5v, 1 [3 r.], 11v, 438v, 463v, L111; Niechayże tedy poginá Bogowie ktorzy nie vczynili niebá y zíemie *GrzegRóżn* H4v, H4v, I3, [L2]v; *Prot* B2; *SarnUzn* C5, C6 [2 r.], D2; *RejAp* 84, 86, 119v, 120v, 121 [2 r.]; *HistRzym* 127v; Bo iefczże Moizelz piżąc o początku á o záłożeniu niebá y zyemie/ [...] powieda: iż [...] *RejPos* [137]v, 42 [2 r.], 148v, 294; *BialKat* 11, 108v, 201; *KuczbKat* 10; *RejZwierc* 1, 2v; *BudBib Gen* 1/1, *Ex* 20/11, 4.*Reg* 19/15, 1.*Par* 16/26, *Ps* 95/5 (8); *BialKaz* E3 [2 r.], E3v; *BudNT Act* 14/15[14]; *CzechRozm* 5v, 7, 14v, 26, 26v (15); Ale pan niebo z gwiazdámi/ Włáfnémi fтворzył rękámi. *KochPs* 144; tyś niebo zbudował/ Y zíemię rękómá fwémi vgruntował. *KochPs* 152, 175, 183, 187, 189, 197, 199, 212; y owżem [*Pan Bóg*] świat ten wżyciek/ niebo y zíemię poftáwił/ iáko tablice [...] wżechmocności fwey *SkarŻyw* 301, 25, 68, 124, 245, 258 (12); *StryjKron* 1; *CzechEp* 158, 179, 180 [2 r.], 182, 199 (18); *KochPieś* 71; *ArtKanc* M6v, P14, Q19v, V2; Ták iż Tátar ftráźliwych/ Moy rym doięże [...] Sławiąc/ iák przez cię niebá fá fтворzone/ Ich vbior/ z gwiazd blyżczących/ Ze rowne łąkom *GrabowSet* E2v, D2; *LatHar* 62; *WujNT Act* 4/24, 14/14, 2.*Petr* 3/7, *Apoc* 10/6, 14/7, k. Xxxxx4; *SarnStat* 264; *SkarKaz* 274a [4 r.], 486a [2 r.]; Bog ná początku gdy niebo y zíemię Stworzył y morze/ y żywych duż plemię: Rozdzielił Chaos ná cztery olády *KlonFlis* B4; *SzarzRyt* B4.

peryfr. »jeszcze światła z nieba użyć« = *pożyć jeszcze* (1): Mogą iefczże twé oczy światlá z niebá vżyć. *GórnTroas* 38.

»świecić na niebie, jako w niebie« [*szyk zmienny*] (4:1): Rzekł Ezop/ ciebie [*przyrównywam*] fłóncowi/ A twą rádę mieśiácowi: Bo ty świeciłz iáko w niebie/ Ci máią iáłność od ciebie. *BierEz* Gv; Słońce dawa ten pożytek fwiecąc nam ná niebie/ Ożywia wizytki rzeczy ľudzyom ku potrzebie. *PaprPan* V3; *KochPs* 44, 131; *KochFr* 127.

»tykać się nieba« = *być bardzo wysoko* (1): KTo mi dał fkrzydłá/ kto mię odział pióry/ Y ták wyfoko poftáwił/ że zgóry Wżyftek świat widzę/ á fam iáko trzebá Tykam fye niebá? *KochPieś* 11.

»ukazać (a. okazać) się na niebie« [*w tym: o zjawiskach cudownych* (9)] = *apparere a. parere a. visum esse in caelo Vulg* [*szyk zmienny*] (10): Wdzyęcżna modrość ná niebie wnet fie okazála/ Ktorą fwiátłość fłoneczna prawie wyiaśniála. *RejWiz* 165v; *RejAp* 98v [2 r.], 100, 126v; Ten krzyfz święty/ ná fkończeniu światá [...] napierwey fie ná niebie vkaże *SkarŻyw* 399; Tegoż Roku w Moráwie nád Ołomuńcem trzy Słónca vkażály fie ná Niebie. *StryjKron* 757; *WujNT Matth* 24/30, *Apoc* 12/1, 3.

»na niebo wstępować« [*o księżycu*] (1): księżyc/ ná niebo wftepuie *GrabowSet* H.

»pod niebo wylecieć« = *zostać wysadzonym w powietrze* (1): Sokół [= *nazwa twierdzy*] z pérzynámi Aż pod niebo wyleciał wefpól z obróńcámi. *KochJez* A4v.

»pod niebo wynieść, wzniesiony; iść, podniesion ku niebu; podnosić się do nieba« = *być bardzo wysoko, wysokim; ascendere usque ad caelos Vulg* [*szyk zmienny*] (1:1;1:1;1): Bo fie tám [*na morzu*] fndaz y namędrffemu fpráwy iego pized ftráchem muflá pomylić gdi iednim rázem zda mu fie iż ief

ku niebu ná wodách podniefion á drugi raz mu fie zda iákoby miał vpáć do głębokóci piekielney. *RejPs* 160v; Pátrzze gdy mocne wiátry prochy wzgorę wznofzáf/ A iz ie tám pod niebo wyfoko wyniofáf *RejWiz* 151; *Leop Ps* 106/26; Támże fáf dwie wyfokie gorze ná fkále/ kthore idáf ku niebu wyfoko *BielKron* 278v; *KochPs* 132.

»wznieść (a. podnieść) łeb (a. głowę) do nieba, w niebo, ku niebu« = *podnieść głowę (1:1:1)*: *RejPos* 70v; *CzechEp* 37; *Kotowłko* [= *kot*] [...] Poładziwfy fkowronká wzniefie łeb do niebáf. *CzahTr* L.

»[co] z niebem wysokością zrownáf« (1): iáko y po Potopie ludzie Bogu przeciwnie/ piérzchliwie fundáméntáf záfkládáfli/ Wieżę Babel buduiáf/ któráf z Niebem wyfokością zrównáf chćieli *OrzQuin* 13v.

»zstápić (a. (z)stępowáf), przysć z niebáf« [*w tym: o ogniu (25)*] = *de caelo a. e caelis descendere Vulg*, *PolAnt* [szyk *zmienny*] (24:2): Abowiem od ogieñ w fćárym zakonie/ ktery z niebáf fćępowáf/ y ony ofiáfry póżerał/ [...] fmiereć Pánáf I: Kryłtáf znamionowáf *KrowObr* 87v; *Leop 2.Par* 7/1, *Apoc* 13/13; Spráfwi to Pan/ iz miáfłto dźdźáf fćádniefie proch y popioł ná twoię źiemieć/ ktery z niebáf przyidźiefie ná ćief *BibRadz Deut* 28/24; *BielKron* 41, [84²]v, 97; *RejAp* 112, 113, 169v; *RejPos* 331 v; *BudBib 4.Reg* 1/10 [2 r.], 12 [2 r.], 14, 2.*Mach* 2/10; *CzechRozm* 240; To widzáf Epiphániefu/ vyrzáfł tefz záfraz/ ifz fźáfáf biáfáf zniebáf zftáfpiłáf ná Lucyanáf y ogárnfłáf ćiáfłto iego *SkarŻyw* 452, 277, 491 *marg*, 492 [2 r.]; *WujNT Luc* 9/54, s. 869, *Apoc* 20/9.

Wyrażenia: »błękitne, modre niebo« (1:1): Widzę tylko brunatne obłoki w kráf fiefbie/ A prętkiefie błyfkáfwiefie pó błękitnym Niebie. *KołakCath* C5; *KlonFlis* G2.

»cyrkiel na niebie« = *horyzont, widnokrąg (1)*: Horizon, Latine determinans, Krés álbo cyrkiel ná niebie yákogo któ może wokół pó ziemi oczyma ogárnfłáf. *Mącz* 158b.

»cyrkiel (a. cerkiel) na niebie« [*o ekliptyce i zwrotnikach*] = *signifer, tropicus, zodiacus Mącz (2)*: Tropicus, [...]. Et sunt dno cirkuli qui dicuntur Tropici, Dwáf cyrkłáf ná niebie ná których fie sfłóńce obráfáf álbo ráfczey prziefwráfáf y odwráfáf. *Mącz* 466c, 512d.

»(jak(o)) deszcz z niebáf« = *pluvia de caelo Vulg*, *PolAnt (6)*: *PowUrb* +3v; *Leop Gen* 8/2; *BibRadz Gen* 8/2; Swiáfáf nie znáf w kurzáfwie: Rzeki dnem wćiefkáfáf/ A záfgorzáfłé źiołáf dźdźáf z niebáf wołáfáf. *KochPieś* 40; *PudłFr* 66; Z wft twoich pływáf fłowáf iák defzcz ćichy z niebáf *SapEpit* B.

»grad z niebáf« (1): Gráf z niebáf *RejAp* 139 *marg*.

»(jako) grom z niebáf« (2): *RejAp* 166; á przydzye fłrogi fćráfch á grom nád nimi z niebáf iego/ gdy będfyie fáfđził wfytyki gráfńiefie fwiáftháf tego *RejPos* 262.

»gwiazda (jest) na niebie, w niebie« [szyk 4:1] (4:1): *Canis seu canicula signum coeleste*, Płief gwyzdáf ná niebie *Mącz* 33c; *SkarŻyw* 27; *CzechEp* 172; *KochFr* 57; Iedno niebo/ iedno fźczęćiefie błogofłáfwiefyeh: [...] ále nie ieden podźiáfł onego fźczęćiefiáf. Iáko gwiazdy wfytykiefie fáf ná niebie: ále nie iednáfko wfytykiefie fwiefcáf. *SkarKaz* 549a.

»jako gwiazdy na niebie« [*o wielkiej ilości*] = *sicut stellae caeli, tamquam sidera caeli Vulg (5)*: Rozmnożę plemieć twoief/ iáko gwiazdy ná niebie *Leop Gen* 26/4; *BielKron* 13; plemieć twoief będfiefie iáko gwiazdy ná niebie y piáfek w morzu *SkarŻyw* 285, 286; *WujNT Hebr* 11/12.

»(jak) na niebie gwiazda« [*o wyróżnieniu*] [szyk 2:1] (3): *EVrifilus* y *Pirus* chociaź męźni byli/ Iufz temu wierz że ćief dwa męśtwo im odiefłief/ Abowiem fie tym báfwi káfđy s tego gniáfzdáf/ Y tymże

v nas płyną iák ná niebie gwiazdá *PaprPan* H4v; Spráwy iego znácznieyŝe niŝ gwiazdy ná niebie *PaprPan* Eev, C3v.

»w niebo idący« = *wzbijający się ku górze* (1): Ono tám Troia/ widzisz dymy oné W niebo idące *GórnTroas* 68.

»pod inszym niebem« = *gdzie indziej* (1): iefli w Aegiptcie co Ptolomeufzowégo czáfu [*wody ciepliczne*] ważyły/ iáko dziś v nas zá taką odmiáną pod inŝym Niebem ważyć máią? *Oczko* 30v.

»jasne (jest) niebo« [*w tym: w jasnym niebie* (3)] = *caelum vernans, caelum nitescit Mącz* [*szyk* 5:3] (8): *PatKaz III* 122; Wítařili ná gorę [...] / gdye tám widzyeli Páná Bogá Izráelŝkiego/ á pod nogámi iego iáko kámieñ Száfirowy/ álbo niebo gdy iefł iáłne. *BielKron* 32v, 264v, 448v; *Mącz* 247d, 484a; *SkarJedn* 90; *BielSenJoach* 2.

»kometá na niebie« (1): Tákŝe y mieŝiáç y gwiazdy/ puřczą z ŝiebie [...] miegotánie. Iáko więc po onych kometách y miotłách ná niebie baczem *SkarKaz* 5a.

»kraj, koniec, koñczy ny nieba« = *extremum caelorum a. caeli Vulg, PolAnt* (6:2:1): [*O słońcu*] Od iednego koñcá niebá áŝ ná drugi koniec miřternie przeřkákuiąc/ á nikt práwie niedořwiadczył gorácořci iego. *RejPs* 27v, 94; *Leop* 2.*Esdr* 1/9; choćiabyřcie byli zágnáni ná kray ŝwiátá (*marg*) wł: niebios. (-) (tedy) was z támtąd zgromádzę *BudBib* 2.*Esdr* 1/9; Y nawiodę ná Helám czerzy wiátry ze czerzech koñczyn niebá *BudBib* *Ier* 49/36, *Deut* 4/32 [2 r.], 30/4; *WujNT* *Matth* 24/31.

»kres na niebie« = *horyzont* (2): Ora etiam dicitur. Krés á kráýiná ná niebie. *Mącz* [267]b, 158b.

»miotła na niebie« (1): *SkarKaz* 5a cf »kometá na niebie«.

»niepogodne niebo« (1): *Pluvium coelum, Niepogodne niebo/ zářepione obłoki. Mącz* 306d.

»niebo niŝsze« (1): A niebos rozciágnął iako skorę ktori przykriwał wódá wirzchy iego. [*Ps* 103/2] (*koment*) [...] wierzchy iego, czuřł nieba niŝzego w ktorim łá gwiazdy. *WróbŹólt* hh7.

»ogieñ z nieba« [*szyk* 13:1] (14): gdyřł helias modlytwą řwá z nyeba ognym, křyżą y z yego poddanymy řpálył *PatKaz III* 143v; *Leop* 3.*Reg* 18 arg, 2.*Par* 7 arg; álbo ogieñ z niebá nas pořrze/ álbo miecz domowy nas zwoiuie *OrzRozm* G2; *RejAp* 171 marg, Ee3; *RejPos* 56, 85v, 103v, [108]v, 331; *RejZwierc* 204; *CzechRozm* 240; onę cáłá kráine z miáłtámi/ ludŝmi/ y wřzyřtkimi rzecŝámi/ [*Bóg*] ogniem řiárcŝánym z niebá wypalił. *PowodPr* 11.

»okrąę nieba« = *firmament* (1): Pořpolity^m práwem řłóñcu kazał przez gođin 24. okrąę niebá obchodŝić/ á dzień y noc czynić *SkarKaz* 578a.

»okrąę nieba« = *horyzont* (1): Horizon – Okrąęnieba, tak iako daleko widzisz. *Calep* 488a.

»okrąęłe niebo« [*w tym: na okrąęłym niebie* (2), *w okrąęłym niebie* (1)] [*szyk* 3:2] (5): *GórnDworz* L15v; Wieczorna gwiazdo/ któręý ná okrąęłym niebie/ Ogieñ nád ŝiemią goré okrutnieyřzy ćiebie *KochEpitCat* 110 [*idem*] 110; *KochPhaen* 11; O ŝyczliwie řwiátłóřci Niebá okrąęłego *KolakCath* B3.

»pluta z nieba« (1): Ale gdy zła pogoda álbo pluta z niebá/ Iuŝ pewno ze řřenice bęđzye chwařł pleć trzebá. *RejWiz* 100v.

»(po)chmurne (a. zachmurzone) niebo« = *nebulosum caelum Mącz* (4): *Mącz* 243b, 446a; Iáko więc piorun trzáfka w niepogodné czáfy/ A niebo chmurné huczy [...]. Táki huk wítał ná ten czás *KochProp* 14; A ráno/ Dziř bęđzie niepogodá/ ábowiem řię czerwieni pochmurne niebo [*triste caelum*] *WujNT* *Matth* 16/3.

»porządek nieba« = *ordo caeli Vulg* (2): *Leop Iob* 38/33; CZtery Koła przednieyżé káždému znác trzebá/ Kto chce lotnych lat biég znác/ y porządek niebá. *KochPhaen* 18.

»niebo sklepienie (a. zasklepienie)« (3): Niebo pięknie zásklepienie/ Wody wzgóre záwieszoné/ Winną chwałę náświétfzemu Daycie imięniu páńfkiemu. *KochPs* 214; *SapEpit* A2, [B2]v.

»słońce na niebie« (6): *RejPs* 133; *SarnUzn* D4v; A iák Słońce ná niebie Bog nam iáľno íspráwił/ Ták iáľnie łławę twoię Podole obyáwił. *PaprPan* V3; iedno łłońce ná niebie/ wżytkie gwiazdy óświeca *SkarJedn* 55; *ActReg* 163; *CiekPotrSzym*)? (4.

»spodek niebios« = *ziemia lub to, co pod niebem* (1): Bogowie ktorzy niebá y ziemie nie vczynili/ niech zginá z ziemie y ze ípodku niebios tych [*pereant de terra et de his quae sub caelo sunt*]. *BudBib Ier* 10/11.

peryfr. »strzelba z nieba trzaskająca« = *piorun* (1): Nuż ony frogie ítrzelby z niebá trzáłkájące/ Tęczę/ burze/ y ognie grożno błýłkájące. *RejWiz* 10v.

»stworzyciel (a. (s)tworca) nieba (a. nieb) (i ziemie (a. wszej niskości)« [w tym: w tekście i omówieniach Składu Apostolskiego (29); stworzyciel nieba i ziemie (64)] = *qui creavit caelos et terram PolAnt* [szyk 61:5] (66): y przifzygamy panu bogv sthworzicielowy nyeba y zyemye *LibLeg* 7/42, 3/33v, 10/97v; *BierRaj* 18v; O námileyfły Iezu/ [...] tys ítworzyciel nieba ij ziemie/ tys pán wfle^{so} ítworzenia *OpecŻyw* 87, 5v, 26v, 89, 140, 176v; *BielŻyw* 148; *RejPs* 170, 215v; *SeklWyzn* B; *SeklKat* B4, N4; *KrowObr* 46v; *BibRadz Iudith* 13/23[24]; *BielKron* 139v; Tymże obyczáiem gdy rzeczón ieft Bog Óciec ítworzyćielem niebá y ziemie/ nie wyláczón ieft Syn/ przez ktorego fię wżytko ítáło *GrzegRóżn* D2v, A4, C2, D, G4v, L3; *SarnUzn* C5v, C6; *RejPos* 57, 145, 190, 191 v, 220; Wierzę w Bogá Oycá Wfzechmogácego/ Stworzyćielá Niebá y Ziemie. *KuczKat* 10; *WujJud* 25; *BudBib Iudith* 13/23 [24]; *CzechRozm* 3v, 9v; *SkarŻyw* 2, 305, 371 [2 r.], 408, 440 (9); *CzechEp* 174, 199 [2 r.], 274; *NiemObr* 100, 119, 124, 125; *ReszPrz* 75; *ArtKanc* M8v; SCzęśliwa Páńno/ [...] Ktoraś v Bogá byłá w wadze telkiey/ Ze cię/ zá mátkę obrał/ á wnątrznóści Twey/ zwierzón ítworcá nieb/ y wfzech nífkości *GrabowSet* X3; *LatHar* 8, 44, 90, 486; *WujNT* 515, Xxxxx3; *SkarKaz* 276a; *CzahTr* B3v; *GoslCast* 14.

»szerokość nieba« (1): abowiem wflytka okrągłóć ziemie ieft pod nogami twemi: a fšyrokoć nieba náwflem wpołfuffenítwie twoiem *RejPs* 134.

»tęcza na niebie« (1): ná co dał [Bóg] znák y potwierdzenie pokoju [...] miedzy łobą/ á człowiekiem Tęczę áľbo Dubę ná Niebie rumiánobrunatną *StryjKron* 6.

»utwierdzenie (a. świrdzenie), rozpostrzenie nieba« = *firmament, sklepienie niebieskie; firmamentum BartBydg; firmamentum caeli Vulg; expansio caeli a. caelos a. caelorum PolAnt* (5:2): *BartBydg* 58b; I rzekł záś Bog: Niechay fie ítáná fwiátlá ná utwierdzeniu Niebá *Leop Gen* 1/14, *Gen* 1/15, 17, 20; *BibRadz Gen* 1/15, 17.

»wi(e)rzch, ostatek nieba« [w tym: *wierzch, ostatek* (1)] = *extremum caeli, linea qua circuit caelum, supra caelos PolAnt; summum caeli Vulg* (7:1): *KłosAlg* A3v; *MurzNT Mar* 13/27; Chwałcie go niebiofá niebiełkie/ y wody/ ktore ná wierzchu niebios. *BudBib Ps* 148/4, *Iob* 22/14; O látom nie podległy/ y wieku żadnému/ Stań w wierzchu niebá/ á światu wżyftkiému Okáz fwoię wielmożność *KochPs* 83, 84; *WujNT Mar* 13/27.

»Woz na niebie« = *gwiazdozbiór Niedźwiedzicy; Arctos, Septentriones Calep* (3): á iáko ieft rzecz ífta iż ten lud ieft z drugiey ftrony gwiazdy pułnocney/ około kthorey ow woz ná niebie obraca íe *BielKron* 295; *Calep* 90b, 970a.

»wypogodzenie nieba« (1): Sudum, Piękna pogodá/ wytárcie wypogodzenie niebá. *Mącz* 427a.

»wysoki do nieba; wyniosły aż pod niebo« = *ad caelum usque munitus Vulg* (1;1): *Leop Deut* 1/28; muíielífmý iáchác [...] áż do Traciey przez wynioíste áż pod Niebo kámiennie y wyfokie Skály *Balchany* názwáne. *StryjKron* 777.

»wysokie niebo; wysokość nieba« [w tym: *na wysokim niebie* (3)] = *excelsum caelum Vulg* [szyk 8:2] (8;2): *LubPs* X4v; *BibRadz* 3.*Esdr* 4/34; *KochPs* 170, 187, 197; Tych [gwiazd] trudno iednę z drugiey ná wyfokim niebie Vpátrowác *KochPhaen* 17; Wítýdżęc íę záprawdę/ o Pánie moy/ podnieść oblicza mego/ w wyfokość prześlicznego niebá twego. *LatHar* 145; *SiebRozmysl* F4v; *GosłCast* 14; *SzarzRyt* A3v.

»wytarte niebo; wytarcie nieba« = *ładna pogoda* (1;1): Sol repercussus, Zás íe wyyáíniáyące słońce/ Pogodá/ Wytárte niebo. *Mącz* 339c, 427a.

»wzgorę k(u) niebu, do nieba, w niebo« [szyk 4:1] (3;1:1): *RejKup* cc6; *OrzRozm* T; *Mącz* 406c, 434c; á wilk w zgorę ku niebu łeb podniożłzy ná powietrze toż dopiero wyie. *CzechEp* 37.

»wzgorę, wysoko, z wierzchu na niebie« = *in caelo desuper Vulg; in caelis sursum PolAnt* [szyk 2:1] (1:1:1): ta gwyazda [morska] yeftł uyfoko na nyebye *PatKaz III* 126v; *Leop Ex* 20/4; *BudBib Ex* 20/4.

»zaburzone niebiosá« (1): Iáko ná was powftáią ze wízeeł ftron widzićie. Zábурzone niebiofá/ walki/ głody/ mory *BielRozm* 6.

»zasepione (a. posepne) niebo« = *nebulosum caelum Mącz* (2): Tenebricosissimum tempus, Bárzo ciemne záchmurzone záłępione niebo. *Mącz* 446a, 243b.

»zimne niebo« = *zimny klimat, zima* (1): Prziuczáy íę gorácu/ i zimnemu niebu/ Przeftaway kiedi woda może być ku chlebu. *KochSat* Cv.

»na niebie znak« = *znak zodiaku* (1): fłóńcze ktore obchodząc then krąg wftytko ofwieca/ źimie do nainířłżego ná niebie znáku řchodzi *GórnDworz* L15v.

»znak (a. znamię), cuda, dziwy (są a. jest) na niebie; z nieba znaki są; znamię w niebie« = *signum in caelo PolAnt, Vulg* [szyk 11:1] (8:1:1;1;1): *PatKaz II* 58, 58v; Iednak nie możem te^{go} przeć aby na niebie nie były znamiona rzecz przyřłżá złá albo dobrá z woley Bożey vkazuiące *GlabGad* L7v; Zá tego teź Papieżá widano wielkie cudá ná niebie/ ták iż íe fámy komety tłukły/ tákieź gwiazdy. *BielKron* 163v; Będá znáki ná Niebie y ná źimie/ y wciłk wielki miedzy ludźmi *BielKron* 467v, 163v *marg*, L1114; *RejAp* Dd2v; *RejPos* 46; *BudNT Apoc* 15/1; *WujNT Luc* 21/11, *Apoc* 15/1.

Szeregi: »(i) niebo, (i) gwiazdy; niebo z gwiazdami« [szyk 4:1] (4;1): Bo íe nigdy nie skażá gwiazdy y niebo. *WróbbŻółt* vv4v; *KochPs* 144; *KochFrag* 16; *SkarKaz* 514a, 519b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 11 r.]

»niebo, a (i) morze« [szyk 2:1] (3): *KochSat* C; Aer interiectus inter coelum et mare. Miedzy niebem y morzem nic ynřłżego nie yeft yedno wiátr. *Mącz* 162d; Niebo/ á morze/ té dwie rzeczy były Swiát záftápiły. *KochPieś* 32. [Ponadto w połączeniach szeregowych 43 r.]

»niebo, (i) obłoki« (5): *RejWiz* 115; *Mącz* 306d; *RejPos* [136]; gdyś wychodził z polá Edomfkiego/ziemiá zádrrzáłá/ á niebiofá łączýły/ y obłoki [*caeli ... etiam nubes*] łączýły wodę. *BudBib Iudic* 5/4; *KlonFlis* G2.

»niebo, otchłań« (1): *GrabowSet Cv cf W przen.*

»niebo, (i) powietrze« [w tym: na niebie, na powietrzu (3)] (7): *RejWiz* 115, 128v, 154v; *BibRadz I Ib marg*; *Mącz* 220c; iáko fie zábурzył wżytek fwiát/ iáko fie zmieniło niebo y wżytko powietrze *RejPos* [105]v; *StryjKron* A3v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 9 r.*]

»niebo i (abo) słońce« [szyk 1:1] (2): máiełtat Boży [...] z rzeczy fтворzonych/ á miánowicie z niebá y z fłóncá ná nim biegájącego ták opifuie *CzechEp* 166; *KlonŻal* D2 marg. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 12 r.*]

»świat i niebo« (2): S tobá panie mądroftz/ którá zná vczynki twé/ ij s tobá była gdys tworzył fwiat ij niebo *OpecŻyw* 179; *RejAp* AA5v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»(jako, tak) niebo i (a, albo, tak) ziemia (a. ziemski krąg, a. ziemskie niskości); niebo z ziemią« [w tym: na niebie i na ziemi (11)] = *terra (et) caelum a. caeli Vulg, PolAnt* [szyk 320:56] (375;1): *PatKaz II* 130v; *RejPs* 74v, 94v, 142; *RejKup* Nv, dd6; *BielKom* B5v, E5; *KrowObr* B4v, C3v, 221; *RejWiz* 7, 11, 112, 127; A vczynię cudá ná niebie/ y ná ziemi/ krew/ y ogień/ y párę dymowá. *Leop Ioel* 2/30, *Is* 48/13, 49/13, *Ioel* 3/16, *Zach* 12/1; *KochZuz* A3v; Thákoweć oto fą poczátki niebá y ziemie gdy były fтворzone *BibRadz Gen* 2/4, *Gen* 2/1, *Deut* 28/23, *Lev* 26/18, *Prov* 3/19, *Is* 48/13 (10); *BielKron* 20, 259v, 467v; *KochSat* C2; *KwiatKsiqz* I4; Plága [...] Clinia, Kráyiná/ Plagá/ álbo Dálekość ták ná niebie yáko ná ziemi. *Mącz* 302c, 57b; *RejAp* AA6, [15]v, 16, 22v, 59 (9); *GórnDworz* H5v, Gg4v, L15v; *RejPos* 7, 112v, 222v, 274v; *RejZwierc* 152, Bbb3; *BudBib Is* 44/24, *Ioel* 2/30, 4. *Esdr* 16/57; *CzechRozm* 9; *KochPs* 97, 187; bez pomocy y roboty budowniczey fćanáł ten fwiát/ dziwne dzieło y páłac wżytkiego co iefť/ niebo y ziemiá. *SkarŻyw* 258, 301; *StryjKron* 241; *CzechEp* 272; *ArtKanc* G2v; *Calep* 206b; *GrabowSet* P3v, V4; *KołakCath* B3v; *WujNT Mar* 13/27, *Luc* 12/56, *Hebr* 12/26, *Iac* 5/18, *Apoc* 20/11. *Cf W przekładach i nawiązaniach do wersetów Pisma Św.*, »by się ziemia i niebo przewrócić miało«, »poki nieba z ziemią stanie«, »stworzyć niebo i ziemię«, »stworzyciel nieba i ziemię«. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 73 r.; w przeciwstawieniach 6 r.*] [*Cf uwaga na końcu znaczenia*].

»od nieba (aż) do ziemi; od ziemi aż do nieba« (2;2): *RejPs* 84v; y vyrzy w widzeniu fłup ognińty od ziemi afz do niebá *SkarŻyw* 118, 347; Od Niebá afz do ziemie złoty fznur pleńiony/ Ná którym ná kxtałt wiádrá ludzki záfiefzony. [!] Wiek [...] fćarfzy Mędrcy málowáli *KołakCath* C4v.

»od ziemi do nieba« = *wszędzie* (2): *RejWiz* 50v; Ale ow fćzřebietliwy/ fźpyegá nań nie trzebá/ Bowiem on fám wywoła/ od zyemie do niebá. *RejZwierz* 133.

»z nieba na ziemię (a. ku ziemi)« = *de caelo in a. super terram Vulg, PolAnt* (12): Thá czyniła wielkie cudá/ thák że też kazála ogniowi z fthępowác z niebá ná ziemię *Leop Apoc* 13/13; *BibRadz Apoc* 9/1; *RejAp* CCv, 62v, 109v, 112, 113v, 114; á gwiazdy z niebá vpádły na ziemię *WujNT Apoc* 6/13, *Act* 10/11, *Apoc* 9/1; *PudłDydo* B3.

»niebo i zorze« (1): *KochFrag* 41 cf *W przen.*

Wyrażenia przyimkowe: »do nieba« = *w górę* (4): *RejWiz* 101v; Ma iefzczę tá wodá y morze tego świátá swoie wiátry ktore okrętem náłzym szawiáią y rzuciáią/ czálem do niebá/ czálem do przepáści. *KlonFlis* A4v. Cf »wzniesć łeb do nieba«, »wzgorę do nieba«.

»(aż) do nieba« = *bardzo duży, bardzo wysoko; (usque) in a. ad caelum Vulg, PolAnt* (27): Wieręby gi wyfypał by miał trzos do niebá. *RejWiz* 69; y wftánie á przeidze proch y dym aż do niebá *Leop* 4.*Esdr* 15/44; *SkarJedn* 20; *KochPs* 165; Obrzymowie [...] miáftá máią murámi obtoczzone aż do niebá *SkarŻyw* 500, 118, 347; *KlonFlis* A4v. Cf »krzyk wynosił się do nieba«, »do nieba lecieć«, »podnosić się do nieba«, »do nieba (do)sięgać«, »wysoki do nieba«, »od ziemie (aż) do nieba«.

»spod niebios« = *zawszqd* (1): Gonić (ie) będziefz w gniewie/ á wygládzifz ie z pod niebios [*sub caelis*] Iehowo. *BudBib Thren* 3/65.

»ku niebu« = *w kierunku nieba; in caelum Vulg, PolAnt; ad caelum PolAnt* (15): *Leop Ex* 9/8, 10; á wnet dymy wftály/ Gęfte ku niebu *KochJez* Bv. Cf »głos wynosił się aż ku niebu«, »ku niebu lecieć«, »patrzeć ku niebu«, »podniesion ku niebu«, »starczyć k niebu«, »wzniesć łeb ku niebu«, »wzgorę ku niebu«.

»(aż) ku niebu« = *wysoko* (2): wzrufzy fię proch y dym aż ku niebu [*usque in caelum Vulg*] *BibRadz* 4.*Esdr* 15/43. Cf »iść ku niebu«.

»pod niebo« = *do góry, w kierunku nieba* (2): Słuchayćie słucháiąc/ drżenia głófu iego y dźwięku z vft iego wychodzącego. Pod wizytki niebiofá [*subter omne coelum*] powracá iy *BudBib Iob* 37/3; Iuż y tráby pod niebo dźwięk rozny pułzczáią. *SapEpit* B3.

»pod niebo« = *bardzo wysoko* (8): *LudWieś* A3; będyem wieżę ftáwić pod łame niebo. *BielKron* 7v, 294v; Od frogiego Zorawia pod Niebo niešiony. *KmitaSpit* A2, C2v. Cf »pod nieba sięgać«, »pod niebo wynieść«.

»w niebo« = *w górę, w kierunku nieba; in caelum Mącz* (19): [*Julianus*] padłzy ná zyemię wznak/ nábrawłzy w rękę krwie ćifkał w niebo *BielKron* 157, 29v; *KochPhaen* 6; *GórnTroas* 40. Cf »w niebiosá się bić«, »w niebo lecieć«, »patrzeć w niebo«, »w niebo idący«, »wzgorę w niebo«.

»w niebiosá« = *bardzo wysoki* (1): Lud więtfzy y wysłzy niłz my/ miáftá wielkie y obronne wniebiofá [*in caelos*] *BudBib Deut* 1/28.

»między niebem a (i) ziemią« = *in medium caeli et terrae PolAnt* (6): Iezu ktoris na krziżu powyłfzony miedzy niebem y ziemią wiłzacz niłkie rzeczy z niebieskiermis złączyl. *TarDuch* C5v; *RejWiz* 154; według też kthorey [*ziemi*] inne żywioły miedzy niebem á ziemią/ tho iefł wodá/ wiátr/ á ogień/ ludziem y innemu wśzelkiemu żywemu sthworzeniu/ przyrodzoną żywność dáią *BielKron* 263; *Aer* [...]. Powietrze/ to yefł/ dalekość álbo rowność miedzi Niebem á Ziemią *Mącz* 4d; *BudBib Bar* 5[6]/53; *KlonWor* 39.

»pod niebem« = *w powietrzu, wysoko* (5): *RejWiz* 10v; Wrony to tám obiedzą/ y wroble/ y ofy Krucy/ froke/ y szpacy/ támże pod niebiofy. *KlonWor* 57. Cf »pod niebem latać«.

~ *W zagadce, z celowym wykorzystaniem dwuznaczności* (1): O kurze dwa gádáli/ dwákroć fie národził/ Oycá miał pod niebiofy/ potym prorokiem był. Y był męczon ná drzewie/ dla człęká grzełznego *RejFig* Cc2. ~

»pod niebem« = *na krańcu widnokregu; sub caelo PolAnt, Vulg (3)*: Abowiem iáko blyfkáwicá blyfkáiąc fię od iedney ftrony która ieft pod niebem/ do drugiey ftrony która ieft pod niebem roziańnia fię. *BibRadz Luc 17/24; WujNT Luc 17/24*.

»pod niebem« = *na ziemi; sub caelo HistAl, Vulg, PolAnt (71)*: Pod nyebyofy prawdy twoyey wlfędy pełno było *LubPs O3; RejWiz 136v marg, Dd; KochPs 33*.

~ *W połączeniu z wyrazami „wszelki”, „każdy”, „wszytek”, „ktory” lub (ze zdaniem zaprzeczonym) „nic”, „żaden” (lub z elipsą tych wyrazów) itp. = każdy, wszyscy na całym świecie lub nikt nigdzie; sub (omne a. toto a. universo) caelo a. caelis HistAl, PolAnt (55)*: Bylij lepak w Ieruzale^m przebywaiący żydowie/ mężowie náboznij/ z wfelkié^{so} rodzaju który pod niebe^m ieft. *OpecŻyw 175v, 22; nyechay bądą zgromadzony uody w yedno myefcze ktore pod nyebem fą PatKaz III 125; Tálifridá krolowa Amazońska z infzemi Amazony namocnieyfzemi nád infze wfzythki Rycerze ktorzy pod niebem fą Alexandrowi Macedońskiemu wefele. HistAl H2v; MurzHist L3; y chwalięs ie [gwiazdy]/ ktore ftworzył Pan Bog twoy/ ku pośludze wfzyftkim narodom/ ktore pod niebem fą. KrowObr 111, 45, 138, 147, 155; Bo cokolwiek pod niebem ná dole widzimy/ To ieft wfzytko odmienne RejWiz 136v, 100v; Ale Korab pływał ná wodzie/ y wyláły wody bárzo nád ziemią/ ták iż zátopiły wfzytkie gory wyfokie/ pod wfzifftkim niebem. Leop Gen 7/19, Gen 1/9, Deut 25/19, Bar 2/2; Abowiem on [Bog] patrza ná kończyny ziemie/ á wfzytko co ieft pod niebem widzi. BibRadz Iob 28/24, Gen 1/9, 6/17, 7/19, 4.Reg 14/27, Iob 41/2 (9); BielKron 4v, 19, 79, 79v, 260v; GrzegRóżn D2v; RejAp 53v; HistRzym 7; KuczbKat 385; BudBib Gen 1/9, 6/17, Deut 4/19, Eccle 1/13, 2/3; niemálz tego imienia pod niebem/ przez ktorebyfmy mieli być zbáwieni/ nád to imię Iezufá Pána CzechRozm 219v, 46v, 53v; Oczko 1; SkarŻyw 4; StryjKron 86; CzechEp 311; CzechEpPORz **4; Pána/ y Kmiotká/ y káždego pod niebem człowieká/ fawola á proznowanie do vboftwá przywiedzie GostGosp 42; LatHar 593; KołakCath B3v; WujNT Act 2/5, 4/12, Col 1/23; KmitaSpit C4; KlonWor 81.*

Wyrażenie: »pod jasnym niebem« (2): Ktoby cię nie znał zacny Pánie/ Ktorego nieśmiertelne imię nie vftanie/ Poki pod iálnym niebem fławna Litwá będzie *WitosłLut A3v; KlonFlis C2v*.

Szeregi: »ani na niebie, ani pod niebem« = *nigdzie (8)*: *RejAp 54, 108; Iż żaden fobyje infzego pewnieyfzego fundámentu á gruntu záłożyć nie może wiary fwey/ áni ná niebie áni pod niebem RejPos 293, 176, 293, 299, 300v, 350*.

»w niebie abo pod niebem« = *wszędzie (1)*: Przeciwko mnie/ wfzyftko się co kolwiek wniebie abo pod niebem ieft/ fpiękęło *MurzHist L3*.

»pod niebem i w raju« (1): Wargi twoie mlodziuchné iako rozá fwiétzátzá nad wflytko flodziuchné/ pod niebem ij w rain *OpecŻyw 18v*. ~

»pod niebem« = *na dworze, na powietrzu; bez dachu; sub dio Mącz, Modrz, Calep; sub divo Mącz; sub caelo Calag; ipso caelo Calep (18)*: Dialis et Subdialis, Co nie pod dáchem yeft czego dách nie nákrzywa/ ále ták pod niebem yeft. *Mącz 84e; Hetman y żołnierze pod niebem oboz máią ModrzBaz 113v; KochJez A2v; KochPieś 29; Hypaethra – Chłodnik pod niebem. Calep 494a, 173b, 336b, 1014b*.

~ *W przeciwstawieniu*: »pod dachem ... pod niebem« (1): Tákże też mogą wiele vczynić z miálteczek Rzemieńnicy/ [...] ktorzy nie záwždy pod dáchem albo pod Namiotem/ ále pod lámym niebem nawykńá legác y robić *BielSpr 2*.

W charakterystycznych połączeniach: pod niebem być, czynić, legać, oboz mieć, płakać, robić; chłodnik pod niebem, dwor, przechadzka (2), sala.

*Wyrażenie: »pod gołym niebem« (9): Hypetra, Latine subdialia vel subdinalia, Przechadzki pod gołym niebem/ to yeft/ nie pod drzewy liściem álbo yáką yátą. *Mącz* 160d, 84c [2 r.], 91c, 277a, 310d, 425a; Vnter dem freyen Himmel. Ná dworze. Ná wietrze. Pod gołym Niebem. Sub coelo. *Calag* 534a; *Calep* [1015]b. ~*

*»na niebie« = in caelo a. caelis Vulg, PolAnt (136): BielŻyw 4; RejPs 133; LudWieś B3; iż widzimy/ iż [słońce] yeft cyáło okrągłe á fwyátłe ná nyebye/ w koło żyemyę wítawicznye obchodzące *KromRozm III* B6v; *GroicPorz* h2v; Wlzytko tho iákoś słyżał ty fatá sprüfungiá/ Kiedy sie ty ná niebye płánety miełziá. *RejWiz* 130, 34v, 145v, 151 marg, 165, Cc8; *Leop Ex* 20/4; *BibRadz Is* 5/30; Zodyák ieft okrąg álbo koło ná niebie/ ná kthorym fą dwanaście znamion w okrąg iedno po drugim *BielKron* 263, 32, 123, 263; *KochSat* C; *Mącz* 51b; Wody ząwždy pádáiá ná zyemię/ y ná zyemi szumiá/ á gromy ząwždy zoftawáiá ná niebie. *RejAp* 118v, 101, 127v, 128v, 155, 160 (13); Vslýszawfzy tho Gwido wołanie ocucił/ á wyżrzawfzy gwiazdy ná niebie dżiwował sie gdzieby był. *HistRzym* 81; *RejPos* 34v, 83; *WujJudConf* 177; Ktory głósem fwym dáie zgráię wod ná niebiefieh/ y podnośi mgły z kráiwow ziemie *BudBib Ier* 10/13; *CzechRozm* 130v; *KochPs* 134, 156, 199; Przełżley też nocy widziano ná Niebie przy okręgu Miefięcznym Krolá y Mnichá sponie sie bijących *StryjKron* 532; *KochJez* B2v; Nie ząwždy niepogodá ná niebie pánnie *KochEpit* A2; A ztobą y wpół nocy zda sie dzień ná niebie. *KochFr* 72; Wieczór ná niebie wynióśł fwóy promiēń ląfkáwy. *KochEpitCat* 109, 109; HYdrá wielkie ná niebie mieyfce złftąpiłá: Głowę fwą sftrażliwą pod Rákiem położyłá. *KochPhaen* 17, 2, 11, 13, 19; Niechay smętné nie będą ná niebie obłoki: Niechay nie zna niepogód dżis ten swiát széroki. *PudlFr* 66, 21; *ArtKanc* Q19v; *GórnRozm* K3v; *GrochKal* 26; *LatHar* 391; *WujNT* 8, *Mar* 13/25, s. 836. Cf »błyska się na niebie«, »świecić na niebie«, »ukazać się na niebie«, *Wyrażenia*, »niebo, powietrze«, »niebo i ziemia«.*

*»w niebie« (12): BierEz L; A wonyto dni po wćilku onem/ [...] księżyc niedá swiatłósci swoiei/ gwiazdy znieba będą wypadály/ i mocy ktoré fą wniebiofach [in caelis]/ porużoné będą *MurzNT* *Mar* 13/25; Tákżec w niebie Płánety tylko mieyfce máiá/ Ale fwemi sprüfungami wżytkimi władáiá. *RejWiz* 152; *KochPhaen* 8; *BielSenJoach* 3v. Cf »świecić jako w niebie«, »gwiazda w niebie«, »jasne niebo«, »okrągłe niebo«, »znamię w niebie«.*

*W przen (114) : Gwiazda ieft malowanie nieba, rządzenie żeglarfkie, noci okrafzenie. *BielŻyw* 136; gdyś sędł/ przez puszcze [...] niebo sie poćilo przed wielmożnoćią máieftatu twego. *RejPs* 97v; Abowiem to ieft bog ktorego poyazd włafny niebo ieft *RejPs* 99; y niebo wielkimi dziwy wyłławiác będzie sprüfungliwoć iego *RejPs* 143, 74v; A ták z máley mlódości tey nam vzdy trzebá/ Coby gębę wznóśilá práwie tám do niebá. Nie pużczálá do zyemie nam ponuro głowy *RejWiz* 101v; Pewnie widzi iż z niebá ná doł będą goście. Iesli nie defzcz tedy grad plutá iáka pewnie *RejWiz* 125v, 7, 129v, 137; By tho Krześciáne w sobie tháką sprüfung mieli [...] / nie tylko ziemi ále y niebu mogliby rokázowác. *BielKron* 259v; Servare de coelo, Patrząc co zá pogodę niebo obiecuye. *Mącz* 389a; Niebo też iuz muśi odmienić zwyczáie swoie/ iuz dzdze/ grády/ chmury/ mgły/ burzki/ y ine nawálnósci powiethrzne wfpokoione być mułżá *RejAp* 175; *BudBib Is* 50/3; Ma tę z dawná moc*

w łobie ten to kleynot [*herb Leliwa mający kształt półksiężycy*] święty/ Który z niebá poczciwym ludzjom zá Herb zyęty *PaprPan* V; Dzięńli po niebie wiedzie/ nocli łwoie kónie/ On wítawicznie w Páńłkim rozmyśła zakónie. *KochPs* 3; Tóz y porządne niebá powiádáią/ Nie ludzkim głósem: który nie iełt táki/ Aby go człowiek mógl łyżić wzeláki: Lecz z łpráwą łwoią/ ruchem icdnołtáynym *KochPs* 26; Skoro záś iałna zorza zákwitnie ná niebie/ Zwiérz do iałkińi vehodzi *KochPs* 156, 145, 199; Dná morłkięgo/ y niebá sięgáłz łwoim duchem. *KochFr* 96; noc w myśłách tełkliwa/ Y té ogniłté gwiazdy rozśiane po niebie Swiádkiem/ że nic milłzęgo niémam okrom łiebie. *KochFr* 98; *WisznTr* 7; Koń to iełt cnych Száfráncow wláłny/ Co pod Tryonem záwłze był poháńcom łtráłzny. Przeto godzien też/ áby [...] śiadł w iałnym niebie. *BielSenJoach* 2, 3; Noc źiemieź záłłoniłá łiemnémi łkrzydłámi/ Niebo łye przyodziáło łzpetnémi chmurámi *PudłFr* 50; *ArtKanc* M4v; Swiát/ gwiazdy/ niebo/ toć włzyłtko hołduie/ A okrom łiebie połiechy nie czuie. *ZawJeft* 20; *GórnTroas* 13; *GrabowSet* Fv, P3v, V4; Temu [*Bogu*] łie niebo kłánia/ y ogniłté zorze *KochFrag* 41, 16; *RybGęśli* D2.

W przekładach i nawiązaniach do częściej powtarzanych wersetów Pisma Św.:

Lev 26/19, *Deut* 28/23 (5): Y niebo ktore nád thobá będzie łtánie łie miedziáne/ á źiemia ktora pod tobá będzie łtánie łie żelázna [*et erunt caeli tui qui sunt supra caput tuum aerei*]. *BibRadz Deut* 28/23, *Lev* 26/19; Iż iełli nie będą łłucháli głófu moiego/ dam im niebo iż będzie iałko miedziáne/ á nigdy im dzdzá nie będzie pułzczáło *RejAp* 134v, 59; *KlonWor* 79.

Ps 58/1, *Ioel* 3/16, *Agg* 2/7, *Hebr* 12/26 (28): Barzo łtrażne imię iego Przet ktorem drzy łziemia/ niebo *RejKup* Nv; włzyłtko niebo y łziemia łię trzęłie/ łęka/ y łámemu łię Pánu Bogu y łłowu iego poddawa. *KrowObr* C3v, B4v, 221, 242v; *RejWiz* 112, 186; *Leop Ioel* 3/16; Iełzcze ia raz zátrząłnę nie thylko łziemiá ále też y niebem [*non solum terram, sed et caelum*]. *BibRadz Hebr* 12/26, *Ioel* 3/16, *Agg* 2/7; Iáka to iełt wielmożność Máyełtatu tego/ Przed ktorym drzy włzytek łwiát y trzęłie łie niebo. *RejAp* AA5v, [15]v, 16, 22v; *RejPos* 20, [77]v, 80, 112v, 116, 132v, 274v; *CzechRozm* 168; Twym łtráchem łziemiá drzáłá/ á niebá topniáły/ Trzęłły łye niezwyčzáyné górz wyłokich łkály. *KochPs* 97; *ArtKanc* G2v; ty bez wieku Pánie/ Przed ktorym drzá niebá/ trzęłá łię otchłánie *GrabowSet* Cv; *LatHar* 94; *WujNT Hebr* 12/26.

Ps 148/4, *Is* 49/13 (10): *TarDuch* A7v; *RejPs* 142; Niech go chwali nyebo zyemiá morłkie głębokości/ Włlytki rzeczy w nich łtworzone k yego poczciwości *LubPs* Qv; *Leop Is* 49/13; Ziemiá / niebo/ Słóńcze/ gwiazdy/ wiátr / grad/ grom/ błýłkáwicá/ y ine włzyłtko łtworzenie/ áby dawáło chwałę Pánu *RejAp* 53v; Niebo/ łziemiá/ y morze temu niech cześć dawa *KochPs* 101; *ArtKanc* 17; *ZawJeft* 17; *LatHar* 569, 572.

Apoc 20/11 (4): *RejAp* 171v, 172 [2 r.]; Y widziáłem łtolicę wielką/ białą/ y siedzącego na niey/ przed ktorego obliczem wćiekłá łziemiá y niebo [*fugit terra et caelum*]/ á mieyłce im nie iełt ználeżione. *WujNT Apoc* 20/11.

W charakterystycznych połączeniach: niebo (niebiosy) hołduje, kłania się, obiecuje, poci się, powiada, przyodziewa się [czym], słyszy, strwoży się (2), śmieje się, uczynią [co], wystawia; pojazd [zyj] jest niebo; rozciągnąć się od łziemie do nieba; niebo obtoczyć [w co], opanować (2), [czym] skryłłić, zbiegáć, zdołić

[czym]; z nieba zjęty; srod nieba stać; po niebie rozsiany, wieść [co]; zakwitnąć, zażec na niebie; siąść (siedzieć) w niebie (2).

Zwroty: »rozumem kryślać po niebie; ziemię i niebo łbem skryślić« = (starać się) poznać tajemnice nieba [szyk zmienny] (1;1): A drudzy więc rozumy kryflaią po niebie *RejWiz* 87, 11.

»o nieba się opierać« = być bardzo wysokim, wysoko sięgać (1): Ńtąd dymy łuche y tłuŃte pędem wielkim idą/ że aż o Niebá łye opieraiąc/ miotły/ łyfkánia/ y dźiwy infze nád powietrzym czynią. *Oczko* 6.

»niebo orać« = być bardzo wysokim (1): Lecż naprzod wyźrzyłz nád gorámi łpice/ Z wyłokich wież złote mákowice Co łwymi wierzchy modre niebo orzą/ Obłoki porzą. *KlonFlis* G2.

»ku niebu patrzeć« = być bardzo wysokim (1): Tám gdzie ku niebu pátrzą Kázimiérłkie łkály *KochPam* 84.

»patrzeć w niebo« [tu gra słów o nawiązująca do innego znaczenia tego zwrotu: 'myśleć o zbawieniu', cf 3. Przen] (1): [W przenośnym obrazie życia jako żegluga po morzu] Spráwuyże łie gwiazdámi á patrz pilnie w niebo/ Tám gdzie on łełt łławny port łuz páná twoiego. *RejZwierc* 120v.

»z miedzi nieba pokować; niebo zwać żelaznym« [o mocy i trwałości niebios; w luźnym nawiązaniu do *Iob* 37/18] (1; 1): (marg) Niebo iáko łełt mocne. (-) Bowiem coś tu włpominał Dawidá y Iopá/ Łż niebo zwáł żeláznym/ zá łwego kłopotá. Nie rozumieyże temu być łe kowal kował/ [...] Ale łie ten dziwował tákiey dziwney mocy/ Łż to zawżdy prácuie y we dnie y w nocy. *RejWiz* 147v, 147.

»[czym] niebiosow sięgać« [o głośnych dźwiękach] (1): Tráby łye ozwály/ Któré łwym głośnym dźwiękiem niebiołów sięgály. *ZawJeft* 13.

»spaść, spadnienie, upadły z nieba« = *ex alto ruere* *Modrz* [szyk zmienny] (1:1:1): *ModrzBaz* 81; A mowi tho o wiernych łługách y połłáncách Bożych. Lecż gdy záś o złych powieda/ których też gwiazdámi názywa/ tedy łm łpádnienie z niebá przyczyta. *CzechRozm* 28v, 188v.

»zalecieć rozumem do nieba« = *zająć się badaniem nieba* (1): Acżkolwiek tych wiele łełt/ ktorzy zgárdziwłzy žięmiá iáko podłá rzecz/ zálecieli rozumem do niebá/ áby wiedzieli biegi/ łpołob/ y połoženie łego/ máiac łobie zá to áby łtámtąd widzieli włzytko co łie ná žięmi dźieie *BielKron* 455v.

»zamknąć (a. zamykać) niebo; jest zamknione, zawarte niebo« [o karach boskich poprzez wstrzymanie deszczu i zesłanie suszy i głodu] = *clausum est caelum* *Vulg*, *PolAnt*; *claudere caelum* *Vulg* [szyk zmienny] (11;5:1): *Leop* 2.Par 7/13, *Luc* 4/25; A dla tego niebiołá zámknione łá nád wámi/ áby wam nie wypułzczály rofy *BibRadz* Agg 1/10, 2.Par 7/13; [*Helijasz prorok*] prosił Páná Bogá áby zámknął niebo áby dełzcz nie był *BielKron* 84, 77v; *RejAp* 89v, 91 [2 r.], 92, Ff4; łż też Prorocy [...] niebo zámykáli/ kiedy chcieli czynili łucho *RejPos* 10; *BudBib* 3.Reg 8/35, 2.Par 6/26; *BudNT* *Apoc* 11/6; *WujNT* *Luc* 4/25, *Apoc* 11/6.

Wyrażenia: »nieba otwieranie« = *przepowiadanie przyszłości ze zjawisk na niebie* (1): co gróm/ co łyfkánié Znáczą/ wiész: w twéy mocy łełt niebá [!] otwieránié: Chomety łtráłznéy miotłá komu złé gotuie/ Twa łámégo náuká o tym prorokuie *GórnTroas* 28.

»niebo rozgniewane« (1): zewłząd powłłtáią Srogié wiátry/ zewłząd łtráchu łudzióm dodáią Chmury czarné/ grádu pełne/ y trzáłkáwice [...], Przeto niedźiw że vmilkły mé głośne łtrony/ Widząc niebo rozgniewané *KochFr* 85.

Żart. (1):

Zwrot: »w niebo patrzeć« (1): iefli [koń] w nim [wędzidle] łbem nie ftrząła/ álbo iefli nie nabożny/ iefli w niebo nie pátrzy łeb wzgorę podniośłzy. *RejZwierc* 113.

Przen (82) : a ona panna Afenech vzzrawłzy Iozefa załmutziła łye [...] y mowiła/ oto flońce przyśzło do nas znyeba *HistJóz* B4.

W przeciwstawieniach: »niebo ... piekło (5), ziemia« (6): *HistAl* F4v; I ty Kapernaum ktoreś afz do nieba powyśłzoné/ afz do piekła łtargnioné bédźiefz *MurzNT Matth* 11/23; *RejPos* 288; *WujNT Matth* 11/23, s.46 marg, *Luc* 10/15.

Przysłowie: *RejZwierc* 124; Ano rzyć w piałku choć lata myłł w niebie. *RejZwierc* 219, 232; *PudłFr* 24. [Ogółem 4 r.]

Frazy: »myśl (lata) w niebie; w niebo (z myślą) wzlecieć« = *myśleć górnolotnie* [szyk zmienny] (4;2): Myłł włpaniła zówzdy w niebie/ Máło pátrzy łamá łiebie *RejZwierc* 232; [Po śmierci] Mozg/ niegdy rozumu łtolec/ [...] Brzydka żábá opánuie/ záśiędźie to mieśce/ Co teraz w niebo wzlecieć chce. *KlonŻal* C3v. Cf *Przysłowie*.

»by [komu] (i złoto) z nieba padało« [o obfitości bogactw] [szyk zmienny] (3): Bo tego fortunie trzeba By iey padało y znieba. *RejKup* d7; *RejPos* [136]v; BY wam nákówiec z niebá y złoto pádáło/ By łye w domiéch rodziło/ przedsię to wam máło. *PudłFr* 6.

»sława nieba sięga, w niebo bije, pod niebo się wbiła, leci do nieba; pod niebo sławy swej głos podawać; nie kończyć niebem sławy swej« (2:1:1:1;1): *RejWiz* 86v; Tákžec y cnotliwego máło zdobić trzebá/ Abowiem iego sławá leci áż do niebá. *RejZwierc* 2; *KochPs* 104; Teraz cię lichá mogliá Znácznégo mężá przykryłá: Ale sławá sięga niebá *KochFr* 121; niekończyłś bowiém wálzá któ [!]: M. gránice morzem Oceáńłkim páńłtwá łwégo/ áni niebem sławy łwéy *OrzJan* 94; *SapEpit* Bv; *PudłDydo* B2.

Zwroty: »dojść (a. przyść, a. wniść), przestać, dotykać, sięgać do nieba; przyść w niebo; nieba sięgać; (być) wyższy nieba, niż niebo; niebiosa przewyższać; wielki aż do niebios« = *być bardzo wielkim; pervenire ad caelum a. caelos Vulg, PolAnt; exaltari ad caelum, magnum esse ad caelos PolAnt* [szyk zmienny] (3:3:1:1;1;1:1;1): *PatKaz III* 117; *Leop Apoc* 18/5; *BibRadz 2.Par* 28/9; *RejAp* 148v; Bo wielkie áż do niebios miłofierdzie twoie *BudBib Ps* 56/10[11]; wielmożność twoiá rozmnożyłá fię y sięga do niebios *BudBib Dan* 4/22[19]; Bo grzechy náłze przewyśłziáią głowy náłze/ wyłtępkí áłz do niebá dotykáią *BudBib 3.Esdr* 8/74[76]; O pánie/ dobroć twoiá do niebá przełtáłá/ Prawdá obłoków sięga *KochPs* 51, 84, 108, 166, 215; *GrabowSet* R4; *WujNT Apoc* 18/5.

»nieba dosięgać« = *odnosić sukcesy* [szyk zmienny] (2): który [Wirgilius] łwá wymowá iakoby drzewo wyłokie áż nieba dołięgáł *BielŻyw* 123; *GórnTroas* 23.

»dosięgnąć (a. sięgać) głowá (wierzchu) nieba« = *być bardzo szczęśliwym* (2): A iefli mé niłkie progi Będá godné twoiéy nogi: [...] Dośięgę iuż głowá niebá. *KochPieś* 34; *ZawJeft* 38.

»rozumem nieba, pod niebo dosięgnąć (a. sięgać)« = *być bardzo mądrym* [szyk zmienny] (1:1): A wždy drugi rozumem áż niebá dołięgnáł. *RejWiz* 100v; *KmitaPsal* A5.

»z myślą latać po niebie, bując pod niebem; w niebo lecieć« = *być hardym* (1:1:1): Bo káżdego przełomi miłe przyrodzenie/ A rychley niźli w cnoty przywiedzye w zgorłzenie. [...] Koń mu wiodá

s forboty ná pochwach fie trzęfą/ A k temu mu podádzą pńtrą fukienkę kęfą. [...] Mnima by w niebo leciał niedba nic o Bogá. *RejWiz* 53v; *RejZwierc* 214; gdyż łatwie ten da fie od cnoty odwieść/ [...] ktory prze niezmierną chćiwość z myflą fwą buia/ iáko ono mowią/ pod niebem *Phil* 14v.

»latać pod niebem rozmowami« = *mówić o mądrych sprawach* (1): Albo oni Mędrctowie z dziwnemi głowámi/ Co latáli pod niebem fwemi rozmowámi. *RejWiz* 86v.

»latać pod niebiosá rozumkami« = *być rzekomo mądrym*: A máło też fą mędrfzy co idą zá nimi/ Latáiąc pod niebiosá rozumkámi fwemi. *Prot* B3.

»do nieba powyższać (a. wywyższyć się), wynieść się, powyższon(y) (a. wywyższony), wywyższenie; wynieść (a. wynosić się, a. wznosić) pod niebo« = *ad sidera exaltatus HistAl; in caelum alte positus PolAnt; in caelum efferri Modrz; in caelum exaltari Vulg* [szyk zmienny] (2:2:3:1;3): iám záprawdę áż do niebá przez chwałę był powyżfłzon/ á teraz áż do ziemi ieftem mizernie fłożon. *HistAl* F4v; *MurzNT Matth* 11/23; *RejWiz* 96, 99v; By theż wywyżfzenie iego było áż do niebá [si ascenderit in caelum sublimitas eius] *BibRadz Iob* 20/6; bo iáko rolá pokrapia złotá/ táko słodka fálkáwość krolewfka áż do niebá powyżfłza. *HistRzym* 100; o wy nędzne miáftá/ ktore fie wynoście s thymi bogáctwy y rozumy fwemi áż pod niebo *RejPos* 288; *ModrzBaz* 61v; *WujNT Matth* 11/23, s. 46 marg, *Luc* 10/15.

»[co] aż do nieba rozszerzać« = *czynić bardzo wielkim* (2): nie ábyś królestwo fwoié/ ále królestwo Pána Kryftufowé: nie flawę fwoię/ ále chwałę Bogá w Tróycy iedynégo/ áż do niebá rozfzyrzał. *OrzJan* 95.

»z nieba spaść« [o niespodziewanym doznaniu czegoś]: Bućim fie/ iz fortuná z niebá ná nas fpádfłá *GórnTroas* 23.

»na niebie świecić« (2): *WujNT* 859 cf »z nieba upaść na ziemię«.

»z nieba upaść na ziemię« (2): ktory [Luter] pierwey ná niebie/ to ieft w kościele Bożym/ iánością ftanu zakonnicze^{go} y náuki świecił. Lecz z niebá vpadł ná ziemię; kiedy fię od iedności kościelney oderwawfłzy/ ziemfki y świecki żywot záfię fobie obrał. *WujNT* 859.

»wstępować do niebios« = *być pysznym* (2): *Afcenⁿ usque ad coelos* [...]. Wftępią aż do niebios/ (koment) Czulf przelládownci wftępią wyfoko przez pychę (–) *WróbŻółt* 106/26.

»do nieba wynosić (a. podnosić, a. wynieść, a. wznosić), wystawić; wynosić (a. wynieść), wychwalać, wysławiać pod niebo; wywyższać chwały ku niebu« = *wychwalać; laudare et benedicere in caelum PolAnt; elevare et extollere ad astra, efferre laudibus in caelum, facere deum Mącz* [szyk zmienny] (8:3;4:2:1;1): [Teodozyjusa] gdy áż pod niebo pochlebca wychwalał/ Ten długo ćicho milcząc/ ná wfzytko przyzwalał. *RejZwierc* 16v; *BibRadz 1.Mach* 4/24; Grekowie to wymyfláli ktorzyby go [Aleksandra] byli rádzi wyftáwili áż do niebá *BielKron* 127, 216v, 425; *Mącz* 113c, 123b, 190b; Wynieftem was fwym pífmem pod niebo y wyfłzey. *Prot* A3; *GórnDworz* M6, V2, Dd7; *RejPosWstaw* [41⁴]v; *BudBib* c; Dobrotliwość *Caiufa* Cefárzá áż do niebá podnořzą [in caelum fertur] *ModrzBaz* 57v; *KochPs* 160; *NiemObr* 132; *WerGość* 242; *SarnStat* *3v.

»niebo z ziemią zmieszać« (1): *Coolum terrae miscere, Proverb*. Niebo s ziemią zmiefzác/ nie ku rzeczy mowić. *Mącz* 58d.

Wyrażenia: »bliski nieba« = *bliski pełnego szczęścia (1)*: które [szczęście] cię łpołoby łwémi/ Nád łpodziéwánié z góry łtrąciło/ Y głowę/ bliłką niebá/ zráziło W głęboką żáłość *ZawJeft* 36.

»na kraj nieba« = *bardzo daleko (1)*: chociażbyłcie byli wygnáni ná kraj świátá (*marg*) W Żydowlkim łtoi/ Niebá. (-)/ tedy was ztámthąd zgromádzę *BibRadz 2.Esdr* 1/9.

»w niebie na połý« = *bardzo wysoko (1)*: Poczciwíe łwego łtanu/ ná włzem wżywáią/ A też w niebie nápoły/ ná gorach miełzkáią. *RejZwierz* 88.

a) O pogodzie (1): Mrozy o świętym Ianie tám [w *Moskwie*] ciężkie bywáią/ [...] Kto więc walki zrowna Alexándrá wielkiego/ Kto z nich vzył ná woynie nicwczáfu wiéłżego. Tám ten [*Aleksander*] ieśliż z żwierżety y z ludźmi woiował/ Ten [*Stefan*] záś z niebem/ y z błoty/ y z Mołkwą prácował. *KmitaSpit* C3.

a. Wizerunek sklepienia niebieskiego (3): Był theż w Arkádyiey Atlas człowiek wyłokiego rozumu/ ktory Altronomią/ tho iełt/ bieg łpraw niebieskich/ wynálazł/ y Greki náuczył/ dla tego máluią go z niebem á on ie nołi. *BielKron* 273.

W połączeniu szeregowym (1): ná ktorey [wieży] był przypráwił miłternym dzyálem niebo/ gwiazdy/ Płánety z drogie^{go} kámiénia y ze złotá *BielKron* 164v.

Wyrażenie przyimkowe:»do nieba« (1): Dzyeń Bożego włtápiania kto Iezufa lipowego powrozem iáko złodzieiá do niebá wciágnie/ á dyablá z gory zrzuci/ [...] tho wielkie odpułty/ á przyługi łobie ku Pánu Bogu otrzyma. *RejPos* 225v.

[*Niektóre użycia zaliczone do znac. 1., zwłaszcza pochodzenia biblijnego oraz w szeregu »niebo i ziemia«, być może powinny być zaliczone do znac. 3.*].

2. astron. W ujęciu astronomii przedkopernikańskiej: ruchome sfery Księżyca, Słońca i planet oraz sfera gwiazd stałych, obracające się dookoła Ziemi; aether, caelum Mqcz (75): *BielŻyw* 135; Żyemiá yáko gálka łrząd niebá. *RejWiz* 145v *marg*, 148v [2 r.], 152, Dd4v; ŻIemiá iełth [...] w iednołtháyney dáłekości od niebá ze włzytkich łtron Bołką łprawá połtánowioná *BielKron* 263; Hemisphaerium, [...] Tá połowicá niebá która nam widoma yełt. *Mqcz* 154c, 5c, 158b [2 r.], [513]a; Nuż miełciac/ [...] y drugie pięć gwiazd/ s ktorych káżdá ináczey á ináczey połtępuiącz/ thenże bieg w krąg niebá odpráwuie *Górndworz* L15v; Iáko dáłeko od nas do Miełciáca/ á od Miełciáca záś do Słóncá. Iáko dáłeko do niebá/ á potym iáko wielkie iełt niebo w okrąg. Tego włzytkiego óni mądrzy ludźie przez Geometr. dochodźili *GrzepGeom* B2; *Oczko* 4v; Sáma ół/ która prędkie krąg niebieski toczy/ Z miełciá łwego by namniéy nigdy nie wykroczy. Ale trwa niezrułzona/ ziemię przenikáiąc/ A w połý práwie nieba obá kóncá máiac Włczépioné *KochPhaen* 2; A to łá włzytkie znáki/ które wedla łiebie Swym porządkiem łtátecznie tkwiá w obrotnym niebie. *KochPhaen* 17; Kiedy niebo łuk z wody y Strzelca podniełie. Z niemi Lutnia/ y Cepheus ku górze wynika *KochPhaen* 23, 2, 22; *SzarzRyt* A3.

W połączeniach szeregowych (2): gdyż widziłz iż niebo/ ziemiá/ rozłiczne płánethy/ czáły y włzythki przypadki łwym porządkiem iuż áż do łkończenia łwiátá ták łie toczyć mułzą *RejZwierc* 172; *Oczko* 30v.

W porównaniu (1): Abowiem cznotá iż iełt z niebá záwždy też iáko niebo wkołó łie toczyć mułi *RejZwierc* 144.

W charakterystycznych połączeniach: *niebo nieustanowione, obrotne, subtylne, wielkie; niebo biegać musi; połowica nieba* (3); *w poły nieba, srod* (2); *daleko do nieba; dalekość od nieba; niebo (niebem) rządzić* (2); *rozumieć o niebie*.

Frazy: »niebo toczy się (*a. toczyć się musi*), obraca się, bieży, toczy [co]; niebo, niebem toczyć; z niebem toczyć się, obracać się; *nieba bieg*« [szyk zmienny] (5:4:1:1;4:1;3:1;2): Ołtatecznie fiedm iefth gwiazg [!] na wierzchu nieba na ktorich fie niebo obracza według proſtych domniemania *KłosAlg A3v*; Tákże też łą ná niebie/ co fie nie rufzáią/ Rozne gwiazdy/ drugie też co wolno latáią. Ale wſzytko półpołu s tym fie niebem toczy/ Ták iż iedno przed drugim s kryfu nie wykroczy. *RejWiz 145v*; Iedno przekłéta zyemiá/ tá w ſwoiey ciężkości/ Vżywa wſtáwicznie tey ſwey márney mdłości. Iż fie nigdy nie rufza/ iáko kamień leży/ Choć niebo wſtáwicznie około niey bieży. *RejWiz 149, 10v, 145v, 148, 148v marg, 149, 151v, Cc6v*; Ten ná wyfokiey gorze Kánkazus mieſzkáiąc/ Ałtrologią/ tho iefł bieg niebá y gwiazd/ wyrozumiał *BielKron 273*; Vertitur interea coelum et ruit Oceano nox, W tym fie czálie niebo obráca y noc západa. *Mącz 486a; RejZwierc 3, 152v, 171v, 172; KochPhaen 8; PudłFr [3]*; Poli – Dwa punkti mebieskie [!], ieden na półwczí [!], a drugina południe, koło ktorich wſziftko niebo obraczałie. *Calep 817a; GórnTroas 30; KochFrag 23; KołakCath B3v*.

»niebo toczy lata« [szyk zmienny] (3): Iuż to dżieſiáté láto niebo toczy / Iáko mé ſmutné záuſze płáčzą oczy *KochPieś 18; PudłFr 59*; Zyi poki niebo toczy prędkie látá *KmitaPsal A2v*.

Wyrażenia: »krąg nieba« (1): vkáz ſwé oczy Gwiazdom równé/ które prędkie krąg niebá toczy. *KochFr 106*.

»nieba machina [= konstrukcja, budowa]« (1): Niebá máchiná ták zgodnie ſpráviona/ Ze mądrość Páńfka/ że moc niekończona Wiecznie ią rządzi *SzarzRyt A3*.

»podniesienie nieba« (1): Heroscopus, significat eam coeli partem, qnae hora qualibet ab inferiori hemisphaerio surgit ab Oriente, Wſchód álbo Podniesienie niebá od wſchodu ſłońcá. Latine ascendens. *Mącz 158a*.

»położenie nieba« (1): Positio coeli, Położenie niebá. *Mącz 309d*.

»szpica na niebie« = *biegun niebieski; axis, caeli vertex, polus Mącz* (3): duo coeli vertices, alter Septemtrionalis, alter Meridionalis, Dwie ſzpicy ná niebiofách/ yedna pułnocna/ druga południowa. *Mącz 38b, 22b [2 r.]*.

»wysokie niebo« (1): FRAſzki/ [...] Cóż ztąd przydżie mądrym/ że ſye znich násmięią? Niechay oni ſwiát głową ſwoią przewracáią/ Y wyfokiego niebá biegi rozliczáią *PudłFr [3]*.

Szeregi: »na niebie ani w biegach niebieskich« (1): Ze to łą nam niepotrzebne fántázye/ gdyż tego roku ná Niebie/ áni w Biegách niebiefkich niemáſz / iedno to ſobie ludźie vczynili *Oczko 29v*.

»niebo, (i) gwiazdy« (2): *BielKron 273*; PAnie/ iáko bárzo błądzą/ Którzy cię niedbáłym łądzą: [...] Przeciwko nim ſwiadczą niebá: Świadczą gwiazdy niezliczoné/ Ná powietrzu zápaloné. *KochFrag 18*.

»niebo, miesiąc, słońce« (1): Abowiem widziſz iáko niebo/ miefiąc/ ſłońce ony fláchetne ſtworzenia wſtáwicznie biegáć/ pracowáć/ á w koło około ziemie toczyć fie muſzą. *RejZwierc 171v*.

»niebo z planetami« (1): Yáko Pan dziwnie niebo s Płánetámi rządzi *RejWiz 143v*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»niebo, ziemia« (1): Wfzytko tego ten człowiek rozumem dofięgnął/ [...] Iáko fie toczy niebo iáko zyemiá pływa/ Y iáka pod nią íprává y ná ípodku bywa. *RejWiz* 10v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

Wyrażenie przyimkowe: »na niebie« (2): *Oczko* 29v; (*nagł*) *Nowy Rok*. (-) TOż będzie w tym idącym/ co z zchodzącym było: Bo baczę/ że ná niebie nic íye nie zmieniło. *PudłFr* 7.

W *przen* (1) : Wielki by czas nákręcić/ Aftrologu/ niebá/ Bo dobrym będzie dużno pochwili przez chlebá. *PudłFr* 8.

a. O wpływie ciał niebieskich na losy ludzkie (14) : *FalZioł* [*8]; nie możem te⁸⁰ przeć aby na niebie nie były znamiona rzecz przyślą złą albo dobrą z wolej Bożey vkazujące [...]. A także gdyby niebo tego nie znamionowało tedyby ie Bog prozno ítworzył. *GlabGad* L7v; kto fie Bogá boi/ A w iego rofkazaniu zówzdy mocno ftoi. Tego niebo ni zła myłl nigdy nie wniefie/ A nigdy nie zábładzi by w nagłębzym lefie. Bo gdy niebo z náturą ciągnie go do częgo/ Wípomniawłzy Bořką boiaźń/ odeymie fie wżęgo. *RejWiz* 129v; Ieden żáłořciá płáczę/ á drugi fie śmieie/ A trzeći podfkákuie/ czwartý leżác mdleie. [...] Rozumiem że to czálem z mocy niebá tego/ Boby wiele ná Bogá dogłędác wżytkiego. *RejWiz* 138, 152 [2 r.], Cc8.

W charakterystycznych połączeniach: *niebo* [do czego] *ciągnie, rżądzi, służy (posługuje)* [komu] (3); *moc (z mocy) nieba* (2), *sprawa*.

Wyrażenie: »bieg nieba« (2): Y podobno káždy tego dowiedzie/ kto łobie rownego w obyczáioch/ zá przyiacielá weźmie: zwálzczá iefli iefzcze ktemu będą mieć czo s przyrodzenia/ ábo z biegu niebá s łobá ípolnego. *GórnDworz* M2v, E5.

Szeregi: »niebo a płanety« (1): A ktoby fie przypátrzył tákiey odmienności/ Iáko fwiát wżędy pełen márných przypádořci. To wżytko niebo rżądzi á Płánety ięgo/ Bo im moc tá nádána od Páná łámęgo. *RejWiz* 136v.

»niebo i ziemia« (1): Aż fie k nim Potym Xenokrátés Philozoph nágodził/ co mu ízyroko rozwodząc/ powiedział mu dziwná moc y ípráwę niebá y zyemie/ moc Płánet y ípráwę/ á opátrność Páńłką náde wżytkim *RejWiz* A7v.

Iron. (1): Obiecuiać nam coś dobrego ci Roztruchárze [tj. *astrologowie*]/ ktorzy ná źiemi sędząc niebem kieruią. *PowodPr* 76.

W *przen* (1) :

Fraza: »[komu] życzliwe jest niebo« (1): *Prot* B4v cf *Szereg*.

Szereg: »i niebo, i gwiazdy« (1): Rzekł mi ieden nie dawno/ Moy dobry łáfiedźie/ Nie miey profzę cię ze mná ípráwy po obiedźie. Ráno fię o Gránice íwárzę y Viázdy/ W ten czas mi łá życzliwe y Niebo y Gwiazdy. *Prot* B4v.

3. Miejsce przebywania bóřtwa i innych istot nadprzyrodzonych oraz zbawionych dusz zmarłych; raj; niekiedy też metonimicznie: zbawienie; *caelum a. caeli* *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calag*, *JanStat*, *Cn* (3992) :

a. W judaizmie i chrześcijaństwie (3989) : A zniknąwłfy [aniołowie] do nieba fie wróćili. *OpecŻyw* 175, 8, 38v, 144v, 175v, 179 (8); *OpecŻywSandR nlb* 6; *PatKaz I* 8v; *PatKaz II* 26v, [54²]; *PatKaz III* 101, 104, 115v, 131v, 132; *WróbŻółt* E3, V6 [2 r.]; *RejPs* 47v, 142, 154; *RejJóz* B7v; *RejKup* f6v,

k6v, t8, x7v, y4v, dd4; A to mali i wielcy niepochybnie wiemy/ że Bóg ociec [...] / znieba wołaiąc / [...] fyna swoiego słuchać kazał *MurzNT* 126; *KromRozm II* f; *BielKom* C6; A czegoż nam śtrapionym było więcej potrzebą / Gdy sam Pan za nas walczył swoją możliwością z niebą *LubPs* hhv, E, E3, hh2v; tu będziemy mieć rozprawę o Bogu / [...] o niebie y o jego dziwnych okazywaniach *RejWiz* 107v; A tak niebo toć to jest własny stołek jego / Tam zawsze poglądając / wołamy do niego. *RejWiz* 153, 45 *marg*, 53v, 60, 129, 130v (13); *Leop Gen* 21/17, *Iudic* 5/20, *Ps* 17/14, 75/9, 1.*Thess* 1/10; Chłopu żona umarła / a on rychło potym / Y kołatał do niebą [...]. Otworzył mu święty Piotr *RejFig* Dd5; *RejZwierz* 106; Tedy Anyoś Pánki zawołał nań z niebą / Abrahámie / Abrahámie *BibRadz Gen* 22/11, *Gen* 21/17, 22/15, *Thren* 3/50, *Ps* 113/16, 1.*Thess* 1/10, 2.*Petr* 1/18; *OrzRozm* B4v, H, Q3; powstał Nowy Prorok we Fryzyey / imieniem Georgius [...] / powiedział iż bez niego teraz niebo pułte *BielKron* 192v, 7v, 14v *marg*, 46, 127v, 155v, 467; *GrzegRóżn* F4v; *KochSat* B4; Coelites, [...] Niebiofá / Święcy. *Mącz* 58d, 58d [2 r.]; *Prot* B, Bv; *SarnUzn* E8, E8v; Po związaniu czárthá iáko Pan wfpokoił ná czas niebo swoje. *RejAp* Cc4, 7v, 88, 94v, 102 [2 r.], 118 (10); *GórnDworz* Mm6; Y wiedli mię do wliczki niebiekney / a włożyłem thylko głowę swą do niebá iáko mi kazał / a widziałem żeś ty był wniebie *HistRzym* 97, 97, 122v; Azali Dawid był wlażł do niebá siedzieć ná prawicy Pánki? *RejPos* 231 v; Ale który z niebá iefth / o niebieskich rzeczach mowi / ale wy jego świadectwá nie przyjmiecie. *RejPos* 242v; gdzie Bog był kiedy niebá nie było / co się działo poki swiáth nie był stworzon *RejPos* 289, 3, 19v, 29, 38v, 126 (18); *RejPosWiecz*³ [97]; *BiałKat* 228v; Nie zgadzaią się w thym Zbory náfze / iż iedni thwirdzą że duże s ciał wychodzące do niebá się zlataią. *GrzegŚm* 15, 16 [2 r.]; *RejZwierc* 48, 120, 244v; *WujJudConf* 71; Co jest człowiek żeby się mógł oczyścić / ábo się wpráwiedliwić [...]? Oto w świętych swoich nie znalazł prawdy / y niebiofá nie są czyste przed oczymá jego. *BudBib Iob* 15/15, *Gen* 22/11, 15, *Ex* 20/22, *Deut* 4/36, 3.*Reg* 8/27 (10); Oycze zgrzeżyłem przeciw niebu / y przed tobą. *BudNT Luc* 15/18, *przedm* c4, *Luc* 2/15, 15/21, 2.*Thess* 1/7, 2.*Petr* 1/18; O czym małz nie lada mieysce [...] o náwrocie Páwłowym: ná ktorego sam Chrístus z niebá wołał / y z nim się rozmawiał *CzechRozm* 201, 32v, 40, 173v, 183v, 188; *PapPan* I2, Ddv; *Oczko* 4v; Wzedy jest zacné święté imię twoie / A sławy niebo ogárnąć niemoże Twéy / wieczny Boże. *KochPs* 11, 46, 70, 112; Náziutrz [...] wyrzał między chory Angielkami [...] dużą Páwłá poniešoną w niebo *SkarŻyw* 52; będąc máluczkim / gdy słylał o iednym Pánu Bogu / wedle lat swoich iáko między gorámi vrodzony / mniemał áby niebo ná gorach leżało *SkarŻyw* 331, A3 [2 r.], A5, 52 *marg*, 166, 195 (21); *MWilkHist* E2; *StryjKron* 76; ktorzy to twierdzili / iż sobie cíało z niebá syn Boży przynioł. *CzechEp* 262, 74, 118, 207, 302, 310, 315; *NiemObr* 153 [2 r.]; *KochFr* 63; *KlonŻal* D4; Abowiem niebo dla kościoła jest vczynione / nie kościół dla niebá. *ReszPrz* 6; Albowiem on [diabeł] też chciał Bogá z niebá strącić *ReszPrz* 48, 79 [2 r.], 90; *WisznTr* 18, 27; *KochPieś* 10; *PudłFr* 38, 57, 62, 65; *ArtKanc* A13v, I3; *ZawJeft* 31; Y znam / że duch vbogi / Z gniazd / twych ziemskich niłkości / W niebo wchodzi *GrabowSet* Hv, C4, G, H4, Iv, I2v (11); *LatHar* +++v, 7, 140, 168, 209 (13); *KolákCath* A3v, Cv, C4v [3 r.]; *KolákSzczęśl* By; *RybGęśli* C4v; A Przytápiwszy k niemu Pháryzeufzowie y Sáduceufzowie / kuzając próšili go áby im cudo z niebá okazał. *WujNT Matth* 16/1; duże świętych są z Chrístusem w niebie / [...] a nie w otchłaniách żadnych / ani w śieni przed niebem *WujNT* 856, 129, 194, *Luc* 2/15, s. 249, *Luc* 15/18 (36); *WysKaz* 21; *SiebRozmyśl* F2v, K3, K4v,

L4v; *WitosłLut* A6v; *KlonKr* F2v; *PowodPr* 3, 25, 35, 44; Stárzy íwięci niebá niedoítawáli. *SkarKaz* 119a marg; O niebo [...] dome^m ieltes rádości y rofkolzy nieuftáiącey. *SkarKaz* 245a, 119a, 157a [3 r.], 207a, 242b [2 r.], 243b (17); *CiekPotr* 72 [2 r.]; *GosłCast* 14.

W połączeniach szeregowych (85): O wílytko ítworzenijé niebo ij ziemia/ dziwuycie íe męce fy na mé^g *OpecŻyw* 149v, 183v; *PatKaz II* 85v; Theíz papyeíz y kaplany telko na tym ízwyeczye mayą mocz ale panna mary a y wnyebye wczylzcu y wpyekle y natym ízwyeczye *PatKaz III* 140, 88, 125; *WróbŻółt* V7; *RejPs* 201v, 215; *SeklKat* N4v, O3; Przeciwno mnie/ wílytko íię [...] ípiknęło/ aby mi ciężkości zadáwało/ Niebo/ żywioły/ świat/ Bóg/ Angiołowie/ Ludzie/ Diábli *MurzHist* L3; *MurzNT Matth* 5 arg; *KromRozm II* o; *LubPs* R3 marg, bb3, dd4 marg; *KrowObr* 110v, 178; *RejWiz* 110v, 113; Oto niebo y wyfokość niebios Bożych/ ktemu przepaść y ziemiá/ y wílythko co w nich íelst poruífz íię gdy íe náwiedzi. *BibRadz Eccli* 16/17[18], *Ps* 134/6; *BielKron* 8, 295v, 466; *SarnUzn* B5; *RejAp* 51, 53, 53v, 80v, 85, 133v; *RejPos* 51v, 63, 110v, 121, 148 (8); *BiałKat* 76, 323v; Niebo/ Ziemiá/ Plánety przeciw mnie powítály/ Zadney mi w mey potrzebne póciechy nie dáły. *BielSat* G3v; *GrzegŚm* A2v, 28; *KuczbKat* 275; Y niebo/ y ziemia/ y íwięci íą przygodam poddáni. *RejZwierc* B2; A nie thylko żądny potentat/ ále żadne kroleństwo/ áni świat/ áni niebo bez zámieszánia nigdy nie było. *RejZwierc* 155v, 10, 152, 152v; *RejZwiercPodw* Podw 183v; *BudBib Is* 44/23, 3. *Esdr* 4/34; *BudNT Iac* 5/12, *Apoc* 5/13; *KochPs* 118, 132; *SkarŻyw* A3, 597; *CzechEp* 269, 370; co innego proífz/ tá íektá ítroi/ íedno z niebá BOgá/ z kościołá namíeltníká íego/ z polieyey krole/ przełożone: á z íerc nákoniec ludzkich/ wirę [...] wyrzuciwízy *NiemObr* 150; *BielSen* 17; *KochPieś* 71; *ArtKanc* I2v, I7, P14, T17; *GostGospSieb* +3; *GórnTroas* 28; *GrabowSet* B, T2v; *WujNT* 306, 684, *Apoc* 5/3, 13, 18 arg; *WysKaz* 35; *SkarKaz* 6a, 82b, 161b, 242b, 634b.

W przeciwstawieniach: »niebo ... ziemia (101); piekło (10), świat (8), sakrament (5), tu (4), pałac (a. przybytek) (3), raj (3), ciemności, dymy [= piekło], kościół, ołtarz, żłob, żywot Panny Maryjej« (139): *PatKaz I* 10v; on yeíth vyáíłfy w nyebye ktory tu yeíth namnyeyíchy na ízwyeczye *PatKaz III* 148, 108; Iezu íenżes nie w ziemi ale w Niebie íkarbíć zwolenniki thwoie navczáł. *TarDuch* B3v; *WróbŻółt* Z6v [2 r.]; Bo nasz miły Panie! myć tu tak slychamy, Íż tam w niebie pokój a tu kłopot mamy *RejŁas* w. 412; á nieynáczey wywodzíłz ná íwobodę duífę moię íakoby íą wziáwíłfy ípieklá do niebá przenoíł. *RejPs* 128; Bo ziemię Bog ludziom ípráwíł A nieco [lege: niebo] íobie zoítáwíł *RejRozpr* D3, B4v; Prawda na ziemi zginęła/ á ípráwiedliwoíf z Nieba wygládała. *LudWieś* A4; *RejÍóz* O7; *SeklKat* O3v; *RejKup* t3v, v4v; *KromRozm III* M6, M8v; Owa mieyfcy frymárczymy/ ía [Pokusa] do niebá á ty [Anjoł] w dymy *BielKom* D3v; Íż s Pánem w niebie prawdá miłofierdze/ ípráwiedliwoíf/ á ná zyemi obłudność. *LubPs* I4v marg; *KrowObr* 17v, 110v [2 r.], 165v, 212; *RejWiz* 73, 85, 172; *Leop Eccl* 5/1, *Is* 66/1, *Act* 7/49; *BibRadz Deut* 5/8, *Ps* 113/16, *Is* 66/1, *Hebr* 12/25; *OrzRozm* C3v; *BielKron* 80, 459; *OrzQuin* M; *RejAp* 46v, 57, 178, 180v; *HistRzym* 97v; *RejPos* 22v, 24, 34 marg, 46, 53 (11); *GrzegŚm* 28; *KuczbKat* 400 [2 r.]; P. Kryftus íieleínie widomie íelst w niebie á íieleínie ále niewidomie w Sácrámeníe. *WujJud* 70 marg, 71 v marg, 113, 254v, 256, 260v, L17, Mm2v; *BudBib Ps* 113/16; *BudNT Hebr* 9/22; tedy tu nie z niebá/ ále z żywotá Máryey ná świat przyízedł. *CzechRozm* 32v, Av, 34v, 35 [2 r.], 123; *SkarJedn* 395; *KochPs* 175; *SkarŻyw* 2, 63, 67, 92, 182 (12); *CzechEp* 161 [2 r.], 171 [3 r.], 172, 260 [2 r.], 265 (13); *NiemObr* 84; *WisznTr* 23, 35;

BielSen 8; *PudłFr* 38 [2 r.]; *ArtKanc* B12, K2; *GrabowSet* C; coś wczyniła? w niebieś opuściła czyłtego miłośniká twe⁸⁰/ á w piekleś łzukála mierżionego łkażce twego? *LatHar* 150, 193, [249], 492 [2 r.], 603; Otołz dułze cnotliwe w Niebo łię wraciá! A grzechem ołzpecone w ćiemnościách zołtá!á. *KolakCath* B4v, B4v; *KolakSzczęśl* Cv; *WujNT* 133, 263, 396, *Act* 2/19, 7/49 (8); Ziemia Pogańłtwu/ niebo krzesćíanom obiecane do pánowánia. *PowodPr* 14 marg, 11, 35; To wizytko Chryłtus nie w niebie/ ále ná ołtarzu kościelnym odpráwuie. *SkarKaz* 157a; Nie mogliłmy z páłterzmi twoiego łię tego łynaczká we źłobie ná páłtrzyć: prósim po tym wygnánium/ vkaż go nam w niebie w chwale iego. *SkarKaz* 489b; Chryłtus iełł nie w ráiu/ ále w niebie ktore z łobá łotrowi obiecał. *SkarKaz* 635a, 84a, 119b, 156b, 243a, 488a, 634b, 636a.

W porównaniach [jako comparandum] (10): rołkołoual łyn bozy wczyłtem zyuczye moym myełzkayáč tam yako w nyebye *PatKaz II* 36v, 28, 31, 47; *Rejłóz* C6v; *KrowObr* 227; *RejPos* 145; *NiemObr* 127; A niech będzie czyłty y páńłki dom twoy/ y komorá krolewłkiego pokoium twoiego niech będzie iáko niebo. *SkarKaz* 458b, 580a.

*Gra słów w nawiązaniu do nazwiska „Kościelecki” (1): (nagł) Kołćieleccy. (-) CI niechćieli Striymi być/ práwie ledá komu/ Woleli s Pánem Bogiem/ idź z iednego domu. Bo łie piłżá s Kołćielcá [...]. Lecz by teź Striáłzkowi/ pilnie godzić trzebá/ By nie zhárdzyał/ bo czáłem/ piłże łie y z niebá. *RejZwierz* 52.*

W tekście *Modlitwy Pańskiej lub w jej omówieniach [w tymi jako w niebie, tak i na ziemi itp. (10), na ziemi, jako na niebie (2)] (12): SekłKat* C, S2v; Przydź krolełłtwo twoie/ Bądź wola twa iáko w niebie ták y na źiemi [fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra]. *BibRadz Matth* 6/10, *Luc* 11/2; *BielKron* 438; *KuczłKat* 400; *ArtKanc* M15v, M18v; *LatHar* 5; *WujNT Matth* 6/10, s. 238 marg; *SkarKaz* 634a. Cf teź »Ociec, ktory (jest) w niebie«.

W przekładach i nawiązaniach do częłłciej powtarzanych wersetów *Pisma Św.*:

1.*Par* 16/31, *Ps* 95/11, *Apoc* 12/12, 18/20 [w tymi niebo i ziemia (6)] (11): *LubPs* V5v; rozrádnyćie łie niebiołá/ y wy włzyłcy co miełzkacie ná nich. *RejAp* X01v; *RejPos* 332 [2 r.]; Niechłię wełełá niebiołá [laetentur caeli]/ á ráduie łie ziemiá *BudBib* 1.*Par* 16/31, *Ps* 95/11; *SkarJedn* 269; *LatHar* 423; *WujNT Apoc* 12/12, 18/20, s. 880 marg.

4.*Esd*r 3/18, *Ps* 17/10, 143/5 (22): *RejPs* 24, 212v; *LubPs* E, ee5v; Skłonił niebiołá y z łłpá!ł [inclinavit caelos et descendit]: á mgłá okrutna pod nogámi iego. *Leop Ps* 17/10; *BibRadz Ps* 17/10, 143/5, 4.*Esd*r 3/18; *BudBib Ps* 17/9[10]; *KochPs* 23, 209; Náklonił (łyn Boży) niebá y złłpá!ł: To iełł (iáko obiáłłnia Páweł ł.) wyproźnił ábo vchylił y poniżył bołłtwá łwego/ y przyiáł człowiećeńłtwo w ołobie łłżebniká. *CzechEp* 216, 149, 161 [4 r.], 162 [2 r.], 216, 343, 345.

Ps 13/2, 52/3, 79/15, *Thren* 3/50, *Is* 63/15 (22): *Dominus de coelo prospexit* [...]. Pan bog z nieba zełżrzał ná łyny łudzkie (aby ołgádał) iełłłby ktori był rozumieiáci abo łzukaiáci pana boga. *WróbŻołł* 13/2, 52/3, 79/15; *RejPs* 48; *LubPs* Dv, N5v, S4; *KrowObr* 1v; *RejPos* 19, 126; Poyrzyz z niebios [Aspice e coelis] á obacz z miełzkánia łwiátołłci y wielmoźnołłci twey/ gdzie rzewniwołł twoiá y mełłtwo twoie [...] záhámowáły łię odemnie. *BudBib Is* 63/15, *Thren* 3/50; O pánie/ ty chćieý tylko łwoim okiem z niebá Ná mię poyłżrćć grzełłźnégo *KochPs* 6, 46; *MWilłHist* E2; *KochPhaen* 16; *ArtKanc* B6v, H2v, Q5; *GrabowSet* C4; *KochFrag* 24; *LatHar* 168.

Ps 107/5, 148/14, *Hebr* 7/26 (7): *RejPs* 161v; Mamy Biskupá wielkiego/ który przefzedł niebo Iezulá fyna Bożego *KrowObr* 212, 210v; Czy ty małz włzechmogące⁸⁰ náleść? wyżłzyć ielt/ á niż niebo *BiałKat* 73v; *BudBib Ps* 148/13[14]; *BudNT Hebr* 7/14[26]; *KochPs* 167.

Is 1/2 [zawsze: niebo i (a) ziemia] (5): Slucháycie niebiofa a rozumieý ziemia/ komu złé za dobré wrotzono *OpecŻyw* 116; *LubPs* gg3v; Pořłuchayćie nieba [*Audite caeli*]/ y ty ziemio nákleń vchá/ ábowiem Pan Bog mowi *BibRadz Is* 1/2; *BielKron* 45v, 93v.

Is 64/1, *Matth* 3/16, *Mar* 1/11, *Luc* 3/21, *Ioann* 1/51, *Act* 7/56, 10/11, *Apoc* 19/11 [w tymi w niebie (3)] (34): *PowUrb* +3v; Tam fie niebo otworzyło/ a fwiatłoftz tako wielka Iezu Krifta ogarnęła/ iakoby niebo ogniowé *OpecŻyw* 36v; *MurzNT Mar* 1/10; A fkoró ten Papieřz vmárl/ izali nieftáło othworzone niebo dłužey aniflli przez godzinę całą? *KrowObr* 38v, 38v marg, Ss4; A wnet wyřthapiwřzy z wody/ wyżrzał Niebá otworzone [*caelos opertos*]/ y Duchá řwiętego/ iáko Gołębicę/ á ono złtępuie/ y zořtáwa ná nim. *Leop Mar* 1/11, *Ioann* 1/51, *Act* 7/56; *RejAp* 160, 161 [3 r.]; *RejPos* 21, 22v, [136]; *BudBib Is* 63/19[64/1]; *BudNT Apoc* 19/11; Gdyř wřpomina przedtym Bogá y práwicę iego/ y niebo otworzone y Iezulá po práwicy Bożey foiącego. *CzechRozm* 199; *SkarŻyw* 596; *NiemObr* 120; *LatHar* +9, 444, 556; *WujNT Matth* 3/16, *Mar* 1/10, *Luc* 3/21, *Ioann* 1/51, *Act* 7/56 (8); Rozřtápcie fię niebiořlá/ á nam zeřłánęgo/ Zeřzli/ nářz wieczny Bože/ pomázáncá řwęgo. *SiebRozmyřl I*; *SkarKaz* 635a.

Is 65/17, 2.*Petr* 3/13, *Apoc* 21/1 [zawsze: niebo i ziemia] (19): Abowiem oto ia ftwarzam nowe Niebá/ y nowá ziemię [*creo caelos novos et terram novam*]: á nie będą w pamieći one pierwřfe *Leop Is* 65/17; *BibRadz Is* 65/17; *BielKron* 467v [2 r.]; A ták nie izéiby to ftáre niebo álbo ftára ziemiá zágináć miáła/ ále będzie odnowiona/ ochędořzona/ vřpokoiona *RejAp* [175], 174 [2 r.], 174v [2 r.], [175], [175]v, Ee2v; *CzechRozm* 38; *StryjKron* 6; Y Widziałem niebo nowe/ y ziemię nowá [*Et vidi caelum novum et terram novam*]. Abowiem pierwřze niebo/ y pierwřza ziemiá przeminęła *WujNT Apoc* 21/1, 2.*Petr* 3/13, *Apoc* 21 arg, k. Aaaaaa2.

Is 66/1, *Act* 7/49 [w tym: w niebie (2)] (19): *LubPs* X5; *KrowObr* 165v; *RejWiz* 152v; TO mowi Pan: Niebo řtholec moy/ á ziemiá podnořek nog moich [*caelum sedes mea*] *Leop Is* 66/1, *Act* 7/49; *BibRadz Is* 66/1; *RejAp* 46v, 180; *RejPos* 22v, 24, 139v, 293v; Bo ielli ziemiá ielt człowieceńftwem/ iz ielt podnořkiem: á niebo zář/ będąc řtolicá/ czymže teř wřdy v te⁸⁰ Bogá będzie? *CzechEp* 171, 171, 280, 284; *GrabowSet* G2v; *WujNT Act* 7/49, Aaaaaa2.

Ier 23/24 [w tym: niebo i ziemia (9), na niebie i na ziemi (2)] (14): *OpecŻyw* 17; *KrowObr* 165v; gdyř ná niebie y ná ziemi peřno wřzędy Bořtwá iego *RejPos* 78, 133, 149, 242v; *RejPosWiecz*² 91 [2 r.]; gdyř on powieda o řobie: Zař ia nienápeřniam niebá y ziemię? *KuczkbKat* 380; *CzechEp* 309; *KochPieř* 71; *ArtKanc* P14; *LatHar* 377; A ták muřiáła być inřza w Chriřtuřie nátuřá/ oprócz teý człowieczey/ [...] to ielt Bořka,/ ktora niezmierna ielt/ y niebo y ziemię záraz nápeřniáiąca. *WujNT* 314.

Matth 16/19, 18/18 [w tym: w niebie (7), na niebie (4), na ziemi i w niebie (31), na ziemi i na niebie (11)] (52): A iá tobie mówię ijżes ty Piotr/ [...] a dáam tobie klucze kroleřtwa niebieřkięgo/ a tzo koli zwiáżeřs na ziemi/ będzie zwiáżáno ij na niebieřiech/ a tzokoli rozwiáżeřs na ziemi/ będzie rozwiáżáno ij na niebie. *OpecŻyw* 56v; *SeklKat* Xv; *KromRozm I* F; *KromRozm II* f4v; *KromRozm III* F4v [2 r.], M3v [2 r.], M8v; *Leop Matth* 18/18 [2 r.]; *RejPos* 235, 299v [2 r.], 300v [2 r.], 303, 319;

Komu rozwiążecie grzechy na ziemi/ będą rozwiązane y w niebie: a komu zawiążecie/ zawiązane będą w niebie. *BiałKat* 161, 166, 336; *RejZwierc* 27v, 192v; *WujJud* 81v, 82v, 139v; *RejPosRozpr* b4 [2 r.]; *SkarJedn* 67 [6 r.]; *SkarŻyw* 91, 457; Komu grzechy przepuścicie Y od nich go rozwiążecie. Temu będą odpuszczone Tu y w niebie rozwiązane. *MWilcHist* L, L; *NiemObr* 27; *ArtKanc* N15v; *WujNT Matth* 16/19 [2 r.], 18/18 [2 r.], s. 133, 354, 642; *SkarKaz* 207b, 634a; *SkarKazSej* 700b.

Matth 28/18 [w tym: na niebie i na ziemi (36), w niebie i na ziemi (2)] (38): Dána tobie ielt motz o Mariá/ motz wśfelká na niebie ij na ziemi/ iij tzo iedno chceś/ to vprofitz możeś *OpecŻyw* 190, 171; *PatKaz III* 140v; *WróbŻółt t P5*, ee4v; *MurzNT Matth* 28/18; *KromRozm II* f4v; *KrowObr* 123, 189; *RejAp* 156; *RejPos* [77]v, 272v; *BiałKat* 3Q6; *RejZwierc* 11; *BudNT Matth* 28/18; Mowie około znaiomości [...] Iezufá Chrístufá [...]: zwierzchnością na niebie y na ziemi dárowanego *CzechRozm A2v*, 8v, 11v, 23, 45v, 53 (10); *SkarŻyw* 488; *CzechEp* 204, 217 [2 r.], 260, 292, 302, 347, 348; *CzechEpPorz* **4; *NiemObr* 104, 157; A przyştąpiwłzy Iefus/ mowił im/ rzekąc: Daná mi ielt wżytká władza na niebie y na ziemi [data est mihi omnis potestas in caelo et in terra]. *WujNT Matth* 28/18.

Luc 10/20, *Hebr* 12/23 [zawsze: w niebie] (9): *MurzNT Luc* 10/20; *BibRadz Hebr* 12/23; *CzechRozm* 28; a Pan Bog ie [czterdziestu męczenników] w niebie nápiśał/ gdy ták iáko do reieltru fzi/ imiona fwe ná żołnierstwo Chryśtułowe w piśuiąc *SkarŻyw* 206; *CzechEp* 79; Wízakoż fię z tego nie wefelcie/ iż fię wam duchowie poddáią: ále fię wefelcie/ że imioná wálze nápiśáne fá w niebieśiech [nomina vestra scripta sunt in caelis]. *WujNT Luc* 10/20, *Hebr* 12/23; *SkarKaz* 634a, 663b.

2.*Cor* 12/2 [w tym: trzecie niebo (14)] (15): Tu prorocztwo o świętim Pawle iż fie miał nawrocie dziwnym obyczaiem, y miał być zachwyczon do trzeciego nieba *WróbŻółt X2*; *KromRozm II* f3v, h; *LibMal* 1554/190; *BibRadz 2.Cor* 12/2; *SarnUzn* F8; *RejAp* 94v, AA2v; *RejPos* 135v; *RejPosRozpr* b3v; *CzechRozm* 44v; *SkarŻyw* 81; Znam człowieká w Chrístuśie przed czternaściá lat [...] iż tákowy był záchwycony áż do trzećie^{go} niebá [raptum ... usque ad tertium caelum]. *WujNT 2.Cor* 12/2, s. 513; *SkarKaz* 635a.

Phil 3/20 [zawsze: w niebie] (4): Aleć náffe obcowanie ieltci w niebie [Nostra autem conversatio in caelis est]: íkąd też zbáwićielá czekamy Páná náffego Iezu Chryśta *Leop Philipp* 3/20; *CzechRozm* 261; *WujNT Philipp* 3/20; *SkarKaz* 123a.

Apoc 3/12, 21/2, 10 (11): Toć yełt ono śwýte myáłto nowe zftępujące z neybá od bogá *KromRozm II t*; *KromRozm III E6*; *Leop AAA2*; *RejAp* 40v, 41, [175]v, 181; *NiemObr* 112; A ia Ian widzialem ono śwýte miáłto Ieruzálem nowe sftępujące z niebá [descendentem de caelo]/ od Bogá zgotowane/ iáko oblubienicę vbráną mężowi fwemu. *WujNT Apoc* 21/2, *Apoc* 3/12, 21/10.

W charakterystycznych połączeniach: niebo boże, czyste, pańskie (2), pięknu (2), puste, rozumne, sławne, szerokie, świetne, święte; niebo błogosławionych, świętych sług bożych; niebo ogarnąć nie może (nie ogarnie) (17), pożąda, przyjmuje (2), służy, stoi [czym] (2), trwoży, uspokoi się, weseli się, wyznawa; przybytek nieba, radość, rozprawa, skrytość, sprawa (2), stan, wielkość, wysławienie; nieba wstydzić się, zajrzeć, zaprzeć się; do nieba biegać, iść (wni(s)ć, przyść, odeść) (5), (prze)nieść (odnosić, zanosić, wnieść, przeniesion) (14), obrocić się, polecieć (złatać się) (2), (za-, w)prowadzić (zaprowadzony, zaprowadzenie) (13), przypuścić, tęsknić, wciągnąć, wleźć, włożyć [co], wrocic (się) (2), wtargnąć, wziąć [co] (3); człowiek z nieba (3), przeprowadzenie, przystaw, stroż, świadectwo, związek; z nieba bronić,

(o)czeka(wa)ć (3), (u)czynić [co a. jak] (3), (wy)da(wa)ć (2), dostać, kwapić się, (z)lecieć (4), mieć, mówić (mówiący) (10), (p)okaz(ow)ać (2), opatrować, opowiadać, patrzeć (obaczyć, widzieć, wyglądać) (9), pobieżeć, po(j)źrzeć (4), pospieszyć, pośmiewać się, prowadzić, przynieść (przyniesion(y)) (9), (dać) słyszeć (słyszany) (7), ściągnąć, trzaskać, walczyć (3), (ob-, za)wołać (16), wrocić, wywiadować się, wziąć, zagrzemieć (4), zalecić (2), zjawić się, zniszczyć, zwieść (zwozdić) (2); z nieba objawiać się, obwołany (powołany) (2), opowiedziany, oznajmiony, przyzwany, rozlany; niebu przepuścić [co], przezwisko dać, przyrównać [kogo] (2), skłonić, służyć, wspak obrocić się, zmocnić się, zwrocić; brzydki niebu; prawo niebu; chcieć ku niebu; zgrzeszyć przeciw niebu (8); niebo dosta(wa)ć (2), (na)kierować (2), mianować [czym], mijać, nazywać [czym], obierać, ogarnywać, opuszczać (opuścić) (3), osadzać (osadzić) (2), oszpeciść, ozdobić, prześć (2), przyzwać (2), spustoszyć, uspokoić, widzieć (uj(ź)rzyć) (26), wspominać, zostawić [ku czemu] (2); na niebo przenieść [co]; pod niebo iść; w niebo chcieć, (prze-, po)nieść (5), obrocić, (w)prowadzić (6), przywodzić, wchodzić, wotować, wracać się; w niebo idący, niesienie, (po)niesion(y) (4), wiedziony, mieć co nad [= przewyższać] niebo; dzień w niebo wstąpienia (9), oktawa, święto, wigilia; czas w niebo wzięcia, dzień (4), oktawa (2), święto, wigilia (3); niebem [co] zamykać, zwać (nazywać) (2); niebem ogarniony; sień przed niebem; latać po niebie, szukać; na niebie, w niebie (jest, stało się) bojowanie, dobro(tliwość) (3), kościół (7), łaska (2), miejsce [czyje], milczenie (4), miłosierdzie, mściciel, obcowanie, obfitość [czego], obrona (2), ołtarz, pokład [czego] (2), pokój (4), pomoc (2), pośrednik, prawda, prawo, radość (5), ratunek, rodzenie (2), sława, sprawa (2), sprawiedliwość świadek, wesele (11), wielkanoc, wołanie, wszechmożność, tytuł; na niebie, w niebie ([co, czego a. kogo]) baczyć, bać się, (u)budować (2), być [jakim, kim, czym] (22), (o)czeka(wa)ć (2), (u-, na)czynić (12), dostąpić (2), dopuścić się, dostawać, frasować się, jednać, (u)koronować (2), mieć (39), (po)moc (4), modlić się (3), (z)naleźć (najdować, nalezion(y)) (16), nasporzyć, naznaczyć, nie masz [czego] (7), obrać się (2), odmienić się, odpoczywać (2), odprawować (2), grzechy odpuszczać, ofiarować (się) (2), oglądać (3), (p)okaz(ow)ać (3), orędować [komu], osadzić się, ostać [z kim], patrzeć, podobać się, pokładać (zakładać) (2), posieść (2), postanowić (postanawiać) (2), przyczyni(a)ć się (4), radować się, (u)rodzić się (rodzenie, urodzony) (7), rozciągnąć się, rozszerzyć, sądzić, (o)sięgnąć (dosiąć) (3), skryć się, służyć (2), słyszeć (słyszany jest) (5), spodziewać się, sprawić (sprawować, sprawion(y)) (6), stanowić, stracić (2), stworzyć (stworzony) (15), szukać (8), śpiewać (śpiewający) (2), świadczyć (świadectwo dawać, świadczący) (9), święcić, trwać, tryumfować (tryumfujący) (3), ukaz(ow)ać (5), uradzić, weselić się (uweselon) (2), wiedzieć (5), widzieć (upatrować) (16), wspominać, wystawiać, wyznawać (2), wzywać; w niebie, na niebie obdarzony (jest), obrażony, odłożony (położony) (2), wołający, wypełnion, wystawian, wystawion, zachowan, zamknięty; w niebie możliwość, rozkoszowanie, ucieszenie; w niebie dzieje się [co] (4), (jest) lepiej (2), niepłatno, stało się (13), szyrzy się.

Przysłowie: Był tak łaskaw Cefarz Máxymilian ná Krolá Polłkiego/ iż mowił: my s krolem Polłkim y do Piekłá y do Niebá gotowi będziem ząwždy *BielKron* 429v.

Frazy: »Bog błogosláwi z nieba« (4): tylko prosić trzebá Aby Bog dobrej rádzie błogosláwił z niebá *KochDryas* A2; *BielSjem* 14; *GostGospGroch kt*; *KolákCath* C4.

»Boga nie masz (a. nie było) na niebie« = *non est Deus in caelis PolAnt* [szyk zmienny] (3): *GroicPorz z; BudBib 3.Reg 8/23*; także sobie niezbożnicy tułżą/ áby Bogá żadnego ná niebie niebyło *CzechRozm 183v*.

»chwała (bądź (jako)) na niebie ((tak) i na ziemi), miała być (a. nie mogła być) w niebie« (4:2): yadam [...] to był poznał yż dołtateczna chwała w nyebye bycz nyemogła przefz wczyelenya bozego *PatKaz III 99, 99v; Confessio eius super coelum et terram [...]*. Chwała iemu bądź na niebie y na ziemi *WróbŻołt 148/14; RejPos 150v*; Zna was [*Sieniawskich*] Rzeczpołpolita pożyteczne sobie/ Zá co chwałá ná niebie wieczny Boże tobie. *PaprPan V2; ArtKanc T11v*.

»jest, żywie, żyw Bog (a. Pan) na niebie« [odwołanie się do sprawiedliwości lub opieki bożej] [szyk zmienny] (3:2:1): Żyw ten pan Bog na niebie ktory w to vgadza Iż każdemu prawemu łowito nagradza *RejJóz I4v; RejWiz 107v; KochZuz A2, A3v; KochPs 16*; ieft ci Pan ná niebie/ [...] tenći fię potym I.M. ozowie *CzechEp *4*.

»jedno lepiej w niebie; ledwę tak w niebie« = *bardzo przyjemnie (2;1)*: Wnet gi páni przyięłá á z nadobną ochotą [...]. Połádziká gi potym nie dáleko siebie/ luź dobrze idá náłzy á ledwe ták w niebie. *RejWiz 26v*; Mieszka z nimi w rołkołszy/ iedno lepyey w nyebye. *RejWiz 66; RejZwierz 120v*.

»mni(e)mam (a. mnie się zdało) bym *itp.* był, siedział w niebie« = *czuję się bardzo szczęśliwy (2:1)*: *RejWiz 110*; Nie dawné czáfy/ gdy mię poczytano W liczbę fortunnych/ y zá tego miano/ Który mógl wżyftko otrzymać v ciebie/ A mnie fye zdało/ zem był wżyftek w niebie. *KochPieś 16*; COć fye podoba/ zacny Woiewodá/ Między gorámi oto tá gołpodá? Ia mniémam/ żebych teraz siedział w niebie *PudłFr 57*.

»Ociec (a. Pan, a. Bog, a. Syn), ktory (a. jenże, a. co) (jest (a. przebywa)) w niebie(siech), na niebie(siech); Bog jest na niebie« [*w tym: w formule modlitewnej (20)*] = *Pater a. Deus qui in caelo a. caelis (est) HistAl, PolAnt, Vulg, Modrz* [szyk zmienny] (83 : 14; 10): *OpecŻyw 56v; TarDuch D, E4; WróbŻołt V7; SeklWyzn kt*; Oicze naż ktoris ieft wniebiefieh/ Swiec fie imię tve *SeklKat B4v, R4v; HistAl Kv; KromRozm I [L3]v; MurzHist kt, I4; MurzNT Matth 7/11, Ioann 3/13; LubPs V v, ddv*; Pan Kryftus fwoie zwolenniki vtzył áby fię ták modlili Oicu niebiefkiemu: Oytze náłz/ ktoryś ieft w niebiefieh etc. *KrowObr 111v, 64v, 66 [2 r.], 93v, 149v; RejWiz 122, 150; Leop Eccle 5/1, Matth 5/16, 18/10, 14, 19, AAA4v; BibRadz Thren 3/41, Matth 5/45, 48, 6/1, 9 (9); BielKron 11, 80, 438*; Zaden nie wftęp nie do niebá iedno then ktory sftąpił z niebá/ fyn człowieczy ktory ieft w niebie. *SarnUzn E8v; LeovPrzep K2v; HistRzym 97; RejPos 151 v, 186v [2 r.], 187, 231, 256 (10); BiałKat 203v, 303v [2 r.], 380 [2 r.], 385; RejZwierz 12, 205; BiałKaz E3; BudNT Matth 5/45, 48, 6/1, 7/11, Ioann 3/13; CzechRozm 6v, 27, 112v*; zapłáty v Oycá wálzego/ ktory ieft w niebie/ mieć niebędziecie. *ModrzBaz 59, 58v; SkarŻyw 70; CzechEp 17, 19, 281, 284; ReszPrz 75*; PANie náłz ktory w niebie przebywałz/ [...] weżrzyłz tu ná náłze zgromádenie *ArtKanc K16, M14, M15, M16, M18; LatHar 5, 377; WujNT Matth 5/17[16], 46[45], 6/1, 9, 7/11 (19)*; Ieft Bog ná niebie infzy bez ktorego áni Prędkí dzień może wieść fwoich koł vzłoconych/ Ani noc skrzydeł rułzyć zábrudzonych. *WitosłLut A6; SkarKaz 43b*.

»pełno(-e) (a. napełnione) (jest) niebo (i ziemia) [czego]; na niebie, w niebie (i na ziemi) pełno [czego]; [co] napełnia niebo i ziemię; napełniać niebo [czym]; niebo i ziemia napełnia się [czym]« [o

chwale i potędze Boga i świętych] [w tymi niebo i ziemia (29), ziemia z niebem (1)] [szyk zmienny] (26;2:1;2;1;1): Pełno ięft niebo ij ziemia flawy twé/ Alleluia. *OpecŻyw* 174; *RejPs* 207v; kthorego mocy ięft pełną zyemią y niebo *LubPs* H4v, O3 marg, Q4v marg, R3 marg, V6v marg, dd4 marg; *KrowObr* 213; *RejWiz* 2v, 113; *RejAp* 71v, 85; *RejPos* 13, 18, 139v, 144 [2 r.], I91v (10); *RejPosWiecz*² 91; Przodkowie náfzy znacźni y wielcy z których flawę mamy przed Bogiem y ludźmi/ fą święci Boży/ [...] ktore iedná mátká kościoł święty Katolicki w Chryftuflie porodziłá/ [...] ktorych fie flawą niebo y ziemiá nápełniłá *SkarŻyw* A3v; *CzechEp* 286; *ArtKanc* E9, N19, N19v, T17; *LatHar* 94, 573; y pomocy nam wflzelákie [Bóg] dáie: choć wflzędźie ięft/ y niebo y ziemiá pełná chwały iego. *SkarKaz* 454b.

Zwroty: »być (a. przebywać) w niebie(siech), na niebie(siech), nad nieby; będący w niebie; na niebie przebywający« [o Bogu, Chrystusie, Marii Pannie i aniołach] = *esse in caelo a. caelis HistAl, PolAnt, Vulg; in caelo exsistere HistAl; habitare in caelis Vulg* [szyk zmienny] (153:36:1;1;1): Doftoyno ięft/ aby gdzieś ty ięft/ twoja matka [...] z duflą ij s ciałem s tobą też w niebie była. *OpecŻyw* 180v, 180V; *PatKaz II* 27v, 31; *PatKaz III* 132; Bowiem pan bog náfz ná niebie będąc wfllytko iáko chce wedle myfli fwey fpráwuie *RejPs* 169v; *HistAl* K; *LibMal* 1554/187v [2 r.], 189 [2 r.], 189v; Bo to yęft nawyzflly nád wflle narody Pan/ Ktory w chwale fwoyey yęft nád nyebyofy fám. *LubPs* Z5v; *KrowObr* 10, 200; *Leop Ps* 2/4; *BibRadz Deut* 4/39, 2.Mach 15/4; Ci to Mánichei kácerze/ powiedáli w niebie być dwá Bogi iednákiey mocy *BielKron* 154, 466v; Trzey fą w niebie ktorzy świádczą/ Oćiec/ Słowo y Duch święty *GrzegRóżn* A4v, I2v, K, M2; Tu fllyzylz że fyn człowieczy ięft v Iordanu/ á przedflę ięft w niebie ná łonie. *SarnUzn* E8v, D3v; *HistRzym* 97; *BiałKat* 101, 203v, 301, 303v [4 r.]; *KuczbKat* 175; *RejZwierc* 220v; *WujJud* 70 marg, 71v, 177, 254, 254v (9); *WujJudConf* 176v, 254, 256v; Ale zás temu nie wierzę/ żeby Iezus Chriflus prawdziwy fyn Boży/ miał być pierwey iftotnie w niebie/ niż fie z Máryey národził *CzechRozm* 32, 32, 32v [3 r.], 33; Pánu chwałę powinną/ y wdźięczny pfalm dayćie. Panu z wieków ná niebie przebywáiącemu *KochPs* 99; *SkarŻyw* 583; *CzechEp* 346 [2 r.]; *ReszPrz* 85, 86; *ArtKanc* E20v; W płáczu y dziś wiek tráćę/ ácz cię wiem być w niebie, *GrabowSet* E4; *LatHar* 377; *WujNT* 314 [5 r.], 332 [2 r.], 386, 396, 397 (21); *SkarKaz* 243a. Cf »jest Bog na niebie«, »Oćiec, ktory jest w niebie«.

»w niebie, na niebie (Boga) chwalić (a. chwałę dawać)« (4:1): ábyflmy tym flnádnyey wfllyftcy doflkonałofci fwey doflzli/ [...] á potym żywoćye z ányofy w nyebye yednoftáynye bogá chwáląc/ wyeczney á doflkonałey rádołci vzyli. *KromRozm III* B2v; *RejWiz* 52; *RejAp* 156v; *KuczbKat* 35; *ArtKanc* B2v.

»do nieba iść (a. uść), pokwapić się, być przeniesiony, odeście« = *umrzeć (i zwykle: zostać zbawionym)* [szyk zmienny] (2:1:1:1): CNotliwie y poboźnie żył tu ná tym flwecie/ Pokwapił fie do niebá bárzo w młodym lecie *PaprPan* Ee; Oná [poganka] gdy iey vmrze mąż/ iego flę fałzywem do niebá odeścim ćielzy *SkarŻyw* [197], 113; w tym po ziemłkiey pracy, [Henryk Probus] Vflzedł do niebá od was cni Polacy. *KlonKr* D; *SzarczRyt* D2.

»w niebo [komu] kazać; do nieba wywodzić« = *zsyłać śmierć (i dać zbawienie)* (1;1): AZ y náfzyt ći flwięci ná zyemi nas flzkodzą/ Ze nam ludzye cnotliwe do niebá wywodzą *PaprPan* Q4v; Lecz Fatá nieprzemofne ináczey podáfły/ Ciebie tu zoftáwiwflzy im [stryjom] w Niebo kazáfły. *KolakCath* C2.

»w niebie (, w ziemi) krolować, krolujący; (na ziemi, (i)) na niebie krolować, krolujący; krolestwo w niebie« [szyk zmienny] (12:1;4:1;1): *WróbŻolt* vv v; Thy nieflużyfz iednemu Bogu ktori kroluie w niebie [*qui regnat in caelo*] ále wielu bogom *HistAl* K; Krolestwo łlawne Páná Krístułowe z wiernymi w niebie *LubPs* V6 *marg*, F4, M, P6; *RejWiz* 152v; *BibRadz* II 69c *marg*; *HistRzym* 97v; *SkarŻyw* 68 [2 r.], 81, 91 *marg*, 443, 566; A Królowie zás máią nád łobą páná/ Który włytkiemu świátu łam rofkázuie/ Ná źiemi/ y ná niebie wiecznie króluie. *KochPieś* 17; *ArtKanc* I5v, T6; *GrabowSet* F3v.

»mieszkać (*a.* przemieszkawać), mieszkający, mieszkanie w niebie; mieszkać, mieszkający, mieszkanie na niebie; mieszkaniec nieba« = *caelicola* *Mącz*, *Calep*; *in caelo habitare* *Vulg*; *domus in caelis*; *in caelo habitans* *PolAnt* [szyk zmienny] (11:5:4;6:1:1;1): *SeklKat* R2v; K Tobiem podnośl óczy łwe ktori miełłkálz w niebie *LubPs* cc3v, B2; *Leop Apoc* 13/6; iż ieśli przybytek tego źiemłkiego domu náłzego bęđzie łkázon/ zbudowánie mamy od Bogá/ to iełt miełzkánie nie vrobione ręká/ wiekułfte ná niebie. *BibRadz* 2.*Cor* 5/1; *Coelicola*, Święty który w niebie miełzka. *Mącz* 58d, 60a; *RejAp* 103, 128; *KuczbKat* 380; *WujJud* 173; *BudNT Apoc* 13/6; *StryjWjaz* A4; *CzechRozm* 32 [2 r.]; *KochPs* 97; *ReszPrz* 40; *ArtKanc* N; *ZawJeft* 7; *Calep* 148a; *GrabowSet* E3, E3v; *LatHar* 359; *WujNT Ioann* 14 *arg*, *Apoc* 13/6; *SkarKaz* 549a, 580a; *GoslCast* 65; *SkarKazSej* 703a.

»do nieba, ku niebu podnieść (*a.* podnosić) głos; płacz k niebu wyniosły« = *modlic się*; *zwracać się do Boga*, *skarżyć się* [szyk zmienny] (2:1;1): *RejZwierc* 253; Bęđę łwóy głos płáčliwy do niebá podnośl *KochPs* 81; Rozlega łię po leśiech płáč k niebu wyniołły. *KlonŻal* B; A my więc ná twoy przyiazd chorągwie wyniešiem/ Y zá cię ku niebu głófy łwe podniešiem Mowiąe: błogółlaw Pánie temu Krolowi *KmitaPsal* A5.

»oczy (*a.* oczki) podnieść (*a.* podnosić, *a.* wznosić) w niebo, ku niebu, do nieba; oczy mieć w niebie; podnosić głowę do nieba; oczy podniesione są do nieba, wyniesione w niebo; powieki w niebo« = *nabożnie wznosić wzrok*; *oculos ad caelum levare* *PolAnt*, *Vulg*; *elevare oculos ad caelos*, *tollere oculos in caelum* *PolAnt*; *sublevare oculos in caelum* *Vulg* [szyk zmienny] (24:6:5;1;1;1;1): oglądáy iako Iezus miłły nabożnie oczy w niebo podniołwłły dziekuie bogu oyttzu łwému. *OpecŻyw* 53, 26v, 68; *MurzNT Luc* 18/13, *Ioann* 17/1; *KrowObr* 111; *BibRadz Luc* 18/13, *Act* 1/10; Ale tych tu nic nie włpomina ktorzy podnošili głowy łwoie do niebá wołáiąc do Páná *RejAp* 141v, 111v, 136; *HistRzym* 125v; *RejPos* 22v, 202, 202v [2 r.], 349; *KuczbKat* 360; *BudBib Deut* 4/19; *BudNT Luc* 18/13; A ia iuż wołam do łiebie/ Smutné oczy máiąc w niebie. *KochPs* 7; *SkarŻyw* 20, 58, 76, 444, 552, 583; *CzechEp* 270; *ArtKanc* I18; *ZawJeft* 47; *GrabowSet* C, G4v, M2; *LatHar* 57, 140; *KołakSzczęśł* Cv; Celnik łtoiąc z dáleká/ niechćiał áni podniešć oczu w niebo *WujNT Luc* 18/13, *Ioann* 11/7, *Aaaaaav*; *CzahTr* K4.

»podnieść (*a.* podnosić, *a.* wznosić, *a.* wzniešć) ręce (*a.* rękę, *a.* rączki, *a.* prawicę i lewicę) w niebo, k(u) niebu, do nieba; wyciągnąć (*a.* ściągnąć, *a.* rozciągnąć) ręce (*a.* rękę) ku niebu, w niebo; ręce w niebo trzymać; ręce podniesione w niebo, ku niebu« = *elevare dexteram et sinistram ad caelos*, *manus expandere ad caelos*, *extendere palmas ad caelos*, *levare manus ad Deum in caelis*, *protendere manus in caelum* *PollAnt*; *manus ad caelum a. caelos tendere* *Mącz*; *tollere manus ad caelum* *Calag*; *levare manum ad caelum* *Vulg* [szyk zmienny] (17:6:3;4:1;1;1;1): Bogá zá Ezopá prošłł: Nabożnie łie támo modłąc/ Ręce łwe w niebo podnołząc *BierEz* A3; *OpecŻyw* 26v; *LubPs* gg5v; *KrowObr* 96v,

107v; A gdy wyciągniecie ku niebu ręce wáffe [*cum extenderitis manus vestras*]/ odwrocę oczy fwe od was *Leop Is* 1/15; *BibRadz* 3.Reg 8/54; *BielKron* 29v [2 r.], 147; *Mącz* 434c, 444a; *RejAp* 84; *RejPos* 202, 349; *BudBib* 3.Reg 8/22, *Thren* 3/41, *Dan* 12/7, 2.*Mach* 14/34; *Calag* 127b; nálazł ciało Páwła S. tak iako ná modlitwie przyklękał z proftą głową/ y z rękómá podniešionymi ku niebu. *SkarŻyw* 52, 52 marg, 224, 341, 436, 441, 484, 600; *KochDz* 107; *Phil* K4; *LatHar* 457; *WujNT Apoc* 10/5; *GosłCast* 20, 74.

»pos(y)łać (*a. zesłać, a. przysłać*) z nieba; z nieba (jest) posłan(y) (*a. zesłany*); poselstwo, poseł z nieba« = *missus de caelo Pol Ant, Vulg* [szyk zmienny] (17;15;2:1): *OpecŻyw* 6v, 161; *OpecŻywList Cv*; *TarDuch* Dv; *RejPs* 24v; *LubPs* O2v; Zeřfli Boże Anioła twoiego/ zniebá ktoryby żegnał y poświęcił ty popioły/ áby były lekárftwem zbáwiennym *KrowObr* 92; *BibRadz* 1.*Petr* 1/12; *BielKron* 134v, 150, 167; *GrzegRóżn* 02; *HistRzym* 51; Człowiekowi nie trzebá iuz pošłow z niebá/ oprócz Kryřtulá. *RejPos* 164 marg, 19v, [105]v, 274v; Zeřfli nam Duchá řwego/ Pánie Boże z niebá. *BielSat* I4v; *CzechRozm* 32 [2 r.], 33; Ale być y Anyoła řnadź przyřlano z niebá/ Będye wina rzeczecie/ nie tákiego trzebá. *PaprPan* Ffv; *SkarJedn* 164; *SkarŻyw* 557; *BielSjem* 15; *ArtKanc* B2v, E13, I4v, P6v [2 r.]; ANyoł Páńki pošelřtvo z nieba przyniořł do Pánný řwiętey Máryey *LatHar* 10; *WujNT 1Petr* 1/12; *SiebRozmyřl* Gv; *SkarKaz* 488a, 515b.

»przysięgać (*a. przysięc*), przysięga (*ani*) na niebo (*ani* na ziemię); brać (*a. wezwać itp.*) na řwiadectwo (*a. do řwiadectwa*) niebo i ziemię; ořwiadczyć (*a. ořwiadczać*) się, kląć się (*ani*) niebem i (*ani*) ziemią (*a. przed niebem i ziemią*)« = *iurare in caelo, testes invocare caelum a. caelos et terram PolAnt, Vulg; contestari facere caelos et terram, iurare et per caelum et per terram Vulg* [szyk zmienny] (7:1;7;3:1): wymyřlili [Żydowie] rozmaite przysięgi na niebo na kořciól/ na ořtář *MurzNT* 21, 21, *Matth* 23/22; Biorę řobie dziś ná řwiadectwo Niebo y Ziemię/ řem przełožył wam dziś řywot y dobre/ błogoláwienřtvo y przeklęřtvo. *Leop Deut* 30/19; *BibRadz Deut* 31/28; *BielKron* 45, 45v; *RejPos* 102; *BudBib Deut* 4/26; nie klnięcie fię áni niebem/ áni ziemią/ áni iná iáká klátwá [*ne iurate neque caelum neque terram neque aliud quodcunque iuramentum*]. *BudNT Iac* 5/12; *CzechEp* 171, 280; *ReszPrz* 106; *WujNT Matth* 5/35[34], 23/22, *Iac* 5/12; przeciw tákiew niewdźięcznořci á obrářie Pána Bogá/ wzywa ná řwiadectwo niebá y ziemię/ to ieřł wřzyřłtkiego napřednieyřzego y naypodleyřzego řtworzenia. *PowodPr* 18, 18, 85.

»siedzieć (*a. posadzie, a. usieřc*), siedzący na niebie(siech); siedzieć (*a. posadzić*), siedzący, posadzony, siedzenie w niebie(siech); niebo ořiąřc« [*o Bogu i Chrystusie*] = *equitans in caelis caelorum Pol Ani; considerare in caelis, constituere in caelestibus Vulg* [szyk zmienny] (17:2;12:2:1:1;1): *OpecŻyw* 19; wřgardzon ieřł pan Ieřus od řydow gdy był na tym řwiecie, gardzą im y teraz fałřzywi krzeřciani gdy fiedzi w niebie *WróbŻořł* Z6v; *SeklKat* O3v; *LubPs* S3v; *KrowObr* 102v, 212; *WujJud* 71v [2 r.], L17; *BudBib Ps* 67/33 [34]; *CzechRozm* 12, 175v, 193, 227; A ón mię wyřłucháć raczył siedząc ná niebie *KochPs* 23, 20, 53, 86, 152, 156; *SkarŻyw* 443, 589; *NiemObr* 104; *WisznTr* 16, 28; Sameř niebá ořiadł/ á chćiałeř/ by ziemię/ W pošcie řwym řpráwuiać/ ludzkie miało plemię *GrabowSet* C, C; Ieřu [...] ná Oycowřkiew práwicy/ w niebieřiech řpániále pošáđzony/ [...] zmiřuy fię nád n. *LatHar* 339; *KořakSzczeřł* C4v; *WujNT* 396, *Eph* 1/20, *Hebr* 8 arg; *SkarKaz* 243a [2 r.]; *CzachTr* B3.

»słyszeć (a. usłyszeć), słyszan głos z nieba; słyszeć głos na niebie; (z)stał się głos z nieba« = *audire vocem de caelo a. e caelis, vox facta est de caelo a. caelis PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (19:3;1;7): gdi był pan Iefus krzczon w Iordanie od Iana s. tedy głos z nieba słyfzan rzekąc *WróbŻołt* 17; *RejKup* o5v; I s ftął się głos z niebiołow/ Ty iefteś mói fyn miły *MurzNT Mar* 1/11; *KrowObr* 146v, 198v; *Leop Mar* 1/11, *Apoc* 18/4; *BibRadz Deut* 4/36; *BielKron* 138v; *RejAp* 84, 87, 93v, 117, 123, 148v, 151v; *HistRzym* 38, 124v; *RejPos* 342v; Y słyfzałem głos wielki ná niebie mowiący *WujNT Apoc* 12/10, *Mar* 1/11, *Luc* 3/22, *Apoc* 10/4, 8, s. 861 *marg* (10); *SkarKaz* 118a.

»z nieba spaść (a. spadać, a. upaść), spadający« [o wygnaniu z raju *Adama i Lucyfera*] = *de caelo cadens PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (4:1): bo adam z rayu, luciper z nyeba zgrzełfzywłfy upadłfy *PatKaz III* 146; *MurzNT Luc* 10/18; Widziałem Szátáná iáko błfškáwicę z niebá s padáiącego. *WujNT Luc* 10/18, s. 237, 859.

»z niebios spuścić; niebo spuściło (a. wypuściło)« (1;2): miał zełfłáć tego niewinnego báránka/ [...] o ktorego záwždy Prorocy wołáli do Bogá oycá/ áby go zełfłáć co rychley/ áby go im niebo ze dzdzem s puściło. *RejPos* 103v, 89; *DVehu* fwiéty záwitay k nam/ á z niebios rácz s puścić nam/ s wiátłósci twey promienie. *ArtKanc* H12v.

»strącić, zrzucić, strącony, zrzucony z nieba« [o szatanie] [szyk zmienny] (4:1:4:5): kyedy pan bog ftrączył lucyfera znyeba wglábokofzez pyekyelną *PatKaz II* 29v, 25, 33; *WróbŻołt* hh; *BielKron* 1v, 467; *RejAp* 105; *RejPos* 200, 238v; *KuczKat* 20; *RejZwierc* 2, 218v; mniemáiąc áby czárt/ láiał mu mowiąc: Sprošnikn zniebá zrzucony/ co małz tu ná pułczy czynić? *SkarŻyw* 571; *ActReg* 24.

»we(j)(z)rzeć (a. po(j)zrzeć), patrzeć (a. patrzeć), pogłádać w niebo« = *naboźnie wznosić wzrok; aspicere a. respicere a. suspicere in caelum PolAnt, Vulg; inlendere a, intueri in caelum Vulg* [szyk zmienny] (24:14:3): IEzus gdy tak vkrzyżowány na krzyżu wznak ležál/ patrzátz w niebo/ s placzem wielkim bogu oyttzu fie ofiarowál *OpecŻyw* 139v, 174v; *RejKup* dd7v; *MurzNT Matth* 14/19; *Leop Act* 7/55; oná weyrzawłfy w niebo łzámí fie záłálá/ Bowiem w Pánu fwą nádzyeię przedię pokłádálá. *KochZuz* A4; *BibRadz Dan* 13/9, *Mar* 7/34, *Act* 1/11; *BielKron* 134v; *RejPos* 133v, 144, 176, [203], [203]v (14); *BudBib Dan* 13/34[35]; Wziáwłfy pięc chlebow y dwie rybie weyrzawłfy wniebo błogofłáwił *BudNT Matth* 14/19; *KochPs* 99; *SkarŻyw* [237], 546; *NiemObr* 120; *ArtKanc* G14, G17 [2 r.]; *WujNT Matth* 14/19, *Mar* 6/41, 7/34, *Luc* 9/16, *Act* 1/11, 7/55; Wyznáł grzechy fwoie w wielkíy záłósci y záwftydzeniu ktore ná wierzchu pokazál: iż y weyźrzeć w niebo nie śmiał. *SkarKaz* 349b, 242b.

»niebem (i ziemią) włádać (a. włádnąć), rzádzić; opanowác (a. mieć w opanowaniu), rzádzić, sprawowác, w swej mocy mieć niebo (i ziemię); rozkaz(ow)áć, sprawowác, włádnąć (a. włádać), rzádzić, panowác, panowanie (tak) na niebie ((jako) i na ziemi (a. w ziemi)); w niebie (i na ziemi) rozkaz(ow)áć, włádnąć (a. włádać), włádnący; niebu i ziemi rozkazujący« [*w tym: rzádzić i sprawowác* (3); *niebo i ziemia* (22)] = *creare caelum et terram Vulg* [szyk zmienny] (8:5;7:1:1:1;3:3:3:2:1:1;4:4:1;1): *RejKup* Zv; Powinowátá chwałę ná wśfem Pánu daycye/ Ktory s pocžátku fwyátá w nyebye rofkázuye *LubPs* P6, N3, O5; *KrowObr* 165v, 166v; Iż fie mogę dowiedzyeć/ fład co gdzye przypada/ A iáko Bog mocą fwą/ zyemią/ niebem/ włáda. *RejWiz* 143v, 109v, 113; *Leop Gen* 14/19; *BielKron* 8, 459; *SarnUzn* B5; Mocnýć iefł Pan ktory opanowál niebo / ziemię/ morze/ y wody włzytki. *RejAp* 133v,

80v; *RejPos* 63, 72, 126, 130v, [136]v (11); *BiałKat* 323v; *GrzegŚm* [A]v; *RejZwierc* 124v; ktorzy y o tym pánowaniu Iezufowym ná niebie/ áni błádzimy/ áni dla niego Bogu ćci y chwały vwłaczamy *CzechRozm* 123v; *SkarŻyw* 151; *BielSen* 80; *ArtKanc* B18, M14v; *GórnTroas* 28; Nie fię oku nie fkryie władnącemu w niebie. *GrabowSet* Ev, Q2v; *KołakSzczęśl* B4v; *RybGęśli* D2v; *WujNT* 242; *SkarKaz* 519b; *CiekPotr* 15; *CzahTr* G4.

»wołać (a. zawołać) do nieba, ku niebu« = *modlić się, prosić o coś Boga; clamare ad a. in caelum, vociferari ad caelos PolAnt* (2:2): záwołaymy ku niebu/ owa fię Pán fmadź zmiłuię nád námi *BibRadz* 1.*Mach* 4/10, 2.*Par* 32/20; Głofy nálfzych z niewoley wołaią do niebá. *BielSat* G; *BudBib* 1.*Mach* 9/46.

»pod niebo o pomstę wołać, krzyczeć; o pomstę (a. pomsty) w niebo wołać; pomsty żadać w niebie; (o pomstę) do nieba wołający; głofy idą pod niebo« [*szyk zmienny*] (1:1;2;1;2;1): *RejWiz* 122; chociay fię lzy leią/ chociay głofy aż pod niebo o pomfthę krzyczą. *RejZwierc* 27, 261; krew niewinna woła/ pomfty żada w niebie. *BielRozm* 7; *LatHar* +++2; *WujNT* Yyyyy3v; *PowodPr* 69 *marg*; Są y ine niezliczone złości y niespráwiedliwofci krolefstwá tego/ ktore o pomftę wołaią w niebo. *SkarKazSej* 705b.

»do nieba wstąpić (a. wstępować), (wn)ić (a. pość), podnosić się, idący, wstępujący, wstąpienie; w niebo wstąpić (a. wstępować), iść, podnieść się, idący, wstępujący, podniesion, wstąpienie (a. wstępowanie); na niebo wstąpić (a. wstępować), ić, wstępujący, wstąpienie« [*w tym: o Chrystusie* (316), *o świętych prorokach* (18), *o Maryi* (5), *o aniołach* (3), *o szatanie* (1), *o człowieku w sytuacjach hipotetycznych* (23); *w niebo wstąpienie zawsze o Chrystusie*] = *ascendere caelum a. ad a. in a. super celum Vulg, PolAnt, Mącz, Calag; introire in caelum; iens in caelum PolAnt, Vulg; penetrare in caelum, petare caelum Mącz; sursum ferri in caelum PolAnt; proficisci in caelum Vulg* [*szyk zmienny; w niebo wstąpienie szyk 126:3*] (82:16:1:5:3:21;57:4:1:2:1:1:129;38:1:1:3): *BierRaj* 21v; *PowUrb* +2v; Pień o pańfkim w niebo wftąpieniu. *OpecŻyw kt*; *Zatym rzékl*: Wynidzeie na gorę oliwną/ [...] tam ci s té gory dziś wftapię w niebo przed oczyma wálfyma. *OpecŻyw* I73v, 16v, 17, 38v, 171, 172v (22); *OpecŻywSandR nlb* 5v [2 r.]; *PatKaz III* 142, 151v; *TarDuch* C8v; *WróbŻółt* C3v, C4v, P5, P5v, V6 (11); Tu iáwnie prorok dał rozumieć o zmartwywftaniu pańfkim y iáko miał idz ná niebiołá *RejPs* 97, 34, 70 [2 r.], 70v, Ff3; *SeklWyzn* Bv; *SeklKat* B4, O2, O3, O3v, O4v; *RejKup* f5; *KromRozm I* K3v; *MurzNT Ioann* 3/13; *KromRozm II* d4v, f3, f, f2; *KromRozm III* Bv, G4 [2 r.], G5v, G8v, H, M5; Bo yeśli wftapyę do nyebá wyem żeś tám yeft Pánye *LubPs* ee, P4v; Wćięgni nas zá łobą *Rzetzniczko nálfza*/ [...] niechay wlfzyfci poznaią twoię pomoc/ ktorzykolwiek wyflawiaią twoie wniebowftąpienie. *KrowObr* 164, 10, 24v, 45v, 125, 173v, Vu3; *Leop Deut* 30/12, AAa, Ps 17 *arg*, *Act* 2/34, *Rom* 10/6; *BibRadz Ioann* 14 *arg*, II 59d *marg*, *Act* 1 *arg*, 11, II 120c *marg*; wftąpił Pan Bog s Syonu do niebá/ potym w mocy wielkiej przydzye *BielKron* 95v, 45, 139 *marg*, 139v [2 r.], 144 [2 r.], 144v, 203v; *Mącz* 289c, 295b, 370c; *SarnUzn* E8v; *LeovPrzep* C4v; *RejAp* 2v, 76v, 90v, 93v, 94v [6 r.] (23); *HistRzym* 84 [2 r.], 93, 116v; oto ten Iezus [...] tákżeć záfię przydzye iákoćcie go widzyeli idącego do niebá. *RejPos* 88v, 16v, 21v, 67v, [77]v, 78 (40); *BiałKat* c, 98 *marg*, 98v, 133, 213v, 303v, 333v; *GrzegŚm* 25, 35 [2 r.]; Wftąpienie P. CHRiśtułowe do niebá/ ieft końcem wlfzyftkich táiemnic. *KuczbKat* 55 *marg*, 55 [3 r.], 380; *RejZwierc* 132v, 197v [2 r.], 227; *WujJud* 25v, 41, 75, 158,

260v; *WujJudConf* 70v, 71; *RejPosWstaw* [21³]v, [143³]v; *BudBib Deut* 30/12, Is 14/13; Woz ogniŃty y konye/ ogniŃte sŃtąpiły [...] wŃtąpił ták HeliaŃz/ ná on woz do niebá *HistHel* D3v; Bo nie do ręką wczynionych Ńwiętych (páŃacow) wŃzedł ChriŃtus [...] ále do famego niebá *BudNT Hebr* 9/22[24], *Ioann* 3/13, *Luc* 24/51; *CzechRozm* 27 [2 r.], 27v [5 r.], 28 [3 r.], 28v [3 r.], 29 [4 r.] (29); Wniebo/ powiada/ moy ChriŃtus wŃtąpił y do oycowŃkiey fię Ńtolice wrocił *SkarJedn* 281; *Calag* 44a; *KochPs* 202; tá ieft drogá ktorą Bogu miły Benedict wniebo wŃtąpił. *SkarŻyw* 253, 75, 91, 101, 125, 362 (10); *CzechEp* 194, 346; *ReszPrz* 17, 20, 80 [2 r.], 84, 85 [4 r.], 86; WŃtąpił ná niebioŃá/ Ńiedzi ná práwicy Bogá Oycá wŃzechmogácego. *ArtKanc* M10, F4, G12 [2 r.], G12v *żp*, G13v, G16 (14); O PáŃno Ńwięta/ ŃáŃki nápełniona/ TyŃ [...] W niebo wŃtąpiŃá *GrabowSet* V3v; Iezu czterdzieŃtego dnia wŃtąpieniem do niebá/ wielebnie wŃŃawiony *LatHar* 339, 9, 80, 91, 100, 107 (29); wŃŃyŃzeli gŃos wielki z niebá/ mowiący im: WŃtąpcie Ńám. Y wŃtąpili ná niebo w obŃoku *WujNT Apoc* 11/12, *przedm* 40 [2 r.], 41, s. 39, 102 [2 r.], 125 (39); *SiebRozmysł* K3, L2, L2v; *PowodPr* 43, 55; Y ták im błogoŃŃawiáć/ [...] odŃzedł od nich y ponioŃł fię w niebo. *SkarKaz* 242a, 1b, 118a, 119b, 161b, 240a (24).

»wŃŃuchać (a. usŃyszeć), wŃŃuchan z nieba (a. wysokoŃci nieba); usŃyszeć (a. wŃŃuchać) na niebie(siech); (u)ŃŃyszeć w niebie« = *audire de caelo a. caelis a. e a. in caelis Vulg, PolAnt; audire de caelis PolAnt* (16:1;6; 2): *WróbŻoŃt* 19/7; *RejPs* 29 [2 r.]; *Leop* 2.Par 7/14; WyŃŃuchay z niebá modlitę y proŃbę ich *BibRadz* 3.Reg 8/45, 3.Reg 8/43, 2.Par 7/14; *BielKron* 77v; *BudBib* 3.Reg 8/30, 32, 34, 36, 39 (13); Iam Ńmutny ták lámentowáŃ/ A tyŃ wŃŃyŃzał w niebie *KochPs* 14, 28, 82; *ArtKanc* H17v.

»do nieba dusze wyŃstraszyć« = *uŃmiercić* (1): Iednák z wielu do niebá duŃz z nich wyŃŃráŃyli. *KmitaSpit* C5.

»do nieba wziáć, brać, wzięt(y), wzięcie; w niebo wzięt(y), wzięcie; na niebo wzięty, wzięcie; niebo wzięło« [o cielesnym wzięciu do nieba *ChryŃtusa, Matki Boskiej lub proroków*] [w tym: o *Matce Boskiej* (35), o *ChryŃtusie* (29), o *prorokach* (7)] = *receptus in caelum Vulg, PolAnt; ascendere facere in caelos PolAnt; assumptus in caelum Vulg* [szyk zmienny] (3:1:26:3;18:18;1:1;1): fluffnie tedy tą koroná [Panna *Maryja*] w Ńwym wniebo wzięciu ieft vkoronowána. *OpecŻyw* 187v, 177v, 179v [3 r.], 180 [3 r.], 180v [2 r.], 181 [3 r.] (19); *OpecŻywSandR* n1b 6; *PatKaz* I 1v; *PatKaz* III 96v, 97, 132; Iezu keorys [Ń] matkę twoię náŃwięŃzâ dziewicę mariâ do nieba wziáŃ. *TarDuch* C8v; *Leop* 1.Mach 2/58; *BibRadz* Act 1/11; Abowiem iáko oni ŃzeŃc Oycowie/ to ieft/ Iádam/ Seth/ Enos/ Cenán/ Mácháleel/ Iared/ pomárli: á Enoch Ńiodmy żywo w niebo wziętę był *LeovPrzep* I2v, I2v, I3; *RejAp* 100v [2 r.], Ffv; *RejPos* 88v; *RejPos Wstaw* [143²]v; *BudBib* 4.Reg 2/1; *CzechRozm* 29, 147v, 181, 193 [2 r.], 195v, 196; A iŃ był y ieft człowiekiem prawdziwym/ iáko fię iuŃz y z ie⁸⁰ wzięciá z ziemię/ od oczu ludzkich/ do niebá pokazáŃo *CzechEp* 310, 75 [2 r.], 125, 187, 309; *NiemObr* 121; *ArtKanc* G12v; *LatHar* 495, 515, 550; TákŃe potym y HeliaŃzá w ogniŃtym woŃie niębo [Ń] wzięło. *KolakSzczęŃl* C3; *WujNT* Mar 16/19, Act 1/2, 11, s. 396, 397 [2 r.], 511, Aaaaaa; *SiebRozmysł* L3v; *SkarKaz* 242a, b [5 r.], Oooob; *SzarzRyt* A2.

»w niebie zgotowáć (a. (na)gotowáć) [co], zgotowany; zgotowan(y) na niebie« [szyk zmienny] (5:1;4): Wefelcie Ńie á ráduycie Ńie/ ábowiem zapŃláta wáŃzá obfita ieft wam zgotowána ná niebie *RejPos* 263, 263, 263v, 266v; Ták ŃkoŃczyli błogoŃŃawieni męczennicy y koronę Ńobie zgotowána wniebie

odniefli *SkarŻyw* 147, 581; *GrochKal* 4; W niebie zgotowano/ prawi/ wiele y rożnych miefzkánia/ rozmáitým y rożnym cnotom *SkarKaz* 549b; *SapEpit* A4v; *SzarzRyt* C3.

»zstąpić (*a. zstępować*), przyść (*a. ześć, a. wyść, a. iść*), zstępujący, przychodzący, zstąpienie z nieba« = *descendere caelo a. de caelo PolAnt, Vulg, Calag; descendens de caelo PolAnt, Vulg; descendens e caelis a. ex caelo PolAnt; de caelo venire Vulg* [szyk zmienny] (115:23:17:1:7): *BierRaj* 18v; Duch téz fwięty z nieba zftąpił w poftawie golębicze *OpecŻyw* 36v, 101, 178v; *PatKaz II* 33; *PatKaz III* 154; *TarDuch* A8v; *WróbŻolt* T8v, V; *SeklWyzn* a4v, B, c3; Wiem zes téz przeto fęđł [!] znieba [...] By nas żiwot przełscie ożył *RejKup* Dd; *KromRozm I* B2v; *MurzNT Ioann* 1/32, 3/13; *LibMal* 1554/189; By téz Anioł zniebá ftąpił/ y infzey Ewánieliey vtzył/ ma to być przekłęftwo *KrowObr* 85v, 174; *RejWiz* 174; *Leop* *2v, *Ioann* 1/32, *Apoc* 18/1; *BibRadz Dan* 4/10, *Matth* 28/2; *BielKron* 35, 135, 467v; *Prot* B3v; *SarnUzn* E8, E8v, F5; *LeovPrzep* G2v; Iam ieft chleb żywy com z niebá sftąpił. *RejAp* 28; ábowiem wiedzcie iż fyn człowieczy nie sftąpi iuż nigdy z niebá áż ná fąd fwoy kiedy thu przydzie. *RejAp* 136v, 33, 83v, 94v, 116, 147, 164v, 174; *HistRzym* 6, 83v, [89]v, 97, 100v; *RejPos* 63v, 70v, 82 [2 r.], [108], [108]v (14); *RejPosWiecz*² 91; który dla nas ludzi y dla náłżęgo zbáwienia zftąpił z niebów/ y wcielił fye *BialKat* c, 303v; *GrzegŚm* 5, 6, 35 [2 r.]; *KuczKat* 30; *RejZwierc* 8v, 42, 197v, 259; Bo nie zftępuie z niebá Ciáło Chriftułowe/ ále fie chleb w ono prawdziwe ciáło ktore ieft w niebie/ á nie w infze przemienia. *WujJud* 255v, 25, 71v; *WujJudConf* 8v, 71v, 255v; *RejPosWstaw* 21v; *BudBib Dan* 4/13[10], 23[20]; *BialKaz* M4; *BudNT M5v marg, Ioann* 3/13, 6/33, 38, *Apoc* 3/12, 18/1; *CzechRozm* 27 [4 r.], 27v [2 r.], 28 [3 r.], 28v [3 r.], 32v [4 r.] (21); *Calag* 543b; á iřz go zwał Synem Bożym/ y Krolem Izraéliřkim/ ktory zniebá przyłzedł [...] ná zbawienie ludzkie. *SkarŻyw* 596, 75, 172, 299, 300, 486; *MWilKHist* C4; *CzechEp* 162, 300, 310 [2 r.], 346 [2 r.]; *ArtKanc* A11, A19, B4, C; *GrabowSet* I2v, O3v; *LatHar* 90, 185, 197, 201, 272, 555, 678; *KolakSzczęřl* B2v; Y Widziałem ániołá sftępuiącego z niebá/ máiącego klucz przepáści *WujNT Apoc* 20/1, *przedm* 36, s. 27, *Matth* 28/2, *Ioann* 1/32, 3/13 (18); *SiebRozmyřl* K3; *SkarKaz* 82b, 243b [3 r.], 275a, 517b.

Wyrażenia: »anioł z nieba, (który jest) w niebie, na niebie« = *angelus in caelo a. caelis PolAnt, Vulg; angelus de caelo Vulg* [szyk 47:6] (34:16:3): *OpecŻyw* 6v; *SeklWyzn* d4v; *SeklKat* S2v; A o onymto dniu i godzinie nigd niewie téfz ani Angiołowie ktorzy fą wniebie *MurzNT Mar* 13/32; *KromRozm II* t2, x; *KromRozm III* A8v; *KrowObr* Bv, 14v, 191v; Cić záwždy dobrej myřli/ cić záwždy weřeli/ Nie ináczey tu żywą by w niebie Anyeli. *RejWiz* 76v, 66; *Leop Matth* 18/10, 22/30, *Gal* 1/8; *BibRadz* *7, *Matth* 18/10; *OrzQuin* G2v; *RejAp* 149v, 190; *RejPos* 190; *RejZwierc* 53v; Zwáliwřzy fie tám w cieniu/ vřnął iáko trzebá/ A Pan řłudze fwoiemu/ dał Anyołá z niebá. *HistHel* C3; *CzechRozm* 97, 138v, 175; *SkarŻyw* 112, 241; *MWilKHist* A3; á ia fię nád to nic domyřláć/ by y ánioł z niebá mowił/ nie řmiem *CzechEp* 68, 116, 127; *NiemObr* 5; *ReszPrz* 8; *ArtKanc* F15; *LatHar* 719; Przetoż ktokolwiek džiř do nas przynoři infzá iáká Ewángeliá oney przeciwná; ten ma być przekłęty/ by był y ániołem z niebá. *WujNT* 103, *Matth* 18/10, 22/30, *Mar* 12/25, 13/32, s. 278 (12); *SiebRozmyřl* K4v; *SkarKaz* 1b, 207a, 580b; *KlonFlis* B4v.

»błogosławiony (*a. ubłogosławiony*) w niebie; błogosławieństwo nieba i ziemie, w niebie« (4; 1 : 1): *PatKaz III* 117v; *WróbŻolt* ee6v; Wybaw nas s pieklá/ y vtzyń błogosławione wniebie. *KrowObr* 171v, 217; Ktorych [křenotów a upominków] żadny Pan áni żadny mocarz fwiátá tego dáć áni odkázáć

nigdy nie może: á zwłafzczá tákich/ przez ktorebychmy mogli ośięgnáć wżytki błogofławieńftwá niebá y zyemie *RejPos* 89; *WysKaz* 35.

»nieba i ziemie chwałá« = *Bóg* [szyk 1:1] (2): BOze wíflechmogácy: ktory ty będąc naywyfłá chwałá wíflego nieba y ziemie: raczyłeś fie znizyc *RejPs* 33; *KuczbKat* 35.

»(stały się) głof(y) z nieba, na niebie, w niebie« = *vox de caelo a. caelis Vulg* (15:3:1): Bo gdy fiodmy Anyoł w trąbę zátrąbił/ sftháły fie głofy wielkie ná niebie wołájące *RejAp* 95v, 97 [2 r.], 123v, 149 [2 r.], 150 [2 r.], 150v [2 r.], 152, 154; *RejPos* 9, [77]v, 142; widział S. Theodorus przez fen/ ifz był gdzieś ná wyfokim domie/ á ognište nań ftrzáły leciáły/ á głof z niebá do niego: nieboyfię Theodorze/ iam ftobá. *SkarŻyw* 187; PHilozophi/ co nád nas wży lepśze máią/ O dziwnie wdzięcznych głofiéch w niebie powiadáią. *KochFr* 67; *WujNT Matth* 3/17, *Act* 11/9.

»krol, krolewic nieba (i ziemie); krol na ziemi i na niebie« [*w tym: nieba i ziemie* (47), *na niebie i na ziemi* (1)] [szyk 51:3] (50:1;3): *OpecŻyw* 9, 26, 38v, 72, 92; *LubPs* T4v *marg*, Z4; *RejAp* 123v; Płátnieyfzi v nas przełožoni fwiecki/ niźli Krol niebá y zyemie. *RejPos* 132v *marg*, 1 *marg*, 19, 34v, 86v, [105]v [2 r.] (22); *RejZwierc* 198; *CzechRozm* 124; Królu ná źiemii/ y ná wielkim niebie/ Chwałá w Sionie wdzięczna czeka ćiebie *KochPs* 92, 136; Mieymy to vfanie/ ifz Chryftus náłz Krol niebá y ziemie/ mocen ieft náłze nieprzyaciéle fkrufzyć *SkarŻyw* 560, 26, 27 [2 r.], 241; *ArtKanc* I2; *GrabowSet* L, Qv; *LatHar* 20, 235, 244, 344, 394 (8); *SiebRozmyśl* D; *SkarKaz*)(3v, 489b, 517b.

»krolestwo na niebie (i na ziemi), w niebie, nieba i ziemie« [*w tymi na niebie i na ziemi* (3)] [szyk 5:2] (4:2:1): ktore^{mv} ieft poruczone krolestwo niebá y ziemie *RejPs* 29v; O Kroleftwie Pána Kriřtuřowym ná Niebye/ iáwne á iálne prococtwo. *LubPs* T4; *RejPos* 318v; *RejZwierc* 11; Bo twoie ieft krolestwo/ ná niebie, y ná źiemii *ArtKanc* M15; *SkarKaz* 205b, 245a *marg*.

»nieba (i ziemie) krolowa« [szyk 2:2] (4): *PatKaz III* 106v; Márya/ wyfluchay nas nędzne/ niebá krolowa/ Swiátá thego Páni *KrowObr* 176; *LatHar* 228, 551.

»księřtwa (a. ksiąźęta) i moce (a. zwierzchnořci) [= *nazwy chórów anielskich*] w niebiesiech, na niebiosach« (1 :1): *Leop Eph* 3/10; áby byłá przez kořcioł oznaymiona ksiąźętom (*marg*) księřtwam. (-) y zwierzchnořciam/ ná niebiołách [*principatibus et potestatibus in caelestibus*]/ rozliczna mądrořć Boźa *WujNT Eph* 3/10.

»nieba i ziemie majestat; majestat na niebie, w niebie« [*o Bogu i jego wielkořci*] [szyk 2:1] (1;1:1): Y mogłze Ewángeliřtá wżyřtek niebá y źiemie Mágeřtat y chwałę/ vniźeńřzymi fłowy ogárnać? *KuczbKat* 35; *LatHar* 107, 425.

»z nieba mistrz« = *Chryřtus* (1): Chowáłá fię teź tá táiemnicá o perfonách w Bořtwie ták trudna y w rozumie niepodobna/ nowemu zakonowi/ y nawyźřzemu y napewnieřzemu z niebá lámemu miřtrzowi Synowi Boźemu/ řwiádkowi *SkarKaz* 273a.

»nawyźřza na niebie moc« = *Bóg* (1): iáko boiáźnią nawyźřzey ná niebie mocy/ lud fię do pořfufzeńřtwá y inych cnot przywodzi. *SkarKazSej* 699a.

»mocarz nieba i ziemie« = *Bóg* (1): gdyź nie od ziemřkiego krolá/ ále od onego Krolá á Mocarzá niebá y zyemie/ przydzye [*poselstwo*] do ćiebie s pewnymy cyrography iego/ s piřmy iego *RejPos* 317v.

»możnoáci, mocarstwa nieba i ziemi; mocarze na niebie i na ziemi« (4:2;2): Bo imyę yego łámego ták yeft wywyżlfone/ Nád możności zyemye nyebá łlawnye rozłszerzone. *LubPs* ff4; *RejAp* 55v, 147v; Czego żádny człowiek áni żádny mocarz vczynić nie może/ áby miał tylko łłowem rofkázowác wrzodom/ czártom/ wiátrom/ morzu/ y innym włzytkim możnościam niebá y zyemie. *RejPos* 213, 26v, 34, 150v; *RejZwierc* 10.

»nadzieja w niebie; pokładać nadzieję w niebie« = *in caelo spem habere PolAnt* (1;1): *BudBib* 2.*Mach* 9/20 [21]; gdy to śieią/ do łerc ludzkich/ [...] wielkie y pożyteczne drzewo roście/ niewymowney poćiechy ná dułzy/ y nádzieie w niebie *SkarKaz* 83a.

»niebo nawyższe; wysokość niebios« = *najwyższa sfera niebios, uważana za mieszkanie Boga* [szyk 3:3] (5;1): *RejFig* Bb4v; Oto niebo y wyłokość niebios Bożych [*coelum et coelum coeli*]/ ktemu przepásć y ziemiá/ y włzythko co w nich ieft porużá łię gdy ie náwiedzi. *BibRadz Eccli* 16/17[18]; *RejPos* 210v; *KuczbKat* 20; *WujJudConf* 71; Pánu chwałę powinná/ y wdzięczny płalm dayćie. Pánu/ który ná wierzchu niebá nawyżłżęgo Stolicę łwá záládzil *KochPs* 97.

»**nieba** niebow (*a. niebios* niebios); niebios a niebie; **niebios** nad niebiosy« [w tym: *na niebiesiach niebieskich* (1)] = *najwyższa sfera niebios, uważana za mieszkanie Boga; caeli caelorum Vulg, PolAnt* (4;3;1): *WróbŻółt* 148/4; Niebiofá niebiekie Iehowie [*Coelum coelum Domino*]/ ziemię lepak dał łynom człowieczym. *BudBib Ps* 113/16, 3.*Reg* 8/27, *Ps* 67/33[34], 148/4; *LatHar* 246; *SkarKaz* 39a, 244a.

»ogień z nieba« [o *Duchu Świętym*] (3): Ogień z niebá wiemy iáko sftępowál ná zyemię/ y iáko był od rozlicznych ludzi widzian nád Apóstołłkyemi głowámi *RejAp* 113v, 113v *marg*, Ee3.

»(Pan) Bog (Ociec) (*a. Pan, a. Ociec, a. Jehowa*) z nieba, na niebie(siech) (i na ziemi), w niebie(siech), nieba i ziemi« [w tym: *na niebie, na ziemi* (5), *na ziemi i w niebie* (1)] = (*Dominus*) *Deus caeli et terrae, Dominus de caelis Vulg, PolAnt; Pater de caelo Vulg* [szyk 69:1] (37:16:13:4): *PatKaz II* 41v; Kryłte vłlyłz nas/ Oycze z nieba Boże/ zmiłuy łie nad nami. *TarDuch* A8; *WróbŻółt* 148/1; Niechay będzie wieczna chwała panu Bogu w niebie *RejJóz* P8, C3, E8v; *LubPs* aa; *KrowObr* 191v, 207; *RejWiz* 60, 107, 124; My ieftelmy łludzy Bogá niebá y ziemię *Leop* 1.*Esdr* 5/11, *Iudith* 6/15; *RejZwierz* 62, 107v; *BibRadz Gen* 24/3; *BielKron* [332²]v; *GrzegRóżn* A4, Ł4v; *Prot* C2v; *SarnUzn* E8; *RejAp* 38v; *RejPos* 25v, 46; *BielSat* H2v; A ty mnie też nie zażrzy iż do Páná w niebie/ Wolę iść kiedy każe odłtawłzy od ciebie *RejZwierc* 271, 10v, 136, 211v, 215v, 272v; *WujJud* 183v; *BudBib Ps* 148/1; *BialKaz* G3; *BudNT przedm* c4; *KochOdpr* B; Nálz bóg na niebie: cokolwiek zámyłli/ Włzytko łye mułi łtác po iego myłli. *KochPs* 174; *SkarŻyw* 414; *CzechEp* 124, 329, 347; *NiemObr ktv*, 5; *KochFr* 35; *WisznTr* 25; *BielSen* 8, 19; *BielSjem* 30; *ArtKanc* B3, B10, Cv; *KochWr* 31; *ZawJeft* 14; Ręce/ y źrzenice/ wznołsiemy do ćiebie/ Sieroty vbogie/ vłlyłz Oycze w niebie. *GrabowSet Dv*, C2v, C3, F3v, M3; *OrzJan* 14; *KołakCath* B4v; *KołakSzczeńł* C4v; *WujNT przedm* 14, *Luc* 11/13, s. 619 *marg*; *SkarKaz* 421b, 514a; W rzeczy dobrej pomoże/ y łam Pan Bog z Niebá. *PaxLiz* B3v, E2; *SapEpit* A4.

»Pan nieba (i ziemi); Pan, panujący na niebie (i na ziemi); Pan w niebie« [w tym: *nieba i ziemi* (40), *na niebie i na ziemi* (3)] = *Dominator caeli a. caelorum et terrae, Dominus caeli et terrae a. in caelo a. caelis PolAnt, Vulg; Possessor caeli et terrae PolAnt; Deus Modrz* [szyk 57:3] (44:14:1;1): *RejPs* 201;

MurzNT Matth 11/25, Luc 10/21; Pánie Boże mocy wżytkich tyś možny Pan ná niebye *LubPs T5v, Z4; KrowObr 218; RejWiz 152v marg, 154v, Cc5v*; nie vkorzyłeś fercá twego/ [...] ále podniofleś fie przeciwko Pánuiącemu ná Niebie *Leop Dan 5/23, Act 17/24; BibRadz Gen 14/19, 22, Ps 17/14; Prot A2v; SarnUzn F4v; RejAp 38v; RejPos 50v, 72, 86v, 185, 195 (12)*; Gdzie Apofitoł powieda iáko frodze Pan ná niebie zázwdy íprzeciwi fie pyśznemu *RejZwierc 69v; BudBib Iudith 9/13[17]*; Iesli to może być żeby Iezus był Pánem nieba y zienie choćiafz go nie ítworzył. *CzechRozm 123 marg, 3v, 9v, 123 [3 r.], 124 [2 r.], *3v; ModrzBaz 127*; wżgárdziłeś, Páná niebá po zieni chodzącego *SkarŻyw 81, 179, 486, 557; CzechEp 231, 274; ArtKanc E6; KmitaPsal A3; LatHar 208, 394; WujNT Matth 11/25, Luc 10/21, Act 17/24, Col 4/1; SiebRozmyśl D, F3v; SkarKaz 242b, 244b, 551b*.

»drugi pan na niebie« [o szatanie] (1): á chciał íobie [*Lucyfer*] być drugim pánem ná niebie *RejPos 200*.

»rzędzielka nieba i zienie« = *Matka Boska* [*szyk 2:1*] (3): Zbáwićielką [*Maryję Pannę*] zowiećie/ [...] á na koniec/ rzędzićielką niebá y zienie. *KrowObr 164v, 165v [2 r.]*.

»nieba siły« = *chóry anielskie* (1): Niebá piękńego siły Iego świętą íławiły Spráwiedliwość *KochPs 146*.

»nieba i zienie sprawca« = *Bóg* (1): o nieogárniony Niebá/ y zienie íprawco wielceś vwielbiony. *KochPs 154*.

»starszy na niebie« = *Bóg* (1): Gdyżeś fie dał ítárfzemu ná niebie w obronę. *RejWiz 166v*.

»święty w niebie, z nieba, na niebie« [*szyk 25:3*] (25:2:1): *ForCnR E3; LibMal 1544/84v; RejKup i6v; MurzNT 96; KrowObr 146; RejWiz 39v, 87; RejZwierc 51v; WujJud 218v; PaprPan Ddv; SkarJedn 191; Bo Książdz [...] Rozgrzeźfa y chorego/ niebo obiecuie/ [...] tuźzac mu íż poń przyidą wżyfcy święći z niebá CzechEp 363; GrabowSet O2; LatHar 204; Swięći w niebie modlą íię zá námi. WujNT 505 marg; Stan świętych w niebie iáko S. Grzegorz pífze/ przyrownány íeft złotu/ perłom y drogim kámieniom WujNT 888, 259 [3 r.], 262, 625, 810 marg, 851 [2 r.], 852, Cccccc; PowodPr 50; SkarKaz 636b*.

»trzecie niebo« [*w tym: w trzecim niebie* (3)] = *wg św. Pawia bardzo wysokie niebo, miejsce, gdzie mieszka Bog; tertium caelum PolAnt, Vulg (18); GórnDworz Mm7; Ták Páweł zowie Ráiem y trzecim niebem zacne á wyfokie obiáwienie táiemnic rófkofznych Bośkich/ gdy był záchwycon w rozmyflánie niebiełkie GrzegŚm 41; CzechEp 219; Słyżáłem/ práwi/ w trzecim niebie táiemne íłowá/ ktorých íię ludziom mowić nie godzi. SkarKaz 277b. Cf W przekładzie i nawiązaniach do 2.Cor 12/2*.

»wysokie, gorne niebo; wysokość, zwierzchność nieba« [*w tym: na wysokim, gornym niebie* (6), *w wysokim niebie* (2)] = *excelsum est caelum Vulg; caelum altum Modrz [szyk 25:13] (29:1;7:1): PatKaz III 103; Wyflucha íe^{go} z wyfokofci nieba íwego íwiętego [de coelo sancto suo] WróbŻółt 19/7, R3v, vv4; GDyłz íeft ítolec twoy poftawion nad wífemy zwierzchnościami nieba RejPs 146v, 80, 111v, 124v, 161v, 170; Michále Śwíety [...]. Stęp tu máło zwyfokiego niebá/ y Wípomołz nas KrowObr 174; BielKron 134; GrzegRóżn O2; RejPos 19, 47; KuczbKat 356; BudBib 3.Esdr 4/34; CzechRozm 28v; ModrzBaz 134; Niebo wyfokie íego íeft mieźkáníe/ A zienie ludziom podał w wżywáníe. KochPs 175, 20, 28, 136; CzechEp 269; ReszPrz 177; Ná wyfokie niebá duch moy przenieśiony/ Tám w poczet niebiełkich duchów policzony. WisznTr 31, 15, 25; PudłFr 27; ArtKanc N; KmitaPsal A5;*

Pan fłowem ná górnym niebie/ Stworzył ták mnie iáko ciebie *ZawJeft* 15; *LatHar* 241, 678; *CzahTr* C2v, K; *GosłCast* 65; *PaxLiz* E2.

»na niebie wzgorę, wysoko, z wierzchu; wzgorę do nieba, k niebu« = *in caelo a. caelis a. in caelum sursum PolAnt, Vulg; in caelis desuper PolAnt* [szyk 9:5] (9:2:1;1:1): *KrowObr* 110v [2 r.]; Y zítáło fię gdy im błogofłáwił/ rozítał fię z nimi/ á był niefion wzgorę do niebá. *BibRadz Luc* 24/51, *Deut* 4/39, 5/8; *SarnUzn* D3v; *WujJud* 71 v; niemálfz podobne⁸⁰ tobie Bogá ná niebiefíech zwierzchu/ áni ná ziemi ná fpodku *BudBib* 3.Reg 8/23; *KochPs* 152; *SkarŻyw* 354; Nie czyń obrázu żadnego/ áni podobieńftwá wżego/ ktore ná niebie wyfoko/ y ktore ná ziemi nifko. *ArtKanc* M3v, M6; *WujNT* 396, *Act* 2/19.

»zastępy w niebie« (1): Cherubinowie/ z Seráphiny/ święci/ Zastępy w niebie: próście: by z pámięći Bog wieczny/ puścił/ moię niepráwości *GrabowSet* S3.

»żaden (a. żadne stworzenie, a. nikt itp.) (ani) na niebie i (ani) na ziemi (a. pod niebem); wszy(s)tko (co(kolwiek) jest) (a. każdy itp.) na niebie (i na ziemi), w niebie (i na ziemi (a. pod niebem))« [w tym: *na niebie i na ziemi* (35), *w niebie i na ziemi* (4)] = *omnis creatura quae in caelo est PolAnt, Vulg; nemo in caelo Vulg* (32;21:6): O wfłytko ftworzenié ktorés ieft na ziemi ij na niebie/ płaczcie dzis fmierci ftworzyciela wálfęgo *OpecŻyw* 151; *SeklKat* O, O2v; *MurzHist* L3; *KromRozm II* o; O nie ieftci żaden w zyemi y ná niebie/ Aby miał być fwiętfzym moy pánie nád ciebie *LubPs* hh2; *KrowObr* 51 v, 58, 77, 110v, 213v; *BielKron* 295v; Gdyż też tu fłyfzylfz/ iz fie nikt nie nálażł áni ná niebie áni pod niebem/ ktoby fie miał dotknáć álbo otworzyć ty dziwne á fkryste táiemnice [...] Boftwá *RejAp* 54, BB2, BB8, 9v, 42v, 47v (14); *RejPos* 6, 33v, 34, 34v, 40 (20); *BiałKat* c; *KuczbKat* 10, 380; *RejZwierc* 199v; *BudNT Apoc* 5/13; *CzechEp* 413; *OrzJan* 103; A wfelkie ftworzenie ktore ieft ná niebie/ y ná ziemi/ y pod ziemiá; y co w morzu ieft/ [...] fłyfzałem mowiáce *WujNT Apoc* 5/13, s. 306, *Apoc* 5/3; Aby ná imię iego kłániáło fię wfelkie koláno/ ná niebie/ ná ziemi/ y pod ziemiá. *SkarKaz* 242b, 82b, 242b.

Zestawienia: »kaplica Wniebowzięcia Panny Maryje« (1): A przelzto wefzmy thy modlitwy. y nyefzy ye do kofzczyala [!] fzwytęgo pyotra a zawyefzy ye w kaplyczy kthora rzeczona yeft wnyebo wfzyączya panny Mario. *PowUrb* + 4.

»niebo ogniste (a. ogniowe), pałające« = *w dawnej kosmologii najwyższa ze sfer niebieskich, tzw. niebo empirejskie (caelum empireum), gdzie wg pojęć religii judejskiej i chrześcijańskiej mieszka Bóg* [szyk 5:2] (5:2): *OpecŻyw* 36v, 182; *PatKaz II* 27v, 28; Spiewaycie panu bogu ktory wftąpił na niebo nád niebiofa na wchod flończa. [*Ps* 67/33] (*koment*) To ieft, aż do ogniętego nieba ktore ieft nád wfzítкими niebiofami. *WróbŻoIt* X3; *RejWiz* 154; Pan ná ogniętym niebie dwór fwóy wyfoki Záfádzil/ ftąd pánuie ná świat fzyroki. *KochPs* 154.

»w niebo wftápienie (pańskie, a. Pana Krystnsowe, a. Jezusa Chrystusa, a. boże)« [*święto kościelne*] = *ascensio Christi a. Domini Jan Stal* [szyk 13:1] (14): *LibMal* 1551/161; *Goski* A9; *RejPos* 134v żp; Wdzień wftápienia wniebo Páná nálfęgo Iezn Chryfta [...] dáł mu znáć P. Bog przez pofty fwe/ ifz go dniá onego do chwały fwey wzywał. *SkarŻyw* 511; *LatHar* ++2v, ++7; Ewángel: ná dzień w niebowftápienia Páńfkiego. *WujNT* 185 *marg*, Vvvvv3 [2 r.]; Działo fie [...] we Srzodę Oktawy

Wniebowstąpienia Pána Kryftułowého/ Roku Pánfkiego 1424. *SarnStat* 1122, 1114, 1120; *SkarKaz* 240, 240 *żp*.

»w niebo wzięcie, w niebo wstąpienie Panny (a. błogóławionej) Maryjej (a. Matki Bożej)« [święto kościelne] = *assumptio Mariae Virginis JanStat* [szyk 21:4] (24:1): *PowUrb* +4; *FalZioł* V 57, 91; Dzień wniebowstąpienia Panny Máryey *KrowObr* 173v, 94v; *Goski* A11v; Przyciągnęli do Krákowa [...] ná dzień panny Maryey w niebo wzięcia *BielKron* 367, 171, 387; *RejPos* 304v; *StryjKron* 757; *LatHar* + +4v [2 r.], 123, 409, 743; Nowowiernicy dziśieyfy/ wymázáli z káalendarz o w swoich naprzednieyfe święto W niebo wzięcia Panny błogóławionej. *WujNT* 397, 236 *marg*, 240 *marg*, 397 *marg*, Vvvvv4 [2 r.], Yyyyy4v; Działo fie w mieście Kálifzu náziutrz po Wniebowzięciu Błogóławionéy Panny Máriiéy *SarnStat* 258, 743.

Szeregi: »niebo i (ani) anjoł; niebo i z anjoły« (2; 1): *PatKaz III* 117; *LubPs* ff3 *marg*; Nie są tey godności niebá/ [á]ni Anyeli/ By swym doštoieństwem twoię łáfkę mieli *GrabowSet* K3. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.]

»niebo, (i) Bog« [szyk 3:2] (5): *MurzNT* 21; Kiedy w kościele Pánfkim nierządni Oślowie/ Albo nád iego trzodą drapieźni Wilkowie. Ktorzy niebo y Bogá ledá zacźby dáli/ Aby iedno swym figlom ná wźzem dokládáli. *RejWiz* 140, 116; *KochZuz* ktv; kthorzy [...] y niebá y Bogá rádzyby fie záprzeli y odrzekli. *RejAp* 66. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»w niebie i (to jest) w kościele« [szyk 1:1] (2): ktorych [wybranych twoich] dnia dziśieyźzego święto w niebie/ y w Kościele pámiátká fię obchodźi *LatHar* 42; *WujNT* 853. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.; w przeciwstawieniu 1 r.]

»niebo a krolestwo« (2): á wftápic raczył [Pan Bóg] iáko práwy krol do niebá á do krolestwá swego *RejPos* 142, 6. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»**niebo** a nieba wszytkie« (1): *SkarKaz* 454b *cf* 4.

»(ani) na niebie ani pod niebem; w niebie abo pod niebem« = *nigdzie lub wszędzie* (8;1): Przeciwo mnie/ wźyftko się co kolwiek wniebie abo pod niebem ieft/ ípiknęło *MurzHist* L3; *RejAp* 54, 108; Iź żaden sóbye infzego pewnieyźzego fundamentu á gruntu záložyc nie może wiáry swey/ áni ná niebie ani pod niebem *RejPos* 293, 176, 293, 299, 300v, 350.

»niebo i wieczna ojezyzna« (1): Bo kościół Boży miał záwždy ná tym świecie mieć przenálládowanie/ wćifki/ y nędze: áby do niebá y wieczney oycźzny tełknił. *SkarŻyw* 268.

»((a)ni, i, tak) niebo, (a, (a)ni, i, teź, jako (i)) piekło« [szyk 11:] (15): *RejPs* 206; *RejKup* f3, g4v; Gdy fie iuź dowiedzyał o niebye/ radby theź był wiedzyał o piekle. *RejWiz* A7v; *OrzList* i3; *BielKron* 429v; *RejPos* 164; Brencyani záfię y Vbikwityftowie powśzechną prawdźiwá obecność Pána Chryftułowę ták dálece y ták szeroko rościągáią/ iź go teź cieiefnie obecnym czynią/ ták w niebie iáko w piekle *ReszPrz* 86, 90; *WujNT* 227, 404, 856, Yyyyy2; *WysKaz* 37; *SkarKaz* 119a.

»z, od nieba (aż, teź) do piekła; z piekła do nieba« (2;1;1): Bo być Kriřtus rołciągáć miał rękę swá od niebá aż do piekła/ [.,] tedyćby to było monřtrum ábo iáki dziw przeciwo rozumowi ludźkiemu. *RejPos* 78; A ták może s piekła do niebá/ á z niebá teź do piekła. *RejPos* 164; *PowodPr* 36. [Ponadto w połączeniach szeregowych 12 r.; w przeciwstawieniach 10 r.]

»z nieba do przepáści« (1): Pan Bog ftrácił ono Kfiáźę z niebá do przepáści *BielKron* 467.

»raj, (i, to jest) niebo« [w tym: w niebie (1)] [szyk 4:1] (5): *PatKaz III* 146; *KromRozm II* b; *GrzegŚm* 41; oładziła fię w niebie głową rodzaiu nálezego/ wżczepiła fię w Ráiu gornym *SkarKaz* 245a, 635a.

»(i) świat, (i, a) niebo; świat z niebiosami« = *terra, caelum Vulg* [szyk 11:3] (13;1); Mamy wiedzieć, iż kołcioł boży ma trzy łtadła, dwie na tym łwiecie, a trzecie w niebie *WróbŻółt* aa4; *KrowObr* 176, 214v *marg*, Rr4; *RejWiz* 2v, 109v; *BiałKat* 101, 303v; *RejZwierc* 231v; *BudBib* 3.Esdr 4/36; *CzechRozm* 32v; On iednorodny Oycu/ wniebie wżyftko łtworzył/ y iego iełt świat y niebo *SkarŻyw* 112; Bogactw y ośiádłosci da temu Bog wiele. Bog ktoremu fię kłania ten świat z niebiołami *KołakSzczęł* C4; *CzahTr* G4. [Ponadto w połączeniach szeregowych 10 r.; w przeciwstawieniach 8 r.]

»z nieba na świat« [szyk 4:2] (6): Łalkáwie Pan z nyebá łwego ná fwiát poźrzeć raczył *LubPs* I; *BielKron* 135; *CzechRozm* 32, 32v, 33; *ArtKanc* E12.

»(ni) tu i (a, ni) w niebie« [szyk 8:1] (9): *RejJóz* Fv; *LubPs* P6; *BiałKat* 336; Iż przez zdráde porázon vmárl żálościwie/ Sławá iego tu wiecznie á duch w niebie żywię. *PaprPan* Ee; *MWilkHist* L [2 r.]; *ArtKanc* N15v; *LatHar* 197, 674. [Ponadto w przeciwstawieniach 4 r.]

»(nie tylko) w, na niebie i (ale) wszędzie« (1:1): iż iełt ieden Bog ná niebie y wżędzye *BielKron* 11; *ReszPrz* 85.

»niebo, wysokość« (2): RAcz miły panie miłosciwie wyfluchac nas znieba z wyłokołci twoiey *RejPs* 29; *RejZwierc* 272v.

»(i, (a)ni, bądź, choć, czyli, tak, jak(o)) niebo (i, a, (a)ni, czyli, bądź, choć, jak(o) (i), tak) ziemia (a. ziemskie niskości); niebo z ziemią; ziemia z niebem« [w tymi na niebie i na (w) ziemi (197), w niebie i na (w) ziemi (48)] = *caelum a. caeli et terra Vulg, PolAnt* [szyk 495:184] (675;3;1): *OpecŻyw* 9, 17, 90v; y bylo vyefyele z yey [*Maryi Panny*] poczázcyha na nyebye y na zyemy *PatKaz II* 86v, 86v; *PatKaz III* 96v; *WróbŻółt* 49/4, 88/12, 112/5, 148/14; A iáka iełt roznołć miedzi ziemiá á niebe^m łnadz ták wielka iełt miedzy łrogolciá á miłofierdziem iego *RejPs* 150v, 23v, 27, 93v, 101v, 106v (12); Tu na ziemi traći gardło łlawę dobre mienie Ana niebie pańską łaskę y wieczne zbawienie *RejJóz* E8v, E8y; *SeklKat* N4; *RejKup* p2, r2v; *KromRozm III* A7, C4v, C6v, M6; *LibMal* 1554/190; *BielKom* D2v; *GliczKsiąż* H; Iż żądny ráunek pewnieyfzy nie iełth áni ná niebie áni ná zyemi/ iedno kto vfa w Pánu Bodze. *LubPs* R2 *marg*; Twoie iełt niebo y zyemiá tyś iey pełnołci łtworzył *LubPs* T5, F4, M, N3, R2, V3 (10); *SeklPieś* 19v; *KrowObr* 104v, 121v, 176v, 207, 214v, 217v, 218 [2 r.]; *RejWiz* 5, 52, 61, 103, 111v [2 r.], 114, 186v; *Leop* *B4v, *Deut* 30/19, *Ps* 84/14, *Ier* 33/25, 1.*Cor* 8/5; á przywiedź łobie ná pamieć/ iż Pan Bog iełt ná niebie wzgorę/ y ná ziemi niłko/ á nie iełt nádeń iny. *BibRadz* *Deut* 4/39, *Deut* 31/58[28], *Ps* 49/4, 4.*Esdr* 3/18, II 133b *marg*; Pánie Boże włzechmogący/ nie máłz tobie rownia ná niebie áni ná zyemi/ áni cię niebiołá y zyemiá w łprávach mogá ogarnáć *BielKron* 77v, 19, 45, 45v, 77v, 133v; *GrzegRóżn* E, I, Nv; *SarnUzn* C6, D3v, F4v; *RejAp* 7, 14 [2 r.], 41, 41v, 42 (39); *HistRzym* 87v; iuż nas zrownawa práwie z Anyoły/ iuż wżytki błogolławieńftwá ná nas wlewa ná niebie y ná zyemi. *RejPos* 89; Toś iuż przez ten rozum zrozumiał co iełt niebo/ co iełt ziemiá/ y iáko to z łálki Páná twego opánowác máłz. *RejPos* 146, 14, [36]v, 38, 39v, 40v (89); *RejPosWiecz*² 92v; *RejPosWiecz*³ 96; *BiałKat* 11, 166; *BielSat* H2v; *KuczbKat* 5, 356, 380; *RejZwierc* 1, 5, 5v, 8v, 9 (12); *WujJud* 57v; *WujJudConf* 231; *BudBib* *Deut* 4/26, *Ps* 148/13; *BiałKaz* E3v; *BudNT* *Luc* 12/56, *Act* 2/19; *CzechRozm* 5v, 8v [2 r.], 35 [3 r.], 37, 37v (13); łiebie

Chrytusz wynieść nád inne chćiał/ y mocnym łwoim łłowem/ ktorym Ziemiá y Niebo łtoi/ vkrzepił. *SkarJedn* 395, 312, 333; Przyzowie niebá/ y źiemie przyzowie/ Chcąc áby byli przy iego rozmowie *KochPs* 74, 109, 132, 133, 147, 173; *SkarŻyw* 13, 70, 101, 112, 151 (10); Co vczynicie ná źiemie W niebie łię to nie odmieni. *MWilkHist* L, A3; *CzechEp* 171 [3 r.], 194, 265, 314, 315 [2 r.] (12); *NiemObr* 33, 87; *KochDz* 108; *ReszPrz* 106; *ReszList* 178; *BielSen* 18; *KochPieś* 17, 51; *ArtKanc* T19; *GórnTroas* 61; W Tym twárdym wieku/ rozum vłtępuie Gniewom: ten wzrułza źiemię z niebem złością *GrabowSet* F2; Niebu y źiemie brzydkie/ moie łpráwy *GrabowSet* N2v, C4, F3v, Iv, N, V3v, V4v, X3; *LatHar* 52, 140, 228, 334, 358 (10); *RybGęśli* D3v; Pierwly człowiek z źiemie źiemłki/ wtory człowiek z niebá niebiełki. *WujNT przedm* 14, *Matth* 5/35[34], s. 332, 435 *marg*, 1.*Cor* 8/5, 15/47 (16); *WysKaz* 15; *SiebRozmyśl* K2; *PowodPr* 18 [2 r.], 85; *SkarKaz* 39a, 117b, 122b, 160a, 206b (8); *CzahTr* C3; Przetoż oracz nie lichwiarz/ ále źiemny łługá: Słůzy niebu y źiemie trzymáiąc łię pługá. *KlonWor* 78. Cf W tekście *Modlitwy Pańskiej*, W przekłádach i nawiązaniach do części *powtarzanych wersetów Pisma Sw.*, *Frazy*, *Zwroty*, *Wyrażenia*. [Ponadto w połączeniach szeregowych 60 r.; w przeciwstawieniach 101 r.]

»do nieba od ziemie« (4): á Iakob drábinę przez łen widzyał do niebá od zyemie *BielKron* 77.

Wyrażenia przyimkowe: »od nieba« = *od Boga*, z *woli Boga* (1):

~ *Zwrot*: »od nieba posłać« (1): Niech ćie P. Bog wyłłucha/ w dzień twoy fráfunku Niechći od niebá pošle wielkiego rátunku. *KmitaPsal* A4v. ~

»z nieba« = *od Boga*, z *woli Boga*; *e caelo Mącz*, *PolAnt*, *Modrz*, *Vulg*; *de caelo Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*; *a caelo PolAnt*; *caelo*, *divinitus Modrz* (178): Dziecię pierłi paniełkich/ pošywa z nieba pełnych *OpecŻyw* 21; Nuż nally Przodkowie wlyczy Tak Pjłłali o Kapicy Iż ta Satá z Nieba była A barzo Diabły łtrałyła *RejKup* cc5v, q7, f3v, V; Prawdá po wlytykyey zyemi ták łie rozłłyrzyłá/ A ku nyey łprwyedliwość [!] z nyebá przyłłapiłá. *LubPs* Tv; Abowiem y Kościoł niema nic/ ielii pierwey z niebá niewziął. *KrowObr* 27v; Papielz nie wierzy áby Kryłthus przyniołł z Niebá Miłościwe láto. *KrowObr* 79; A co kolwiek z niebá nieiełł przyniełłiono/ ále z rozumu y z mozgu ludzkiego wymyłłono/ tho wlyzyłtko ielłł przekłłęłtwo *KrowObr* 90, 27v, 79, 134v, 138, 157 [4 r.] (15); *RejZwierz* 111v; *BibRadz* 2.*Cor* 5/2; *BielKron* 46; Bo prawda/ wlyzyłcy wiecie/ niłłkąd ieno znieba. *KochSat* B2v; *Trahitur e coelo natura hominis*, *Idzie z nieba Mącz* [460]d; *Prot* E; *RejZwierc* 144, 212, 225; że łłuzebność Kołcielna/ áczłkolwiek przez ludzi bywa łpráwowána/ wlyzákże nie ielłł wynáłłkiem ludzkim. Abowiem počzátke iey z niebá ielłł/ y powod ma ábo vłłtawcę łámego Boga *RejPosRozpr* c; *RejPosWstaw* [143⁴]v; *BudBib* 2.*Mach* 7/11; *BudNT* *Matth* 21/25, *Mar* 11/31; Bogdayże wam to łzczęłcie przypáđło z niebá/ Do kázdey dobrej łpráwy gdy bęđzye potrzebá. *PapřPan* V2v; *ModřBaz* 21; iáko práwy Apołtoł Chryłtułow y pošłániec/ pokoj z niebá i ná źiemie ludziom dobrej woli z wiáłłtował. *SkarJedn* 266; Nie zárobilz áni pošywieńia/ Niebęđzieli z niebá włłpomozenia. *KochPs* 191; *CzechEp* *ktv*; *NiemObr* *ktv*; *PudłFr* 17, 44; *GórnRozm* M3; *GostGospSieb* +3; á kto nieułłtawa W kłłopoćiech ná łię dopułłzczonych z niebá/ Ten łam wygrawa *GrochKal* 22; A cokolwiek czynimy/ Y cokolwiek cierpimy/ Wlyzyłtko pochodzi z niebá/ W tym nam węłłpić nie trzebá. *KochFrag* 54; Moželz też prošć Káplána o przeżegnánie/ dla otrzymáńia pomocy z niebá/ ná łpráwę ták trudná *LatHar* 136, +3; *KołakSzczęłł* A3v; *RybGęśli* Dv; *WujNT* *Matth* 21/26, s. 89, *Mar* 11/31, *Luc* 20/5, 2.*Cor*

5/2; Ná to iáko Moyzełzowi/ rády wam z niebá y rozumu wielkiego potrzebá *SkarKaz* 120a, 246b, 417a, 457a, 517b; *GosłCast* 11, 31; *PaxLiz* Ev; *SkarKazSej* 687a, b; A ia drzewo iák Oliwy W ogrodzie Páńłkim włzczepiony Kwitnąć będą/ niełekliwy W nádzieię z niebá obrony. *SzarzRyt* A4v, C2v, D.

~ W *przeciwstawieniach*: »z nieba ... z (od) ludzi (a. człowieka) (9), od Kościoła, obcy, z przepaści, od świata, w ziemi« (14): Krzełt fwięte⁸⁰ Iána í kąd był/ z nieba czyli od ludzi? *OpecŻyw* 74, 74; *KrowObr* 5, 27v [2 r.]; [człowiek umarły] Smiertelność w ziemi zołtawi/ á nie smiertelność z niebá/ to iełt z Duchá weźmie *BielKron* 467v; *RejAp* 80v; *BudNT Matth* 21/25, *Mar* 11/30; *WujNT Matth* 21/25, *Mar* 11 arg, 30, *Luc* 20/4; Heretycki ogień obcy á nie z niebá *SkarKaz* Ooooc.

W *charaktery stycznych połączeniach*: brać z nieba, być (9), iść, mieć, nauczyć, pochodzić, prosić, przynieść (nieść, przyniesiony) (14), przypadać, przystępić, przyzwać, sięgnąć, użyzyć, wiedzieć, wrocić się, wziąć (wzięty) (8); który jest z nieba (4); z nieba dopuszczony, obdarzon, odnowiony, ukazany, zjęt; krzest z nieba (3), moc, obrona, początek, pokój, pomoc (wspomożenie) (7), rada, sprawa, szata, świadectwo (3).

Zwroty: »z nieba da(wa)ć, (na)dany (a. (po)da(wa)ny)« = *datus de caelo Vulg; de caelo dare; factus de caelo PolAnt; divinitus datus Modrz* [szyk zmienny] (12:20): *FalZioł* I 64b; *RejKup* f5v; Dawa nam Bog dofyć z niebá/ Trunkow mięfa ryb y chlebá *BielKom* E7v; mocą Bołtwá fwego dał z nyebá rátkunk nam. *LubPs* E4; *KrowObr* 27v [2 r.], 46, 47, 55v, 139; *RejWiz* 107; *Leop* 2.Mach 8/20; *BibRadz* 2.Mach 15/8; *OrzQuin* G; *RejAp* 58v, 80v; *RejPos* 242v; *RejZwierc* 225, 251v; *KochMon* 21; *BudNT Luc* 11/13; TV małz męłtwo y rozum y częgoć potrzebá/ Wfzytko mu podług myłli hoynie dano z niebá *PaprPan* G3v; *ModrzBaz* 79v; *SkarŻyw* 580, 593; *KochTr* 21; *CzechEp* 217; *KołakCath* Cv; Nie miałbyś nádemną żadney zwierzchności/ kiedy być nie byłá daná z niebá. *WujNT* 568, *Ioann* 3/27, s. 408; *ZbylPrzyg* B4v.

»z nieba objawić, objawiony, oznajmiony, objawienie« [szyk zmienny] (1:1:1:3): też ten prorok rozłkazał/ áby żadnych kfiąg niemieli/ tylko lámę Bibliá/ tho mu zniebá obiáwiono było *BielKron* 214; *WujJudConf* 30v; Bo gdyby był Piotr nie wierzył/ że Chrístus iełt fynem Bożym [...]: nie trzebáćby mu było ná to obiáwienia z niebá *WujNT* 67; *SkarKaz* 274b; *SkarKazSej* 703a; *KlonFlis* D3.

»z nieba (s)paść« [szyk zmienny] (2): Tákże żoná nierządna gdy iey zewfząd niofá/ Mnima by iey to pádło z niebá Bożą rofá *RejWiz* 139v; *RejPos* [77]v.

»z nieba spuścić« (1): on fzołty [miesiąc]/ ktozegoby krołęstwo [!] fzaráncze zginęło/ wfzytkim dobrym wielce požadány/ [Bóg] z niebá fpuścić raczył [caelo demittat alto] *ModrzBaz* 133v.

»z nieba zesłać (a. posyłać, a. przysłać), zesłany (a. obesłany)« = *a a. e caelo a. caelis mittere; factus a caelo PolAnt* [szyk zmienny] (12:2): *WróbŻołt* Gv, 19/3; Zá kthore rzeczy ochłodziłes lud twoy pokármem Anielłkim/ zełławfzy im z niebá bez pracey chleb gotowy *BibRadz Sap* 16/20, 2.Mach 8/20; *RejAp* 28; *BudBib Ps* 56/3[4]; Wfzytek dowcip do boiu dzydá ich męźnego/ Bog im tu z niebá przyłłal y fortele iego. *PaprPan* H4; Ty z niebá pomoc mnie zełłefz/ á groźby Złych ludzi w śmięch obróciłz *KochPs* 83; *StryjKron* 335; *BielSen* 9; *LatHar* +3; *SiebRozmyśl* K2v; *SkarKaz* 245b, 274b.

»z nieba zstąpić (a. zstępować)« = *być danym z łaski bożej* [szyk zmienny] (5): *RejPos* 82; Bo to iełt náuká/ ktora iákoby z niebá złtápiwfzy [de coelo delapsa]/ przyłnęłá do náłzego przyrodzenia

ModrzBaz 71; On sprawnie to co na ziemi iest/ á kápłánfkie práwo z niebá z ftepuie. *SkarŻyw* 91; *WujNT* 330; *SkarKaz* 159a.

Wyrażenia: »chleb z nieba« = *manna; panis de caelo PolAnt, Vulg* (5); *BudNT Ioann* 6/31, 32; *CzechEp* 189; Oycowie nálzy iedli mánnę ná pułzczy. iáko iest nápiáno: Chleb z niebá dał im ku iedzeniu. *WujNT Ioann* 6/31, *Ioann* 6/32.

»dar, obdarzony z nieba« [*szyk* 3:2] (4:1): *KrowObr* 55v, 139; A což owłzem człowiek wćciwy/ cnotą y rozumem z niebá hoynie obdárzony/ áby tego nie miał rozumieć *RejZwierc* 97; Ale mądrość iest coś dziwnego/ coś poważnego/ á profto iest z niebá dar Boży *RejZwierc* 146; *KochDz* 104.

»łaska z nieba« (2): Rozumu więcey niżli mocy trzebá/ Z nieprzyiacielem/ przytym łáki z niebá. *RejZwierc* 228v; *SkarKazSej* 670a.

»manna z nieba« [*szyk* 2:1] (3): Dał im [*Pan*] pardw mnoftwo. Mánnę z nyebá. Wodę z opoki. *LubPs* Yv marg; *RejPos* [219]; *SkarŻyw* 484.

»mądrość (jest) z nieba« [*szyk* 5:1] (6): wołaymy do P. Bogá/ y ráno wftáymy o mądrość go z niebá profząc. *SkarKazSej* 663a, 660a, b, 661a [2 r.], 662b.

»ratunek z nieba« (1): Rátunku tylko z niebá łamego czekáią, *WisznTr* 11.

»znak, znamię z nieba« = *signum de caelo Vulg, PolAnt* [*szyk* 8:1] (6:3): *TarDuch* B5; *Leop* 1.Reg 12 arg, *Luc* 11/16; Y przyłzli Fáryzeulzowie/ á poczęli fię z nim fwarzyć/ profząc od niego znáku z niebá/ á kułząc go. *BibRadz* Mar 8/11; *BudNT Luc* 11/16; áza fię niedawa znác by iákim zniebá znákiem [*coelesti signo*] Pánftwu Sármatfkiemu/ że nie ftoią te więżenia zá wyftępek mężoboyce? *ModrzBaz* 79v; *WujNT Matth* 16 arg, *Mar* 8/11, *Luc* 11/16.

Szeregi: »(nie) z nieba (ale, i) od Boga (a. Ojca, a. Syna bożego)« [*szyk* 7:1] (8): vkałz cie fwiádectwo/ iżeście tę náukę wzięli z niebá od Syná Bożego? *KrowObr* 93v, 5, 55v, 139; *GórnDworz* Mm4; *ArtKanc* P7; Rozum/ Iz z niebá połzedł od Bogá łamego/ Ná kłztałt y podobieńftwo będąc ftworzon iego. *KołakSzczęśl* C4v; *SkarKaz* 514a.

»z nieba na świat« (1): ktoremu [*Dominikowi*] Pánná Márya kápice vřzylá/ y z niebá ná fwiát przyniołá. *KrowObr* 145v.

»z nieba na ziemię« (1): Northbertus Lotoryńfki/ wymyłił fobie Regułę Premonftráteńfká [...]/ powiedáiąc/ iż tá Reguła iest zniebá przyniesioná ná ziemię *KrowObr* 134v.

»z nieba i z ziemie« (1): Znácionuie pomftę páńfká kthora ták przydż miáłá y z niebá y z ziemie. *BibRadz* I 363c marg. ~

»na niebie(siech)« = *in caelo a. caelis, a. caelestibus Vulg, PolAnt* (517): Powiedam ci wám/ ijętez tako wefelé będzie na niebie nad iedny^m grzełfny^m pokutę czyniący^m *OpecŻyw* [61]; *RejPs* 125v, 201v, 215; *RejJóz* O7; *RejKup* f4v; *KromRozm* II o; Zátrząfnać fię muśi zyemyá ftyłząc łąd twoy ná nyebye/ Widząc w iákyey wyerni twoi łą zacności v cyebye *LubPs* R4v, T5v; *RejWiz* 159v; *Leop Eccli* 5/1; Ale on złośnik pytał/ iefly był ná niebie iáki moczárz/ coby rofkazał obchodźić dzień fobotny. *BibRadz* 2.Mach 15/3, *Ps* 134/6, 1.Petr 1/4, 1.Ioann 5/7; *BielKron* 77v, 466; A Sftálá fię burdá wielką ná niebie/ Michał y z Anyoły fwemi walczyli s fmkciem *RejAp* 101, CC4, 46v, 54v, 57, 63 (21); *RejPos* 34, 109, 202, 231v, 250, 332; *RejZwierc* 1v, 10, 245v; *BudBib Deut* 30/12, *Is* 34/5, 2.Mach 15/3; *BialKaz* M3v; *CzechRozm* Av, 34v, 35 [2 r.]; *SkarŻyw* A3, 532; Bo X. K. raz to mowi

izby Bog duŕze ná niebie tworzyć miał/ ktore potym wćiałá wlewa *CzechEp* 183, 37, 172 [2 r.], 265; Wierzę że tám ná niebie małz mięłopułt práwy/ Pátrząc ná rozmáité świátá tego íspráwy. *KochFr* 39; *KochMROt* A2; *ArtKanc* Q20; dziś íię zbáwiciel vkazał: dźis ná niebie śpiewáią Anyołowie/ ráduią íię Archányołowie *LatHar* 398, 156; Y otworzony był kościół Boży ná niebie: y okazałá íię íkrzyniá teftámentu iego *WujNT Apoc* 11/19; Y woýłká ktore łá ná niebie íły zá nim ná koniach białyh/ obleczone w biśior biały y czyłty. *WujNT Apoc* 19/14, *przedm* 13, s. 153 *marg*, *Luc* 19/38, *Act* 2/19 (17); *PowodPr* 35; *SkarKaz* 161b; *CiekPotr* 72; *SzarzRyt* B4. *Cf W tekście Modlitwy Pańskiej, W przekładach i nawiązaniach do części powtarzanych wersetów Pisma Św., Frazy, Zwroty, Wyrażenia, Szeregi.*

»w niebie(siech)« = *in caelo a. caelis Vulg, HistAl PolAnt* (688): *BierRaj* 21, 22v; dáy mi ciebie milowatz na wśfelką godzinę/ a na cię zawždy gładatz w niebie po żywocie. *OpecŻyw* 19, 9, 20, 103, 149, 179v, 186; *PatKaz I* 9v, 10v, 18; grzech pychy uczynyl lucyfer w nyebye *PatKaz II* 23, 25, 28, 31, 47, 73v, 85v, 86v; *PatKaz III* 115, 124v, 125, 137v, 140 [2 r.], 148; Iezu ktorys onę wniebie náłzę prokuratorkę łákkawá wítawił. *TarDuch* D, B3v, B7v; *WróbŻołt* 10/15, aa4, 88/3, eev, 88/38, 118/89; *RejLas w.* 412 [2 r.]; *RejRozpr* B4v; *RejJóz* C6v; *SeklKat* N4, O3, Sv, T2v; Íczyeć ia wyítrzegam cziebie. Nyczczy po pieniadzach wniebie. *RejKup* M; Toć íyła pochlepftwo może I w Niebie widze pomoże *RejKup* dd8v, b3v, c5v, f4v, g3v, Ov [2 r.] (18); Pokói wniebie/ i chfála nawyśokości *MurzNT Luc* 19/38, *Luc* 15/7; *MurzOrt* Bv; *KromRozm II* n4v, o3v, qv; *KromRozm III* B2, Dv, M6; *GliczKsiąz* B6v; PRoízę pánie Boże ktoryś mocny w niebie/ Abyś ná nas weźrzał w dzifiefzy potrzebie *LubPs* hh2v, I4v [2 r.], R3v, bb3; Święty Woćiefze bądź náłzym Rzetznikiem wniebie. *KrowObr* 175, 7v, 17v, 146 *marg*, 146v [2 r.], 160 (18); *RejWiz* 63, 66, 86, 94v, 114v (11); *Leop* *B4v, *Deut* 30/12, *Is* 34/5, *Luc* 15 *arg*, AAA4v; *RejFig* Dd5; *RejZwierz* 120v; Pífze Rabin w Tálmućie/ íz Bog ná zachod fłońcá ma fwoię Stolicę w niebie *BielKron* 465, 303; *SarnUzn* F2, H3v; *RejAp* 47, 7lv, 102 [2 r.], 131, 167v (14); *GórnDworz* R6; *HistRzym* 83 [2 r.]; Rádość w niebie z náwrocenia grzełznego. *RejPos* 169 *marg*, 53, [154], 165, 319, 329; *BiałKat* 11; *GrzegŚm* 28, 61; *KuczbKat* 55, 190, 275, 400; S ciálem przypadki odmienić íie mułzá/ Lecz cnotá fwięta thá y w niebie z dułzá. *RejZwierz* 211, 2, 218v, 232, 244v; *WujJud* 71v, 72, 113, 254v, 256, 260; *WujJudConf* 260; *BudNT przedm* b3, b8v, *Matth* 22/30, *Hebr* 9/21[23], *Apoc* 15/5, 19/14; *CzechRozm* 32v, 33, 60v; *PaprpPan* D2; *KochPs* 202; A widząc Pan Bog ífz mieýfcá złych Aniołow/ w niebie zołtáły proźne: ná nagrodę lidzby ich vmyłłíł ftworzyć inne Anioły *SkarŻyw* 258, 63, 67, 91 [2 r.], 92, 101 (16); *MWilkHist* E2v; *CzechEp* 79, 156, 260, 300, 310 (9); *NiemObr* 44, 82, 97, 98; Ílé mi kolwiek wieku náznáczono w niebie/ Dála bych byłá wízytko/ mężu mój/ dla ciebie. *KochFr* 70; *KochMuza* 28; *ReszPrz* 86, 98; *WisznTr* 23; *KochPieś* 24; (nagł) Na Gwiadárze. (–) WY co to chcecie wiedzíeć/ co íye w niebie dźieie/ Kiedy íye Bóg fráfuie/ y kiedy íye śmieie *PudłFr* 36; *ArtKanc* B12, C6, E4v, E6v, G15v (9); A Bog ktoremu nie táyno nic w niebie/ Niech wie o fwoich w ołtátniey potrzebie. *GrochKal* 25; *GrabowSet* B4v, F4, 12, K3v, R4v (8); *KochFrag* 41; A wy zátym/ [...] wybráni Páńfcy/ Święci Patryárchowie/ Prorocy/ Apołtołowie/ [...] wefołá iuż piołnkę [...] w niebie śpiewáiący/ nie zápominaycie nas ímutnych towarzyśzow fwoich *LatHar* 604, 64, 150, 193, 249, 260 (12); *KołakCath* A3v, C4v, C5v; Krotkie y máłe wćíłki docześne/ wielką nam chwałę íednáią w niebie.

WujNT Cceccc2v, przedm 6, s. 27, 133, Luc 15 arg, 7 (27); Teraz tedy żaden z nich tego nie záprzy/ że on Kościół w niebie tryumphuiący [...] Nie ma zmázy áni zmárfzcżki. *WysKaz 19; SiebRozmysł [A4]v, K4v, L, Lv; PowodPr 29;* nie máłz w niebie włáfney ofiáry y odpráwowania kápłáńkíego vrzędú. *SkarKaz 157a; á* iednák my co tu vmieramy / w niebie vczeńnictwo y przyacióły y fášiadý mamy *SkarKaz 635a, 84a, 156b [2 r.], 157a [4 r.], 162a, 243a marg (21); nádzieiá w pánie/ który w niebie Mocny GosłCast 20; SapEpit B3. Cf W tekście Modlitwy Pańskiej, W przekładach i nawiązaniach do częściej powtarzanych wersetów Pisma Św., Frazy, Zwroty, Szeregi.*

W przen (137) : Dziewitzo námeđrífá/ [...] ty twą mądrością [...] niebo naprawiá/ ij bogas z nieba zwábiá *OpecŻyw 183v; O* náłz myły panye złamy ale nyebo a štápy knam zmáyestatu twego *PatKaz II 54v, 34, 36v, 38, 44, 47; RejPs 126v; Iuż* teź wífytek Senat z Nieba Siáđł ná fáudże [!] yáko trzebá *RejKup y5; KrowObr 196v; Owa* niebo y zyemię pímy pokryłáli/ Okázniác rozумы dziwy wymysláli. *RejWiz 5; A* coź nam teź ma być žal częgo nam nie trzebá/ Gdyź tám s fkárbnymi wozy nie ieźdzą do niebá. *RejWiz 105v, 110, 129; Nie* iełtem táko wżeteczny [...] / áżebym z tych rzeczy owoc vmiáł bráć/ ktorych korzenie fá w niebie vmocnione *Leop *B4v; Bo* fie nápoił w niebie miecz moy *Leop Is 34/5, Ps 84/12, Sap 18/15, Rom 10/6; Kryłtus* był názywan/ iż on iełt słońcem spráwiedliwóści/ ktore nam z niebá świáthłóść podawa. *BibRadz Luc 1/74; BielKron 9v, 134; Obrzymowie* kthorzy Wieżę Babel zbudodowáli [!]/ áby z niebá wygnáli iednego fámeo prawdziwego nawyźšzego Boga *GrzegRóżn G2; OrzQuin M, Z2v; RejAp 68v, 120; iż* wšytki bogáctwá niebá y ziemie fá w opiece iego *RejPos 39v; ále* cie [człowieka] iełcże ktemu vczyłnił krolewicem niebá swoiego/ á vczeńnikiem Máyeftatu fwego świętego. *RejPos 79v; Y* niebo y zyemię zawždy Pan dla pychy woiował. *RejPos 200 marg, 146v, 200, 250, 275v; zowie* nas Nowokrczeńcámi/ Epikurámi/ ludźmi zápamiętáłyymi iákobyfmy Bogá/ Niebo/ Zywoth/ borzyli *GrzegŚm 28; Rozum* ten niebo zyemię opánował *RejZwierc 214; BudBib Is 34/5; SkarJedn 395; chćiey* tu być vbogá ná ziemi/ ábyś bogátá bylá w niebie *SkarŻyw 225, 32, 92, 113, 131; KochTr 11; Cnotá* fię ná niebie rodzi *KochMRot A2, B2v; Albowiem* kto ná kościół Boży żáđło obrocił/ iákoby ná niebo fámo łzturmował. *ReszPrz 4; ArtKanc A11, A15; GrabowSet Q2v; ktory* niebo y ziemię w gársći záwieráłz/ rácz wšpomnieć ná niezmierná boleść/ którás vcierpiáł *LatHar 291, [+10]v; KołakCath C4v; Vdátnych* wierzopifow námięniác nietrzebá/ Bo ci fwá byłtrá cnotá wdřá fię y do Niebá. *RybGęšli D3v; Skąd* fie ty ku niebu prze fwá wołá á niepołufzeństwo nádymáć nieprzeštawáłz *PowodPr 12, 12; gdy* co pilnego chcemy v Páná Bogá vprošić/ iełt modlitwie wielkimi skrzyđłámi do niebá. *SkarKaz 121b; GosłCast 19.*

W przekładach i nawiązaniach do Matth 6/20, 19/21, Luc 12/33, 18/22, Mar 10/21, Hebr 10/34 [w tym: w niebie(siech) (21), na niebie (1)] (25): czynćie łobie worki ktoré się wiotchemi niesłtáwáią/ Skárb nieprzebrany wniebiešiech [facite ... thesaurum non deficientem in caelis]/ gdzie złodziei niedochodzi ani mół kaži *MurzNT Luc 12/33; Leop Mar 10/21; jRejAp 55v; RejPos 40v; podz* náłładuy mię/ á będzielz miáł skarb w niebie. *SkarŻyw 55; kto* rošpráłza ná nędznych wšpomożenie/ fkárbi łobie wniebie *SkarŻyw 102, 101, 131 [2 r.]; CzechEp 25; TEn* mąż świátem wżgárdziwšy/ á święckie márnóści zwyćiężywšy/ w niebie fkárby pochował/ łłowy y vczyłnikiem. *LatHar 447; złupienie* máiętnóści wáłzych przyięłšcie z wefelem/ wiedząc iż wy macie máiętnóść w niebie lepšzą y trwáiącą [cognoscentes vos habere melioem et manentem substantiam]. *WujNT Hebr 10/34; Skárby*

dobrych uczynków w niebie. *WujNT Cccccc2v, Matth 6/20, s. 27, Matth 19/21, Mar 10/21, Luc 12/33 (14).*

W charakterystycznych połączeniach: do nieba dojść, jeździć, lecący, posłać, korzenie puszcząć, wdrzeć się, wleźć, wspinać się; z neba kamień, klenot, senat; z nieba pożrzeć, przyciągnąć (ściągnąć) (4), wygnąć, wyskoczyć, zwabić (6); bogactwo nieba (2), klenot (2), krolewic; ku niebu nadymać się; niebo borzyć, opanować, pokryślać, przerażać (4), roztargnąć, szturmować, wojować (2), zarażać, w garści zawierać, złamać (przełomić) (2); w niebo świecić; niebem zamykać [co]; latać po niebie; klenot na niebie; [co] w niebie umocnione jest; na niebie rodzić się, upić się.

Fraza: »krew ku niebu, do nieba, w niebo (za)woła« = sanguis clamat in caelum Modrz [szyk zmienny] (1:1:1): Ludzi zamordowanych krew ku Niebu woła Prot C; ModrzBaz 81; Zákwitnie cnotá/ y łzczerość łie wroci: Ze w Polšzcze koncá nie będzie dobroći. Bo krew niewinna w niebo nie záwoła Więcey/ Krol temu zábieży y zdoła GrochKal 17.

Zwroty: »z rozumem (a. rozumki) po niebie biegać« (2): Biegun co z rozumem po niebie biega RejAp Ddv, 53v.

»do nieba, w niebo iść« = mieć skutek, wartość wobec Boga (1:1): Zwiąłká kápłáńłka/ dułze dotyka/ y do niebá idzie: ták/ co tu niłko kápłan vczyni/ to Pan Bog ná górze vmacnia SkarŻyw 91; Bo nie tjlo ty pieniądze y tá máiętność ktorá dáiem ná iáłmużny wniebo idzie SkarŻyw 131.

»w niebie na tram pisać« = liczyć na nagrodę po śmierci (1): Abowiem tho niepewna w niebie ná tram piłáć/ Lepiey wdrzeć niźli łie w nádzyei kołyłáć. RejWiz 123v.

»podnieąć (a. podnosić, a. przenaszać, a. wznosić) serce (a. duszę) w niebo, do nieba, k niebu; myśli są podniesiony do nieba« = levare cor ad Deum in caelis PolAnt [szyk zmienny] (3:2:1;1): y podnyołła dułłá y łercze wnyebo y rołplakála łyá rzewno PatKaz II 63v; RejAp 111v; BudBib Thren 3/41; Serce wolne od myśli łwieckich chowáiąc/ ná łkrzydłách łe rozmyłłania naboźne⁸⁰ wniebo podnołł. SkarŻyw 353; CzechEp 134; WujNT 249; z Dawidem głółem łwym łerce k niebu wznółżę. CzahTr K.

»do nieba się podnieść« (1): tych opłakanych czałow/ ktorých się náwięcyi złość łudzká/ do nieba ku panu Bođu podniosła i ná łwiat pomłty od niego wołá MurzHist B2.

»język podnosić w niebo, na niebo« = bluźnić [szyk zmienny] (1:1): LubPs Rv; Táłże łe łt łmiáły/ ktorý náprzećiwko temu Panu [...] łmiełz łwoy język podnołłić wniebo? KrowObr 221.

»połóżyć áż ná niebie usta swe« = bluźnić (1): Mowili niepráwość ná wyłokołci: połóżyli áż ná niebie vłtá łwe. CzechEp 37.

»niebo z ziemią (po)mieszać« (2): wrzáłkliwie y nieporzáłdnie/ niebo z ziemią miełzáiá/ wołáiá: á drugiego/ by teź y złóty mi łłowy mowłł/ łłucháć niechcá. CzechRozm 68, 249.

»w niebo pość« = przestać istnieć (1): Gdy inne z błędney łiemie w Niebo połżły Cnoty/ Tá łie nam wźdy włtrzymáłá łednáź miełz płóty RybGęłłi B.

»niebo przebijać, przerażać, przenikać« = docierać aż do Boga [szyk zmienny] (4:4:3): Ktorzy prołłá zpokorá będą wyłłuchany/ bo modłłitwa pokornego przebya niebo SekłKat T3; LubPs E marg; łedno łzczyra łłáchetnoáć á oná cna cnotá [...] práwie łwá zacnołłciá áż niebo przebija. RejWiz 7; ktorých łzy á nieobronienie od krzywdy/ niebo przenikáiá. LeszczRzecz A4; Bo táka łełt moc modłłitw łwiętey/

która pochodzi s fercá práwego/ iż iáko piśmo powiáda/ práwie gwałtem niebo przeraża. *RejPos* 75, 202v; *BiałKat* 221; *ReszList* 160; *LatHar* [+10]; *GrabowSet* Tv; *PowodPr* 71.

»wstępować, iść (a. dojść) (aż) do nieba; wstępować w niebo, na niebo« = *zwracać się do Boga, być słyszany przez Boga; ascendere in a. usque ad caelum Vulg* [szyk zmienny] (2:2;2:1): A Maria Magdalena Czo była śtarla kolana. Na pułczy kiedy klekała Czefto wniebo wstępowała. *RejKup* i5v; *Leop* 1.Reg 5/12, *Eccli* 35/19; bo modlitwá iego wftępuie w niebo iákoby dym przed obliczność Bożą. *HistRzym* 124; *CzechRozm* 192v; Dziś iedno co płącz idzie wftáwnie do niebá. *BielSen* 13; *SkarKazSej* 703b.

Wyrażenia: »cesarz na niebie« = *Bóg* (1): Aczeń slyn śzátáńki/ wśákżeś dobrze rzekł/ iż brát moy pośluchał Cefarzá ná niebie *SkarŻyw* 532.

»chleb z nieba« = *Eucharystia lub Chrystus w jej postaci; panis de caelo PolAnt, Vulg* (3): Nie Moizelz dał wam chleb z niebá/ ále oćiec moy da wam chłeb z nieba prawdziwy. *BudNT Ioann* 6/32; *CzechEp* 189; *WujNT Ioann* 6/32.

»dziedzic nieba i ziemi« = *Chrystus* (4): *SarnUzn* F4v; A tu ten święty krolewic/ á to zacne kfiążę/ á práwy dzyedzic niebá y zyemie/ dał gárdło á okrutnie vmęczon zá wyftępek twoy *RejPos* 106v, [105]v; *SkarKaz* 122b.

»dziedziczka w niebie« = *Matka Boska* (1): bo {marya} dzyedzyczką w nyebye ośtala yfz fyą bez grzechu począła *PatKaz I* 9v.

»dzierzawca nieba i ziemi« = *Bóg* (1): podnośzę rękę moię/ którą Bog vmocnył ná zwycięstwo/ do P. B. ná wyfokości/ dzierzawce nieba y ziemi *SkarŻyw* 284.

»niebo i ziemię noszący« = *Chrystus* (1): O iáko dziwna iefteś w oczách náłznych/ iżeś ty pánienko rodzićielá twego porodziłá/ [...] niebo y ziemię nośzącego/ powiá. *SkarŻyw* 112.

»panna z nieba« = *sprawiedliwość* (1): Zá thą [mężnościq] záfię przydzie śprawiedliwość/ przyiaciołká śkromności/ y ludzkiego dobrá: pánná oná z niebá/ wśzytkich inych cznot krolowa *GórnDworz* Ff8.

»światłość nieba« [o *Matce Boskiej*] (1): Wefel fie któraś iefť Światłość niebá. *KrowObr* 177.

»niebo zamknięte, zawarte« [szyk 1:1] (1:1): Závárte niebo/ by tám nie wchodźiło Wzdychánie moie *GrabowSet* Gv, L2.

Żart. (2): Tym ludziom/ ty Stániśławie/ Chcefzli fię záchowác práwie/ Nie śzáfirem/ nie rubinem/ Ale ié ćci dobrym winem. A ztąd to będźiefz miał w zytku Ze coś dźiś obłoków blińku/ To cię piiánémi rimy Aż do niebá wprowadzimy. *KochFr* 127.

Zwrot: »być w niebie na obiad« = *umrzeć* (1): A ze śtá ieden będźye áby temu nie rad/ Choćby y dźiś pan śtárfzy był w niebie ná obiad. *RejWiz* 57.

Przen (73) : *PatKaz II* 117; Aśz gdy dziećięciu lat było dwánásćie: przypadł záfię ná nie frogi śmutek/ przez one trzy dni/ w których poćiechę y niebo swoie śtráćili w Hieruzálem. *SkarŻyw* 244, 245.

W połączeniu szeregowym (1): *LatHar* 478 cf »niebo drugie«.

W przeciwstawieniu: »piekło ... niebo« (1): *BielSat* I4v cf »chcieć do nieba«.

Fraza: »głos po ziemi lata i do nieba« = *głos jest wszędzie słyszalny (1)*: Boć iście po ty czały tych trębaczow trzebá/ Coby ich głos po ziemi latał y do niebá. *RejZwierc* 120.

Zwroty: »chcieć do nieba« = *chcieć mieć przyjemne życie (1)*: [mężowie] Ná ołtátek nas máią/ za praczki/ kuchárki/ Dobrze że nam nie każá/ robić do grábárki. Dżis nam rády łtáteczney/ od ciebie potrzebá/ Nas wgániáią do piekła/ łami chcá do niebá. *BielSat* I4v.

»patrzyć (a. patrzeć), pojrzyć w niebo; patrzeć na niebo; weźrzeć do nieba« = *myśleć o zbawieniu [szyk zmienny] (3:1;1;1)*: Strzełzże łie nieboraczkú márnego náлогу. A nie przeciw łie łwiátu/ tey mizerney gnidzye/ Weźrzy iedno do niebá/ vźrzyłz oczci idzye. *RejWiz* 176, 89; poyrzy tylko w niebo/ Prziym zá Bogá y wodzá tylko páná z niego. *PapPan* Ff4v; y oczy łpoządliwosci łwieckiey/ áby w niebo pátrzáć mogły/ á odwrocone od prożnołci łwiátá tego były *SkarŻyw* 4, 31; *KołakSzczęł* Cv.

»wzbic się pod trzecie niebo« = *stać się dumnym, pysznym (1)*: Elatus Arrogantia Superbia, Insolentia, Wzbił łie pod trzecie niebo/ bywa mowiono. *Mqcz* 123b.

»zrzucić, upuścić z nieba« [w tym: z nieba na ziemię (2)] [szyk zmienny] (2:1): Zrzucił márníe y z niebá ony komiáarze/ Co chcieli hárdzye rzędzić *RejWiz* 173v; IÁko okrył mrokiem w popędliwosci łwoiey Pan corkę Sionłką: zrzucił z niebá [proiecit de caelo] ná ziemié łławná Izráelłką *Leop Thren* 2/1 [przekład tego samego tekstu] *PowodPr* 9.

Wyrażenia: »niebo boskie, bostwa« [o macierzyństwie Matki Boskiej jako o osobie noszącej w sobie Boga] [szyk 2:1] (2:1): a przetocz ta myła panna zwyecznołczy gotouana bycz nyebem bołzkyem *PatKaz II* 28, 27v, 28.

»niebo drugie« [o Matce Boskiej] (1): on [Pannę Maryję nazywa] záłię ráiem rozumnym/ niebem drugim/ Kołłiołem Bożym żywym *LatHar* 478.

»ku niebu podniesiony« = *stworzony do wyższych celów (1)*: to nie może być/ áby tego Bogá/ ktory náwięcey ku chwale łwey człowieká/ ku niebu podniełonego wzgorę/ łtworzył/ ci prawdziwie chwalić iáko przyłtoi mogli *CzechEp* 87.

Szeregi: »niebo, Bog« (1): Ná rękú twoim [Panno Maryjo] niebo/ á ná ráimionách twoich Bogá záłtępow trzymałz. *SkarŻyw* 112.

»raj i niebo« (1): iułz tám ray y niebo gdzie trzeci był Chryłtus w żywoicie Máryey miedzy nimi. *SkarŻyw* 243. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

a) *Metonimicznie: Bóg; aniołowie i święci (50)* : a ono iá [bożá matkę] niebo przyięłó [!] z wefelim/ archaniołowie z łpięwaním *OpecŻyw* 186, 91v, 183; Ale ktory włzetecźnie łwá wolá rołpułci/ Tego iuż niebo łámie/ gdy go Pan opułci. *RejWiz* 129v; Wiem że chwały nie prágnie/ iemu to nie miłó/ Ták go wielkim baczeniem Niebo obdárzyłó. *Prot* E, D; bo wiele tych było ktory łie vciekáli do niebá/ á byli w wlpomożeniu á w opátrznosci Pánłkiey *RejAp* 112v; ROzrádnyże łie nád miáłtem tym niebo/ y łwięci Apołłołowie y Prorokowie *RejAp* 153v, 95, 114v; *RejPos* 19v; *BudBib Iob* 14/12; *SkarŻyw* A3, 27, 595; *GrabowSet* Tv, T3; Przetoż dżis niebo wykrzyka Y z morzá rádołć wynika *LatHar* 401, 361; Niebo koruná/ męźnym oyczyzná go [Stefana Batorego] zowie *SzarzRyt* D3v; Šłepa [Fortuna] procz bráku rozłiewa łzkody/ O wźdy chćiey kiedy iey włciágnáć w ody/ Oycze łáłkáwy: á pokoy ktory Niebo/ y wielbiá Anielłkie Chory/ Niech narod ludzki łprawie wiecznie *SzarzRyt* D4.

W przeciwstawieniu: »niebo ... ciało« (1): Nie iżby duŝa brała złoć albo dobroć od nieba albo od ciała *GlabGad* L8.

W przekładach i nawiązaniach do Ps 49/6, 88/13, 96/6 (16): *TarDuch* A4v; *Et annunciabunt codi iusticiam eius: quoniam deus iudex est*. A niebioŝa w on czas będą obiawiać ŝprawiedliwoŝć iego á bowiem ŝam bog ŝędzią będzie. (koment) A niebioŝa [*Ps* 49/6] to ieŝt archaniołowie, aniołowie apoŝtołowie y inŝzy ŝwięci. *WróbŻołt* Q4, 88/13, ee2; *RejPs* 27, 74v; Wyznawác będą niebioŝa tákye twe cudá Pánye/ Prawda twa wŝzędy wyniknie miedzy ŝwiętych zebranie *LubPs* T5v, F2v, N3, V6, dd5v; *Krow* 116v; *BibRadz Ps* 49/6; *BudBib Ps* 96/6; ŝąd iego ŝwięty ŝławić będą niebá: Bo gdzie ten ŝądzi/ wátpić nie trzebá. *KochPs* 74.

W charakterystycznych połączeniach: *niebo daje, dziwuje się* (2), *kocha się, łamie, obdarza, objawia* (2), *ocknie się, ogarnia, okazuje* (2), *opowieda (wypowieda)* (4), *oznajmia* (2), *powstaje, przyjmuje, ŝławi (wysławia)* (2), *stracha się, uwesela, widzi, wykrzyka* (2), *wyznaje* (5), *zatrwoży się, zwiastuje; niebo (jest) żalosne* (2); *brać od nieba; uciekać się do nieba; niebu brzydki; mieć niebo po swojej woli; w niebo uciekający się*.

Frazy: »nieba są łaskawe [na kogo]« (1): Dobry ten ná ktorego ŝa Niebá ŝákkáwŝe. *Prot* B3v.

»[kogo] niebo opuŝciło« (1): Ieŝteŝ człowiek potępyony/ Od bogá ŝwiętych wŝgárdzony/ Iuż cie niebo opuŝciło/ A w náŝzę moc poručiło *BielKom* D.

»[komu] niebo nie sprzyja« (4): Teraz widziŝ/ że nam niebo nieŝprzija/ W czym ŝye kocháŝ/ to cię daleko mija. *KochPieŝ* 26.

Wyrażenie: »życzne nieba« (1): Niemy żwierz/ przychylnymci dádzá/ życzne niebá *GrabowSet* K4.

Szeregi: »natura abo niebo« (1): [człowiek bez pielęgnowania zdziczeje] wymuiąc ná kogo/ náturá/ ábo niebo/ dáry ŝwe rofypie *GórnDworz* D2.

»(nie tylko) niebo a (i, ale i) ziemia« = *caeli et terra* *PólAnt* [szyk 5:2] (7): *BibRadz Iob* 20/27; *BielKron* 56, 296v; Okrućieńŝtwem iŝz groźni/ roŝkoŝzy ich ŝproŝne/ Niebo y žiemiá z tego bárzo ŝa żáłoŝne. *Prot* A4; *RejPos* 305; *BielSat* G4; ále dworŝkich mow ŝwoich/ zmyŝlániem/ bluźnierŝtwy/ ábo przyŝięgámi poŝpolicie popieráia/ áż ŝie (iáko on tám mowi) niebo y žiemiá ŝrácha. *PowodPr* 48.

α. *Zbawienie, wieczny* (494): *WróbŻołt* P5v; ale ydá na Rzym/ na Częŝtochowa [!]/ [...] na Skałkę/ yeni przez Stanisława/ drudzy przez Iaczka/ Domięnika/ Woyciecha etc. atymy drogamy nigdy do nieba nietraphiá *SeklKat* E2v; Bo wŝytko dla ŝyna ŝwego [...]. Dobrowolnie nam odpuŝcza A wniebo Złáŝki ŝwey wpuŝcza. *RejKup* d2; Szłáŝky niebo dla człowieka leŝt ŝgothowano od wieka *RejKup* Q, d3, i7, n3, o7, Sv, aa8v; A ieŝli kto w zły ŝlawie márnie s ŝwiátá zginie/ Y pámięć zła zoŝtánie y niebo preeż minie. *RejWiz* 75v, 71 v; I wyrzekli ŝię nieba ŝproŝnymi ŝprawami. *KochSat* B4v; *RejAp* 108v, 110, 111v, 113, 145; *RejPos* [154] marg; *ModrzBazBud* ¶ 5v; A cięŝząc ŝię iŝz im ono mieyŝce y obiecáne niebo przywroczone być miáło przez báránká Męŝyáŝá: ofiárowáli P, Bogu báránki y bydło inne *SkarŻyw* 262, 29, 207, [282]; *CzechEp* 363; *KochMRot* A3; *ArtKanc* G14v; *GrabowSet* G; *WyprPl* A4; Przetoż też człowieczeńŝtwo náŝze prágnie niebá *KołakSzczęŝl* C4v, B4v; Alem Bogá proŝił o to/ Bych żyiác iał z gębę chlebá/ Po ŝmierci niemináł Niebá *RybGęŝli* B2v, C2v, C4; A ták kto vmrze w grzechu powŝzednim/ práwdác ieŝt że ma pierwey doŝyć wćierpieć/ niź będzie przypuŝczon

do niebá WysKaz 15, 11, 20, 31; Widząc go [P. Jezusa] ták nędzného/ pánem go miánuie/ A on mu [łotrowi na krzyżu] też zarázem niebo obiecuie. *SiebRozmysł I*; *SkarKaz* 634a [2 r.].

W przeciwstawieniach: »niebo ... piekło (*a. potępienie wieczne itp.*) (17), ziemia (7), świat (2), otchłań, tu« (28): *KrowObr* B; Ślepy rzekł/ łácnoc tobie/ iże wdziłz wżędy/ A ia bych fie muiał tłuc tędy y owędy. Bych lepak miałto niebá do pieklá nie tráfił *RejFig* Dd; *OrzRozm* G4v; *BielKron* 80; *OrzQuin* L3v [2 r.]; Ale gdy fie iuz ktory obładzi od iáłności prawdy / iuz vpada ná ziemię/ á nie nie ma do niebá. *RejAp* 109v; *HistRzym* 122v; Ná świećcie cierpieć/ w niebie rokoszy używáć będziemy. *KuczbKat* 390 marg; *RejZwierc* 48; *WujJud* 202; *SkarJedn* 274; niechćieli mieć żadney dzierzżawy y imienia świeckiego ná ziemi: áby pewnieyszá mieli nadzieię wniebie. *SkarŻyw* 535, 52, 126, [197], 335; *NiemObr* 9, 153; *ReszPrz* 5; *ArtKanc* E19, K2; *LatHar* 276; *KołakSzczęśl* Cv, D; *WujNT* 633 [2 r.]; Vbogich y wzgárdzonych ná ziemi nawięcey w niebie. *SkarKaz* 84a marg.

W charakterystycznych połączeniach: *drogie niebo, obiecane, pewne, utracone, wdzięczne, zgotowane; niebo dostanie się [komu], minie [kogo]; bliski nieba; wysługa nieba; nieba pragnąć, upatrować, wyrzec się; do nieba chcieć, podnieść, poganąć się, (w)prowadzić (4), przenosić (przenieść się) (2), przyjąć, przywieść, trafić, wpuścić (przypuszczon) (2), wywodzić; do nieba pomoc, trudno (4); ku niebu wznosić; niebo mieć w mocy, mieć w zysku, minąć, obiec(ow)ać (4), oponować, opuścić; nie dbać o niebo (3); w niebie(siech) odpoczynienie, podwyższenie, radość (2), rozkosze; w niebie dać [co] (2), mieć nadzieję, posiść [co], radować się, rozkoszy używać (zażywać) (4), weselić się (mieć wesele) (2), wziąć [co], zjednać [co].*

Zwroty: »być (*a. przebywać, a. przebywanie brać*), przebywanie (*a. bycie*), przebywający w niebie« = *fieri immortalem Calag* [szyk zmienny] (42:4:1): *PatKaz* III 124; *RejKup* m2; *KrowObr* 197; *KochZg* B; Pirwey ku gorze Wilá wroći fię od Morzá. Niż zgasnie iego ławá ná tey niłkiey ziemi/ Gdy łpolnie będzie w Niebie z duchy łzczęśliwemi. *Prot* E; *RejAp* 107v, 108, 154; Pirwy rodzaj ludzki/ to iest Sárácenowie y żydowie łpią w grzechách łwych á wierzą żeby w niebie mieli być *HistRzym* 98; *GrzegŚm* 5; *KuczbKat* 275; *WujJud* 183v; *RejPosWstaw* [143²]v; *BiałKaz* D3v; o świętych trzymáią/ iákoby ielczce w niebie nie byli/ á ná twarz Bożą nie pátrziłi *SkarJedn* 343; *Calag* 295b; *SkarŻyw* 335, 574; *PudlFr* 38; Przez twe włtapienie/ ná práwicy poładzenie/ day nam z łobą w Niebie przebywanie. *ArtKanc* H2v, B10, F4v, G12v, H18, 120 (9); *GrabowSet* O3v; NIewinna dułzo/ owaś ty iuz w niebie/ A iam tu zołtał nieczęlny bez ćiebie *KochFrag* 53; *LatHar* 282, 578; *KołakCath* C2; *WujNT* 259, 633, 853 marg, 856 [2 r.], Ccccccv; *WysKaz* 36; *SiebRozmysł* Bv; *SkarKaz* 84a [2 r.], 383b; Ktorem tu ná tym świećcie fortunnego życia Zyczę: potym w niebieśiech rádołnego bycia. *PaxLiz* A3v; Vbodzy łtarułzkowie/ Lepiey ták być w niebie/ Vbołtwo mężnie ćierpiąc o żebránym chlebie *KlonWor* 44, 48.

»do nieba się dostać« = *fieri immortalem Calag* [szyk zmienny] (6): profis za nami łynáczka/ bos ty milofierná matka/ byłmy fie polepłfyli/ łłczęlnie dokonali/ a tak ł twoią pomotzą do nieba [!] fie dołtali. *OpecŻyw* 20v; *Calag* 295b; BOgá fię bać dżiatki trzebá/ Kto fię chce dołtáć do niebá. *KochMRot* A2v; *KochTarn* 75; *KochFrag* 51; *WujNT* 227.

»i(ś)ć (*a. wni(ś)ć, a. przyść, a. przychodzić, a. pość*), wstąpić (*a. wstępować*), idący, przystęp (*a. wstęp*), weście do nieba; iść (*a. wniść*), wstąpienie w niebo; idący k niebu« [szyk zmienny] (56:5:1:3:1;2:1;1): *WróbŻołt* nn7; *SeklWyzn* a2v; *SeklKat* E2v, Pv; Wicz tu prożą Pana Boga Aby

przezeń gdy ięft droga. Duffa fla profto donieba *RejKup* c3; Bo łam Pan Bog otym mowy Iż śnac laczniey wielbładowy. Przez ygielne vcho wynić Nis bogaczowy wniebo wnić. *RejKup* g6v, d3, 12, q3v, f2, f8v, cc8v; *MurzNT* 28v, 199 *marg*; Symonie y Iudafzu/ weyrzycie ná náfze wzdychanie/ niechay przes was łobie zállużymy weście do niebá. *KrowObr* 162v, 45v, 466, 171, 176v, 217; *RejWiz* 163v, 185v; *BielKron* 80, 260v, 466; *GórnDworz* Dd7v, Mm5; *HistRzym* 97v; *RejPos* [154], 164; Po śmierci dufze do niebá idą. *BialKat* 103v *marg*; Iużechmy tho mieli zá grunt zbáwienia: wierząc dufze w niebo wftłapienie *GrzegŚm* 16, 16, 29, 42; Ięfli chcefz wnidz do Niebá/ choway Przykazanie Boże. *WujJud* 109v, 202, 204, 204v; *SkarJedn* 273, 274; *SkarŻyw* A4 [2 r.], 4, 168, [197], 252 *marg*, 354, 511; *KochDz* 109; *ReszList* 154; *KochTarn* 79; *ArtKanc* B12; O błogofławionyż to człowiek/ ktoremu wftęp do niebá wolny będzie. *LatHar* 444; Pijanice nie wnidą do niebá. *WujNT* Aaaaaa4, 81, *Mar* 10 *arg*, s. 237, 243, *Luc* 18 *arg* (13); *WysKaz* 20, 31 [2 r.].

»w niebie krolować, krolujący, krolowanie; na niebie krolować« [szyk zmienny] (13:6:2;1): *OpecŻyw* [192]v; *HistRzym* 100; Potym vciekamy się też do pomocy świątych ludzi ktorzy iuż w niebie kroluią *KuczbKat* 365; A coż mnimalż że ci nie łą żywi/ ktorzy z Pánem Chriftuśem żywią y kroluią w niebie? *WujJud* 56v, 56, 184v; *CzechRozm* 124v; *SkarŻyw* A4, 120 [2 r.], 263, 286, 371, 437; *CzechEp* 78; Wierżze temu á przy thym ftoy/ że Kryftus ięft Zbáwiciel twoy/ przez tego doydżiefz zbáwienia/ y w Niebie z nim krolowania. *ArtKanc* M5v, L4, M12v; *WujNT* 573, 625, 860, 885.

»mieć, otrzymać mie(j)sce w niebie« (1:1): Ale iż wiecznego potępienia vyść dármo y zá pokutą fwoią otrzymać łobie pierwfzey łálki/ y mieyfcá w niebie/ niemogli: tę im dał nádziefz/ iż fię z ich krwie národzić miał mocny kroi y ćichy báránek. *SkarŻyw* 262; *KochPieś* 12.

»w niebie mieszkać, mieszkanie mieć« [szyk zmienny] (6:1): *PaprPan* L4v; *KochPieś* 12; ACzci mię ferce boli Stachniku mój miły/ Iżefmy fye ták z łobą nagle rozłaczyli: Ale iż ták Pan Bóg chćiał/ miefzkayże tám w niebie/ A mnie/ iedno wždy nie włkok/ poćiągay do siebie, *PudlFr* 54; *ArtKanc* E10v; *KołakSzczęśl* C3v; *SiebRozmyśl* K2v; Wiemy iż gdy fię ten dom náłz źiemłki zepfuie/ miefzkánie nie ręką czynione/ ále wieczne mamy w niebie. *SkarKaz* 635a.

»ducha do nieba obracać« = *myśleć o zbawieniu* (1): Do ráiu tylo y pierwfzego mieyfcá z ktorego wyfzli/ wzdycháiąc/ ducha fwego do niebá obrácali *SkarŻyw* 268.

»w niebie Boga oglądać« (1): A kto nád to więcéy żąda/ W niebie Bogá nieogląda. *KochMRot* A3v.

»niebo otrzymać« (1): Iákoż bogacz w piekle pogrzebion/ y zapłátę potępienia wiecznego ná dufzy wzięł: á Lázarzby niebá po śmierci Chryftuśowej nie otrzymał? *SkarKaz* 635b.

»niebem płacić (a. zapłacić); zapłata (a. odpłata) (ktora a. jaka) jest (a. którą będzie mieć itp.) w niebie(siech), na niebie(siech); niebo jest zapłata; zapłata blisko nieba« [w tym: w przekładach i nawiązaniach do *Matth* 5/12 i *Luc* 6/23 (31)] = *merces (est) in caelo a. eaelis* *PolAnt*, *Vulg* [szyk zmienny] (3;34:2;2;1): *OpecŻyw* 42; *PatKaz* I 2v; Syn człowyczy zápláci káždemu wedle yego vczynkow/ y ono zapłátá wállá obfita yeft w nyebye. *KromRozm* I G, H2v; *MurzNT* *Matth* 5/12; *RejWiz* 21v; *Leop* *Matth* 5/12; *RejZwierz* 118; *RejPos* 253v; *RejZwierc* 141v; *WujJud* 108v, 234; *WujJudConf* 112; *CzechRozm* 229; Iż vczynki dobre Pan Bog niebem płáci *SkarŻyw* 320, 3, [223]; *CzechEp* 21; *ArtKanc* 120; *GrochKal* 15; A cnoty náłzładowác fynu nie przefstawy. Cnoćie niebo

zapłátá/ y wieczné wefele *KochFrag* 51; Nákoniec małż przyść na łąd/ ábyś káždemu według załługi/ niebem álbo piekłem záplácił. *LatHar* 276, 253, 391, 452; *KořakSzczęśl* B2v; Oto małż iálny text/ że ludzie przez prace łwe rózne/ wezmą teź rózną zapłátę w niebie *WujNT* 584, *Matth* 5/12, s. 26, 81, *Luc* 6/23, s. 248 [2 r.] (14); *SkarKaz* 549a; *SkarKazSej* 686b.

»posadzić (a. osadzić, a. (za)sieść, a. siedzieć), posadzony, osiadłość w niebie; na niebiesiech posadzić (a. siedzieć), posadzony; w niebo sadzać« = *consedere fauere in caelestibus Vulg; asserere caelo Mącz* [szyk zmienny] (8:1:2;2:2:1): *RejKup* 15, 18; *RejWiz* 194 [2 r.]; Ale Bog/ [...] áczefmy byli vmárlí w grzechach ożywił nas połpołu z Chryřtuřem [...] / y połpołu pořadził w niebiesiech w Chryřthufie Iezufie *Leop Eph* 2/6; [cnota] Hoynie pláci utráti podięte dla łiebie/ Iednaiąc wieczną łławę/ i ofiadłóc wniebie. *KochSat* B4v; *Mącz* 387c; *GrzegŚm* [A2], 15, 33, 59; *CzechRozm* 28, 31v, 265v [2 r.]; *WujNT Eph* 2/6.

»do nieba sięgáć; nieba dosiáć« [szyk zmienny] (1;1): Rzekł Auguřtyn po łácinie: *Quid patimur furgunt indocti et rapiunt coelum etc.* to ieřt/ co ćirpimy powřtáią prořci á nieuczeni do niebá łięgáią *BielKron* 160v; Krotko mowiáć/ długie by páłmo tu wić trzebá/ Stářzyeh y łwieźłzyeh ktorzy tą [cnotą] dołięgli niebá. *RybGęřli* D4.

»do nieba wziáć, wzięty; w niebo wziáć, wzięty« = *dare aeternam vitam, facere immortalem Calag* [szyk zmienny] (1:1;1:1): MOżefz zacna Kráino łpráwnie łie frásowáć/ Ták zacnego Hetmáná bezmiernie żáłowáć. Dla twoiey niewdzyęćnořci wzył go Bog do niebá *PaprPan* Ffv; *Calag* 295a; *KochTr* 23; *GrabowSet* F4v.

»zasługowáć niebo; zasługa w niebie; wysługa nieba« [szyk zmienny] (11;3;1): *SkarŻyw* 261; łłuznieby mogli odřzczepieńcy mowić/ iż nářze vczynki nie zářługniá niebá/ áni iákiey zapłátý v Páná Bogá. *WujNT* 266; iż łtan pánieńki ieřt nie tylko ku záchowaniu podobny/ ále y dáleko zacnieřzy náđ małżeńki/ y ma więřłzą zařługę y zapłátę w niebie. *WujNT* 872; Święci przez ćierpliwořć y záchowanie Páńłkiego przykázania zářługuiá niebo *WujNT* 873, 248, 278, 364 marg, 551, 564 (14).

»żyć (wiecznie), żywiácy, żywot wieczny w niebie« [szyk zmienny] (9:1:2): *WujJud* 56v [2 r.]; *CzechRozm* 246v; *SkarŻyw* 198; Żywot wieczny w drogim niebie/ Chowa mu Pan Bóg v łiebie *KochMRot* AB; MAłżonká łwego zchowawłzy vcćiwię/ Który tám iednák w niebie wiecznie żywie: Ten grób z mármóru pořtáwić kazáłá *PudłFr* 27; *ArtKanc* C14, M3; *GrabowSet* S3; Przetoź lepiej ieřt rychłó vmrzeć ná tym łwiećie/ ábyřmy rychłó z ánioły żyli w niebie. *WujNT* 633, 575, 633.

Wyrażenia: »dusza (ktora jest) w niebie« (3): Wzywanie teź Świętyeh thym więcey łię im zda pořtrzebnieřze być/ iż łobie myłłá o duřzách w Niebie *GrzegŚm* A4, 5, 24.

»godny (a. niegodny) nieba« [szyk 3:2] (5): *SkarŻyw* A5; Bo tym łámym/ zem ćiebie Bogá náłáłkávřzego rozgniewáł/ řřtáłem łię niegodnym y niebá y źemie. *LatHar* 140; A iż ten łpořob mowy/ że dobrzy łą godni niebá/ ieřt wedle piřmá *WujNT* 278, 714 marg, Yyyyy3v.

»w niebie miejsce, plác« (1:1): A iż był łpráwiędliwy ktemu bogoboyny/ Dał mu zá to Bog w niebie teź tám plác łpokoiny. *PaprPan* Ee; *ArtKanc* 111.

»uczeřnik nieba« (1): Iżeřmy łię řřtáli vczeřnikámi niebá. *BiałKat* 21 marg.

Szeregi: »w niebie, w czyścú« (1): Chleb Wemfzy ná thrzy tześci rozłámowác/ iednę tześć zá dułze fwiętych zmárłych/ ktore łá wniebio ofiarowác/ drugą tześć zá dułze/ ktore łá w tzyścú. *KrowObr* 197.

»ani kościoł, ani niebo« (1): iż żaden beze krztu [...] áni do kościoła/ áni do nieba wniść nie może. *WujNT* 313.

»w krolestwie świętym a w niebie« (1): wżak to łá nie táyne rzeczy [...] tym ktorzy opuściwży fwiát łá w krolestwie fwięthym iego á w niebie iego. *RejAp* 108.

»piekło i (abo) niebo« [szyk 2:1] (3): *RejAp* 16 marg, Ee3v; Bo kto fię do niebá ábo do piekła raz dołtanie/ ten iuż łtamtąd póspolicie więcey nie wychodzi. *WujNT* 227. [*Ponadto w przeciwstawieniach* 17 r.]

»na świecie, w niebie« (4): *OpecŻyw* [192]v; Skąd tu ná fwiecie łławá á w niebie odpłátá/ Roście záwždy káżdemu *RejWiz* 21v; *WujJud* 184v; *KołakSzczęśl* D. [*Ponadto w przeciwstawieniach* 2 r.]

»(jako) niebo, (tak, i, a) ziemia« [w tym: w niebie (4), na niebie (1)] [szyk 5:1] (6): *RejAp* 38v; *RejPos* 253v; *GrochKal* 15; *KołakSzczęśl* D; *PowodPr* 27; Iáko w niebie nie rowne łá zapłaty/ ále łá rozmáite w domu onym mieřkánia: ták tu ná źiemi nie rowne łá wyługi *SkarKaz* 549a. [*Ponadto w przeciwstawieniach* 7 r.]

»niebo i (albo) żywot wieczny« [szyk 2:1] (3): *GrzegŚm* 42; iżz cokolwiek poczęli/ to im łzło ná wysługę żywotá wiecznego y niebá. *SkarŻyw* 261; *WujNT* 278.

Wyrażenia przyimkowe: »do nieba« (21): A dułza gdy chce do nieba Thego iey Lekarřta trzeba. *RejKup* Mv, g5v, O8, Q, q3, r3v (10); Bez cnothy trudno do nyebá. *RejWiz* 185v marg, 170v, 171 marg, 177v, 182v, Cc4, Cc5v; *RejAp* 114, 184, Dd3v; By záwždy dobrze było/ po coźby do niebá? *GrabowSet* B2.

»w niebie« = *in caelo a. caelis PolAnt, Vulg; in caelestibus Vulg* (193): *OpecŻyw* 152v; *RejJóz* P8v; *RejKup* S; *RejWiz* 116 marg, Dd2; *BibRadz Philipp* 3/20; *KuczbKat* 390; *RejZwierc* 271v; *BiałKaz* D3v; *StryjWjaz* A2; rozday máiętność vbogim/ wezmieř w niebie nagrodę *SkarŻyw* 102, 13, 126, 131, 140, [197], 500, 535; *KochTr* 22; *CzechEp* 25, 60, 79; *ReszPrz* 5; *KochTarn* 78; Day nam Pánie czyłtemi być/ łłowem twoim rácz oczyścić [...]. By náłzá myř byłá w niebie/ bo nas tám wzywálz do siebie *ArtKanc* E8, K2; WEfełá fię w niebie dułze Świętych ludźi/ ktorzy torem łzli Páná Chryřtułowym *LatHar* 438, 495 marg, 678, 680; *KołakCath* A3v; *KołakSzczęśl* A3v, D; *RybGęřli* D3v; *WujNT* 2.Cor 5/1; *KlonKr* B3v; *SkarKaz* 3b, 384a; *VotSzl* A4. Cf *Zwroty*, »dusz a w niebie«, »w niebie miejsce«, *Szeregi*.

[Cf teź »do nieba iść«, »w niebo kazać« zn. 3. a. *Frazy*].

W przen (146) : Miey fię teź wczas ku łpowiedzy Bo kogoć ten czas nawiedzy. Toć pierwży do nieba flopyen *RejKup* h7v; Ganią półty y paczierce. I yne dobre vczinky [...]. Mowiác łamey Łafki bozey Ktochcze wniebo głowę wlozy. *RejKup* i5v; Do nieba barzo łfyroko Ktęmu barzo ćziafná ffortka *RejKup* r4v; Prořno budúią drabiny Czo chczą wlięcz do nieba jemi *RejKup* Sv; Wiecz y drugim wiele łłkodzą Czo je wte wiarę prziwodzą Iż gdy to ćynią czo kaza Iuż do nieba koła maza *RejKup* ł2, 17, v4 [2 r.], x5, x5v; Bychmy wolno wiechánie tám mieli do niebá. *RejWiz* 181; Dziurą trudno do niebá *RejAp* Dd3v, 64v, 184 marg; *RejPos* 200; Boć iuż tám inych łtroiow nieboże potrzebá/ Kto fię bierze wyiechác s tey zyemie do niebá. *RejZwierc* [207], 271v; Aby nam iuż grzechy náłze drogi

do Bogá zágrádzáć nie mogli [...]. Ani nam być ná przekázíe bieżącym do niebá tą drogą którą nam Pan Chrístus [...] vtorował. *CzechRozm* 260v; *SkarŻyw* A2, 32, 76; *NiemObr* 9; *OYcze/ nádemną płákáć niepotrzebá/ Moia niewinność wnioflá mié do niebá. KochFr* 34; *ReszList* 153; *BielSenJoach* 3; *Zrzodło wieczne y żywe/ Ktore/ fkoki różnymi/ Pułzczałz światło prawdziwe/ W te/ ktore w niebo/ fwymi Społoby/ wwabiafz GrabowSet* O; *MYśli święte y drogie/ Y dułze fprawiedliwych/ Co/ imo ciáło/ do niebá fię pniećie GrabowSet* X2v; *Włzyftkie rzeczy czály máia: Niebá też czáfem fzukáią [tj. zbawienie osiąga się, przestrzegając czasów naznaczonych przez Kościół]. LatHar* ++7; *Bo wiele tych co ich nie rozumieią/ máia fercá bliźsze niebá WujNT* 63; *Trzebá fię ciáfną fortą cińnąć do niebá. WujNT Luc* 13 arg; *WysKaz* 25; *Schyłek fkończywłzy w pokoju żywotá, Dułh [!] iego w niebo wprowadziłá cnotá. KlonKr* D4; *práwa pokutá do niebá prowadzi SkarKaz* 638a, 516b.

W charakterystycznych połączeniach: do nieba biegać (bieżący) (2), ciągnąć, cisnąć się (2), koła mazać, piąć się, prowadzić, wdrzeć się, wlatać, wieść, wnieść, wyjechać, zabłądzić; do nieba słopień, spiża (2), wjechać; do nieba szeroko; niebo minąć, wracać [komu], zakrywać, zgwałcić, zniszczyć; w niebo cisnąć się, wprowadzić (2), wwabiać.

Zwroty: »w niebie dziedziczyć« (1): Dobrego zdrowia Bogactw hoynie záżyiemy/ Tu ná świecie/ y w niebie dziedziczyć będziemy. KołakSzczeńł D.

»niebo kupić« (1): á báránek/ áby im krwią y ofiárą fwoią łáfkę Boską dał/ niebo kupił y otworzył *SkarŻyw* 262.

»niebo mieć w gárci« = *być pewnym zbawienia (2): Coⁿfefsionifte mniamáią/ że iuz niebo máia w gárci WujJud* 69 marg, L14v.

»niebo otwierać (a. otwarzać, a. odwrzeć, a. otworzyć), odmykać, otwierający; do nieba otworzyć (a. otwarzać); niebo się otworzy (a. otwarza itp.), otworzone (jest); otworenie nieba« = *obdarzać zbawieniem, pomagać w uzyskaniu go [szyk zmienny] (23:1:1;2;4:4;1): raczy dzyłzya otworzycz nybo twoye. a racz odpułczycz themu vmyerayáczemu człowyekowy włzchyftky yego grzechy PowUrb* +3; *OpecŻyw* 81v [2 r.], 98v, 99v; *SeklKat* V3; *I dzis kto fię vpokorzy Donieba łobie otworzy RejKup* o8, i5v, v2; *Odzwierny Pietrze otworz nam niebo. KrowObr* 173v; *Koronie cierniowey tześć wyrządząmy dzifia/ ktora dáie dáry żywota/ otwiera niebo. KrowObr* 175v, 175, 192v; *RejWiz* 181; *OrzRozm* G4v; *OrzQuin* L3v; *RejAp* 114; *Iż widzę niebo otworzone á Páná fwego/ á on mie czeka ná práwicy Bogá Oycá fwego. RejPos* 127v; *BiałKat* 301; *Tákci Apofłołowie [...] iednáli záwłze y podziśdzień iednáią lud połpolity z Bogiem. Tym fpołobem odpułzcziáią ludziom grzechy y niebiołá otwarzáią WujJudConf* 88, 86v; *CzechRozm* 56v; *SkarJedn* 20; *My potrzebuem krwie iego [baranka]/ bez ktorey wyniść z Egiptu/ y ziemie obiecánye dołtápic niemożem/ y zgłádzone złości náłze nie będą/ y niebo fię nam nieotworzy. SkarŻyw* 112, 173, 262; *PudlFr* 74; *ArtKanc* A13v, E19, N19v; *GrabowSet* P3, X; *LatHar* 657; *WujNT* 263; *SkarKaz* 516a [2 r.].

»przełamować na wierzch nieba płoty« = *ułatwiać drogę do zbawienia (1): IA Cnotá fzczeńciem coffam/ iam ielt bicż niecnoty/ Ia ludziom przełamuię ná wierzch Niebá płoty RybGęśli* C2v.

»niebo zamykać (a. zamknąć), zawierać« = *nie obdarzać zbawieniem, potępiać [szyk zmienny] (4:1): Ian y Páweł [...] máia moc zámykać Niebo/ Obłoki/ y otwieráć brony iego. KrowObr* 173, 163; *Ná*

kóniec/ temiż wfty fwemi/ táko Kácérzom niewiernym Piekło otwiéra/ á Niebo im zámyka *OrzQuin* L3v; *RejAp* 91; *GrabowSet* X.

Wyrażenia: »nieba brona [= brama]« [o *Matce Boskiej*] (1): zDrowas gwiazdo morfká Świętá matko bofká/ Zawždy czyftá panno/ Szczęfná nieba bróno. *OpecŻyw* 190.

»dom wieczny (a. wiekuisty) w niebie(siech); dom wieczny niebo« (4;2): Dom wieczny niebo. *RejZwierc* 177v *marg*, *Aaa3v*; *BiałKaz* D3v; wiemy że [...] budowánie mamy od Bogá/ dom nie rękómá robiony wiekuifty w niebieśiech [*domus aeternus in caelis*]. *WujNT* 2.*Cor* 5/1; *SkarKaz* 3b, 384a.

»drabin(k)a do nieba« = *pomoc w otrzymaniu zbawienia* (3): *RejKup* r2; I co iesth przeciw się Páná Iezu Kryftá tey náfzey iedyney drábiny do niebá *KrowObr* 192v; [*naczyniliście*] rozmáitych drábin/ y drzwi do niebá/ to iest rozmáitych y lík[od]liwych Sekt álbo działów *KrowObr* 193.

»droga (która wiedzie, otwarta), uliczka do nieba; droga k niebu« = *sposób osiągnięcia zbawienia; również o Chrystusie i Matce Boskiej jako naszych pośrednikach* (31;1;1): *PatKaz* III 126v; Droga do nieba ściefká wezwana bo iest barzo cialna. *WróbŻółt* nn8v; *SeklKat* A4v, E2v, E3, R; A tak po píllayćzie radze Lepieyczy yż was prowadzę Boć błędna do Nieba droga A zwláacza tem czo oboga. *RejKup* t2, 16v, 18v, o5v, p8v, q3, x8v; *MurzNT* 29v [2 r.]; Iż Pan Kryftus íam iest thylko drogá do niebá: á iż wftytki ínfze ściefki prowadzą do piekła. *KrowObr* B, 165; *RejWiz* 143; *BibRadz* II 130c *marg*; *KwiatKsiąż* F2v; Obroćmyfz tedy myfli wizytki/ y fity dużne náfze/ ku they naifwiefzney fwiátłofci/ kthora nam drogę do niebá pokázuie *GórnDworz* Mm6, Mmv; *HistRzym* 122v; *CzechRozm* 64v; á przed tobá śmierć ítráfzliwa/ y przygody do niey nie ípodziane/ á rozmaite ítoią: íąd írogi/ lidzbá trudna/ gorące piekło/ íialna do niebá vliczká *SkarŻyw* 4; *KochMRot* A2v; A iefli komu drogá otwártá do niebá/ Tym co fłużą oyczyźnie *KochPieś* 44; *ArtKanc* I4; *LatHar* 422; *KolakSzczęśl* Cv; *WujNT* *przedm* 37; *WysKaz* 16; *SzarzRyt* D2.

»drzwi, wrota do nieba« = *sposób osiągnięcia zbawienia lub Chrystus i święci jako pośrednicy* [*szyk* 5:2] (5: 2): Bądź pozdrowiono Zelázo íiężáiące/ ktore otwioráfz drzwi do niebá. *KrowObr* 175v, 167v, 171v, 192v, 193; *SkarŻyw* 4; ANná Sarnowfka [...] Tu w tym grobie záwártá: záwártá z nią cnotá/ Którá fobie do niebá otworzyfá wrotá. *PudłFr* 65.

»w niebie dziedzictwo« [*szyk* 1:1] (2): *SkarŻyw* 140; Tákżebym to mogł mowić o bálwochwalcách o wftetecznicách/ o cudzołożnicách/ o pijánicách/ [...] przeto iż tákowi nie mogą mieć dziedzictwá w niebie. *CzechEp* 79.

»klucz, zamek do nieba« = *sposób osiągnięcia zbawienia* [*szyk* 2:1] (2:1): *RejKup* o8; Bo/ íáko powieda S. Auguftin/ Modlitwá iest kluczem do niebá. *KuczbKat* 355, 355 *marg*.

»klucz(e) nieba, do nieba, od nieba« = *władza boska lub Kościoła nad wiernymi* (4:4:2): Kupiecz powiedá Bjfkupowi yż mu íacno medrowacz bo też ma Klucze do Nieba. *RejKup* x3v, x3v; Abowim wífelákim obyczáyem w nim vtwordzona yeft wyárá/ ktory wzyáf klucze nyebá/ y rozwyęzuye ná żyemi/ á wyáže ná nyebye. *KromRozm* III M8v; *RejAp* 16 *marg*, 38v, Ee3v; *SkarJedn* 64, 67 [3 r.].

»ojczyzna, rzeczpospolita (zgotowana) (jest) w niebie« [*szyk* 4:1] (4:1): Abowiem rzecz póspolita wáfzá [!] iest w niebie [*Nostra enim administratio in caelis est*]/ íkąd też zbawicielá czekamy Páná Iezu Kryftá. *BibRadz* *Philipp* 3/20; *SkarŻyw* 500; *CzechEp* 60; Człowiek ná świećie miefzka/ íáko

wywołany/ A niéma tu ná ziemi żadný pewný ściány: W niebie iego oyczyzná KochTarn 78; *VotSzl* A4.

Iron. i żart. (9):

Zwroty: »być w niebie« (1): Rzekł Piotr iż iest [zona w niebie]/ á ten lie ná zad precz wroćić chciał. Mowiąc/ wierzę iż Wilcy y ci będą w niebie *RejFig* Dd5.

»z nogami (i z głową) w niebie być; z nogami lecieć do nieba« [szyk zmienny] (2;1): [Wójt mówi do pana:] A damli dobrą kolendę Ze z nogami wniebie będę. *RejRozpr* A3; *RejZwierz* 108; Zaż to nie pięknie kogo dobrym zową/ Nápoły w niebie z nogami y z głową. *RejZwierc* 222.

»niebo kupić« [szyk zmienny] (4): *RejRozpr* B4; Marczim [!] fwiety dośtoiny był A wzdý zaplać niebo kupył. *RejKup* M; Więcz łobie połflie po mnicha By potrzął przedniem kielicha Bo lepiej za ten gros kupicz Niebo łobie niżli przepicz *RejKup* q8, X.

Wyrażenie: »w niebo wzięty« (1): Albo ialmuznik ian fwiety Za pieniądze wniebu [!] wzyety. *RejKup* M.

b. W religii mahometańskiej (3) :

Zwroty: »do nieba iść« (1): Mogł ci on [prorok] leżeć w Meffe mieście dobrym álbo gdzie indziej by był chciał/ ále tak wola Boża była/ iż štąd do niebá profto łzedł. *BielKron* 456v.

»w niebie krolować« = *być po śmierci w raju* (1): także Sárácenowie przez obietnicę Máchometową iegoż zakon y wiarę dżierzą/ ktorym obiecał w niebie krolować. *HistRzym* 98.

Wyrażenie przyimkowe: »w niebie« (2): wżákże w wietłzey powadze łą ci ktorzy vmieią czytać Alkoran Arábłkim ięzykiem/ bo go inákżym ięzykiem nie piłżą/ mnimáiąc áby iedno ięzykiem Arábłkim w niebie był nápiłan. *BielKron* 260. Cf »w niebie krolować«.

4. W judeo-chrześcijańskich wyobrażeniach religijnych sfery mieszczące się między firmamentem a siedzibą Bogu; caeli Vulg, PolAnt [zwykle w pl] (52) : Iż [Eliasz] widzyał iálnie Páná przez ty wżytki niebá *RejWiz* 147v; *SkarŻyw* 258; *ReszPrz* 24; [Ciało jego] iáko y pierwey wyłżło z nienárułżonego żywotá Pánieńłkiego/ y przez kámién grobowy/ y potym przeniknęło wżytkie niebá/ ktore łą nád żelázo twárdłze. *WujNT* 386; ktoremu [Bogu] Anyelłkie wołká łłżą/ y niebá wżytki. *SkarKaz* 242b.

W przykładach i nawiązaniach do Ps 56/6, 56/12, 107/5, 6, 112/4, Hebr 7/26 [w tym: nad nieba (19)] (22): Abowiem wyłoko iest nad wżytki ludzie pan bog á nad niebiołá iest chwałá iego [et super coelos gloria eius]. *WróbŻołt* 112/4; *RejPs* 168; Bo łie wielmożność twoiá [Panie] wżędy rozłżyrzyłá/ A nád wżytki niebiołá práwie wywylżyłá. *LubPs* C; Bo nád włłtyki nyebyołá twe/ miłofyerdzye wylkye *LubPs* Y6, O2v, O3, Y6v; kthoryby był nád wżythki niebiołá podwylłżony *KrowObr* 213v; *Leop Ps* 107/5, 6; *BudBib Ps* 56/5[6], 11 [12]; *CzechRozm* 11v; *GrabowSet* R2v; *LatHar* 224, 334, 555, 564; *WujNT Hebr* 7/26; *JanNKarGórń* G3v; O nieokrełżona wielkości ktorey końcá nie máłż/ y wietłżá łię nád niebá wżytki pokázuiełż. *SkarKaz* 279b, 244b.

W charakterystycznych połączeniach: nieba boże (3), wszystkie (26); przechodzić nieb(ios)a (2), przeniknąć, uczynić; przez nieb(ios)a przenikać, widzieć; nad nieba wniesione; przykrywać niebem.

Zwroty: »mieszkać nad wszystkimi nieby« (1): Boże/ który miełżkálż nád wżytkiemi nieby *KochPs* 188.

»nad wszystkimi niebiosy posadzić« (1): iż iemu [Chrystusowi] dał Bog imię nád wśelkie imię [...] y iego łamego nád wśyftkimi niebiofy/ ná fwey práwicy poładził. *CzechRozm* 8v.

»wsztyki nieba sprawić; wiele niebow stworzyć« (1;1): *RejPos* [292]v; Wiele niebow łtworzył P. Bog *SkarŻyw* 258 marg.

»wstąpić nad (wszy(s)tki(e)) niebiosa« = *ascendere super a. supra omnes caelos PolAnt, Vulg; ascendere super caelum caeli Vulg* [szyk zmienny] (6): *WróbŻółt* 67/34; *BibRadz Eph* 4/10; W tymże ćiele práwdziwy^m wierzymy iż Pan Krytus włtąpił nád wśyftki niebiołá widomie *WujJudConf* 71; *RejPosRozpr* c2; *LatHar* 362; *WujNT Eph* 4/10.

Wyrażenia: »niebiosa **niebios** (a. nieba **niebow**), nad **niebiosy**« = *najwyższa sfera niebios uważana za mieszkanie Boga; caeli caelorum Vulg, PolAnt* (4:1): Chwalcie iego niebiołá nád niebiołi/ y wody ktore łá nád nieby chwalcie imię boże. *WróbŻółt* 148/4; Oto niebiołá y niebiołá niebios nie ogárniáią ćię *BudBib* 3.Reg 8/27; *LatHar* 246; *SkarKaz* 39a, 244a.

»śławny nad niebiosy« (1): Niech będzie/ imię twoie śławne/ nád niebiofy/ Niech ie/ po wśyftkiewy źiemii/ wielbiá/ czyłte głófy *GrabowSet* P3.

Zestawienia: »niebo gwiazdeczne« = *w dawnej kosmologii jedna ze sfer niebieskich* (1): *OpecŻyw* 182 cf »niebo kr(z)ysztáłowe«.

»niebo kr(z)ysztáłowe« = *w dawnej kosmologii jedna ze sfer niebieskich, znajdująca się poniżej tzw. nieba empirejskiego (empireum) [caelum crystallinum Calep]* (3): GDy dziewitza Maria [...] przez niebo krzyłtalowé/ gwiazdeczné/ ij ognifte/ byla prowadzona *OpecŻyw* 182; A niebos rozciągnáł iako skorę ktori przykriwałz wodá wirzchy iego. (*koment*) wodá [*Ps* 103/2], to iest niebem kriftalowym *WróbŻółt* hh7, vv4.

Szeregi: »niebo i nieba wsztykie« (1): Wiemy Pánie Boże náłz/ iż małz wielkie páłace/ á niebo ćię y niebá wśyftkie nie ogárná. *SkarKaz* 454b.

»wsztykie nieba i wsztykie obłoki« (1): Kiedy twóy fyn miał wśtępic/ ná páłac wyfoki/ Przechodząc wśyftkié niebá/ y wśyftkié obłoki. *SiebRozmyśl* K2v.

»niebiosa i ziemia« (1): Chwalćie Páná wśyscy Swięći iego: [...] ktorego chwałá niebiołá y źiemię przechodzi. *LatHar* 564.

Wyrażenia przyimkowe: »nad nieba« (27): *RejWiz* 153; ORłzulo moiá [...] Czyś ty nád wśyftki niebá wyfoko wniešioná? A tám w liczbę Aniołków máłych policzoná. *KochTr* 10. Cf *W przekładach i nawiązaniach do Ps* 56/6 ...; »wstąpić nad niebiosa«.

»nad (wsztykimi) niebiosami (a. nieby, a. niebiosy)« (3): Spiewaycie panu bogu ktory wśtąpił na niebo nád niebiołá na wćhod łłóncza [*Ps* 67/33-34]. To iest, aż do ogniftego nieba ktore iest nád wśitkimi niebiołami. *WróbŻółt* X3. Cf »mieszkać nad wsztykiemi nieby«, »niebiosa nad niebiosy«.

»na niebie« (1): Ná niebie nie iedno niebo/ ále wiele ich tám nam iefzcze niewidomych/ okrom tego ná ktore pátrzem/ vczyłnił/ wiefłzych/ pięknieyfłzych/ y fzorfłzych. *SkarŻyw* 258.

5. *Siedziba bóstw i zaświaty w religiach pogańskich (przez analogię do znacz. 3.); caelum a, caeli HistAl, Mqcz* (80) : Bo Timálphes pácholę z niebá przybieżáło/ A od Merkuryułzá pilnie mie żądáło. *RejWiz* 147; Potym Iowifłz gdy fie z bráty rozdzielá/ przyfzedł nań dział ná wćhod łłóncá/ przezwáli to Poetowie niebem [...]. Neptunowi morłkie wyłpy/ przeto go Poetowie píłzá być morłkim bogiem.

Plutonowi zachod fłońcá níkie kráiny/ przeto ie Poetowie wczynili piekłem *BielKron* 25, 24 [5 r.], 56; Olympus, [...] Wielmi wyfoka górá Thefsáliey w Greciey/ á dla yey wyfokoścy bywa v poetów miáfto niebá brána. *Mącz* 263a; *Prot* B3v; *KochMon* 33; *StryjWjaz* C; *PaprPan* Dv; MAtko fkrzydłátych miłosci/ Száfárko trófk/ y rádosci [...]. Pusc fię z niebá w fńádnym biegu/ A ftaw fię ná Wiślnym brzegu *KochFr* 97, 80; tegoż też Hebe mu nálewa Co y drugim zá ftołem/ trunku bezśmiertnego/ Nie dochodzi tu do nas z niebá pienie iego. *KlonŻal* A4; Ia kiedy fię nád profty gmin ku niebu ná chwilę Do Phoebulá wychylę. Wnet fráfunek/ zazdrościwy iákis wrog przytoczy *KlonŻal* Cv; *KochMuza* 26; Iupiter/ ielli z niebá á tę to pánnę widziřz/ Nie wątpię/ że zá żonę fwoię fye tám wtydziřz. *PudłFr* 69; *KochFrag* 30; *WitosłLut* A4; Ali po długim czáśie Cintius Złotowłofy Krzyknał śmiáło/ welele podniořł pod niebiofy. *SapEpit* A2v.

W przeciwstawieniach: »niebo ... ziemia (3), piekło, świat« (5): áby puř roká álbo fześć miefięcy mieřzkálá [*Prozerpina*] z mężem Plutonem w piekle/ á drugie puř roká z mácierzą w niebie. *BielKron* 21 v; My Alexánder Bogá nawyřłřfego Iupiterá fyn ná niebie/ á Filipá krolá Mácedońkfiego ná ziemi *BielKron* 337v, 8, 21v; *PaprPan* Ff4v.

Zwroty: »do nieba się dostać« (1): Mężtwem Alcides do niebá fie dořtał/ Y Pollux bogiem nieśmiertelnym zořtał. *KochFrag* 17.

»nieba dostąpić« (1): fńac to marnki byř Iowifřzowé/ y zá to niebá dořtápiły. *KochPhaen* 2.

»z nieba pořłać, zeřłany« [*szyk zmienny*] (1:1): *Mącz* 275b; Iowifřz vřaliwřzy fie vbogich ludzi/ [...] pořłáł ná fwiát z niebá Merkuriufřá *GórnDworz* Ff.

»z nieba spařć« [*szyk zmienny*] (2): Co ono powiedáli o iábłufřku złotym/ Co fpádło Parifowi z niebá *RejWiz* 85v; *Mącz* 9c.

»niebem władać« (1): fyn Sáturnów ktory niebem włada/ Gdzie go dobra mysi wiedzy ffortelem fię w krada. *Prot* C3.

»do nieba wziąć, wzięć; w niebo wzięć« [*szyk zmienny*] (1:1;1): *BielKron* 100; Hunc tu olim coelo accipies, [...] Tego ty czáfu fwego do niebá weźmieřz. *Mącz* 262c; *KlonFlis* C2.

»wziąć do nieba« [*z elementami nieba chrześcijańskiego*] (1): On Láktáncins mądry w tym ich [*Rejów*] nie pochodzi/ A wiedząc o nich v nas dawni Poetowie/ Wzyęli oycá [*tj. Mikołaja Reja*] do niebá tám ná rádě fobie. *PaprPan* S.

»z nieba zejřć (a. schodzić), zřtápić« [*szyk zmienny*] (3:2): zádziwowáł fie bárzo ofobie iego/ mnimáiąc go być boga Appoliná kthory z niebá řtápiřł [*qui descendisset de celis*] *HistAl* Fv; On Gánimedes co poń Iowifřz byř řřzedł z niebá/ Aby mu pić nalewáł [...]/ Gdyby z nářzym Piláwřkim obá byli fpořu/ Iuřby fic [!] nářz do pořług lepiej bogom przydáł *PaprPan* Y4, M4, Y2; *PudłFr* 69.

»z nieba zřzucić, jest zřzucony« (1:1): Ate, Latine Noxa, Szkodá. Bogini řřzkód á niefortun/ która yáko Poete powiedáya z niebá yeřt zřzucóná y wypchnioná *Mącz* [18]d; *PaprPan* O4.

Wyrażenia: »bog z nieba, nieba« = *Jowisz* (2:1): tá wřzytki zgołá célowáłá Głádkořciá [...]. Tę fobie vpodobáł Iowis/ ón Bóg z niebá *PudłFr* 68, 39, 75.

»nieba godny« = *godny zostać półbogiem* (1): KOCHANOVVSKI iedyny/ nieprzebráne morze Słow y rzeczy ofobnych/ Polfki Stefychorze. [...] Kochánku/ niebá godny y wiekow pámiętnych. *KlonŻal* B.

»krol nieba« = *Jowisz* (1): NAplákał fy e że nie mógl/ Iowifz/ fyná fwégo Sárpedoná/ ze wfzytkich dżiatek namilfżégo/ Wyfwbodżić od śmierci/ choć był Królem niebá *PudłFr* 5.

»niebo wysokie« (1): Máršie/ iefli małz rozum/ z niebá wyfokiégo Złtąp trochę *PudłFr* 69.

Szeregi: »niebo i bogowie« (1): Fundatory Narodow/ Kroleřtw/ y Miałt fwoich z wielkich Ludzi/ á fnaś z Niebá y z fáłecznych Bogow wywodzą. Iáko Troianie od Neptuna/ y Apoliná/ Tebanowie od Bachuřła *StrykKron* 59.

»na świat z nieba« (2): *GórnDworz* Ff; A tylko tu dla tego [*Wulkan*] ná fwiát z niebá řchodził. *PaprPan* Y2.

»z nieba na ziemię« [*szyk 1:1*] (2): Nimbus aliquando pro nube accipitur, Miáłto obłoku á chmuráwy co pogáńřtwo zá řpufzczánie bogów ná ziemię z niebá trzimáli. *Mącz* 247b, 275b.

»tak na ziemi, jako na niebie« (1): A ták kto ten řlub złámie iemu á da řie odwieść od niego [*Boga*] [...] á řcudzołóży řie z infzemi wymyřlonemi bogi áłbo pátrony ták ná ziemi iáko ná niebie/ [...] iuż Pánu řwoiemu zgwáłcił wiáre *RejAp* 141.

Wyrażenia przyimkowe: »z nieba« = *od bogów, z woli bogów* (2):

~ *Zwroty*: »z nieba dać« (1): Wiem iże iá Wenuřem wfzędę názywano/ Y ten vrząd tak řlyfżę iż iey z niebá dano. *RejWiz* 36.

»z nieba [czego] dořięgnáć [= *otrzymáć*]« (1): á Tullius mowi, że Socrates z nieba mądrořci dořięgnáł, á po miałtach iá rozřiewáł. *BielŻyw* 45. ~

»na niebie« (7): Tego to Chilona pytał [...] poeta, czoby pořtanowił Iupiter na niebie *BielŻyw* 10; *BielKron* 8, 21v, 337v; bo co tám v řiebie Ofobliwego máią Bogowie ná niebie/ Oto zmyřłom cżłowieczym dářmo řię y kuřić *KlonŻal* A3v; Ieřt ná niebie (kto řwiádóm) bárwierz: był przed láty Podczářzym v Iowifzá *KochBr* 151. Cf »tak na ziemi, jako na niebie«.

»w niebie« (12): *BielŻyw* 169; iż Iowifz będąc ich brátem řtryiecznym [*Gigantów*] [...] vdzyáłáł im krzywdę w niebie/ to ieřt w góřze ktorą zwano Olympus *BielKron* 24, 21v; *Prot* D4; *Vlifes*/ *Diomedes*/ infzy co thám byli/ Pálámedes y Phenix cni mężowie mili. Iáko ich męřtwá zacne/ dżiř ná řwiecie żyią/ Chociaż łámi s řwiętemi Nectar w niebie piyá. *PaprPan* Ff4v; *KochFr* 60; Hebe řzynkarká v bogow w niebie. *KlonŻal* A4 *marg*; Y w niebie naydżie zazdrość/ naydżie gnięw/ y zwádę. *KochBr* 151, 151; *KochMuza* 26; *OřtrEpit* A2v [2 r.].

W przen (1) : Devocare e coelo Philosophiam *Philofophią* á naukę mądrořci z niebá zwołáć *Mącz* 504d.

Żart. (4) Nie brzytwá cí ia ná nię póyde/ nie řelázem: Mam cos ofobliwřżégo/ co ták lekkim rázem Brodę z mieyřcá wyřáđzi/ że áni poczuie/ Aż kiedy řye iuż z niebá zlećieć nágotuie. *KochBr* 153, 151.

Wyrażenie przyimkovej »w niebie« (2): O Bárwierzu niebieřki/ Wodoleycá řławny: Tobie nie ieřt táiemny móy z brodą řwar dáwny. Teraz do tego przyřzło/ że áłbo iey w niebie Albo mnie być *KochBr* 152, 152.

Przen: *Metonimicznie i bóg, bogowie* (7) : O Przekłéte niebo/ o gwiazdy náder řrogié/ O bogów řtrářzny řáđżie ná ludżie vbogié. *GórnTroas* 68, 48, 63; Aż řie niebo s fortuną ná iedno zmowili/ Toż mu wiátrów dopiro řcżęřnych vřyczyli. *PudłDydo* A2.

Wyrażenie: »życzliwe niebo« (2): iáko Wenus/ dwoie Dźiśia ludzi póymuie/ w ślubné iármzo fwoie: Zacnégo IANA ZRVSCA [...]. Zonę iemu ślubioną/ którą iáko trzebá/ Przyfzláchciły ozdobnie/ iéy życzliwe niebá *OstrEpit* A2v; *WitosłLut* A2v.

Szereg: »bog i niebo« (1): Powiédz/ co nam Bóg każe/ y co niebo fądzi *GórnTroas* 29.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (6) : Coelum, [...] Der hymmel. Nyebo. *Murm* 2; *Mymer*¹ nlb 1, k. 2v; *Mącz* 58d; *Calag* 279b; *Calep* 147b.

Synonimy: 1. *firmament, fundament*; 3. *raj*.

Cf NIEBIE, **NIEBOLOTNY**, NIEBONOŚNY, **NIEBOTYCZNY**, NIEBOWID, **NIENIEBO**

AL